

Fejtő Ferenc és Faludy György Párizsról
(Juhász Balázs képei mellé)

Füzi László: Szubverzív (?) esszé a dolgok
állásáról

Szerbhorvát György: Bevezetés német
mitológiám mítoszába

Forgách András: Szerelem

Faludy György rovata: Karinthy Frigyes

Gángoly Attila: Jégkorszak az Édenkertben

Réz György: A motiváció mítosza

Vörös István: Két kép Prága történetéből

**Lipcei Márta, Farkas Arnold Levente,
Burján Emil, Gál Éva Emese, Eszte-
ró István, Dimény Lóránd, Jánk Ká-
roly, Albert-Lőrincz Márton, Fazakas
Attila, Magyar Barna** versei

Kritika

**Lovas Ildikó, Szálinger Balázs,
Karátson Gábor, György Attila,
Németh Zoltán, Háy János, Elfriede
Jelinek** könyveiről

Kritika a Krétakör Színház előadásáról

Lepedus Péter és Szántai János filmkritikája

Szócs Géza és Johann von Kronstadt rovatai

NAGYÁLMOS ILDIKÓ Ősszel

Tegnap reggel nálunk járt az ős,
előttünk lépdelt sárgán lenn a porban.
Mi tegnap sem Párizsban voltunk.
Csak Aradon. Egy köztéri szoborban.

És a téren újra láttam minden
őszből jövő hűtlen szeretőmet,
előbújtak illatából sorban,
elsárgulva, mint egy őszi ének.

Akkor ismét megtaláltam bennük
magamat, bár nem szerettem meg
egyiket sem. Ők hűséggel vertek
s szeretettel. Embertelenek.

S ha így, ősszel melegségre vágyom,
kigondolom őket szépen, sorban...
Elnyújtózom rozsdás avarágyon,
feloldódok egy tenyérnyi borban.

A halálhörgés remek üzlet

– Interjú Gáspárik Attilával –

Az 1965-ben Nagyváradon született Gáspárik Attila 1988-ban végezte el a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolát, majd 2000-ig a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház művésze volt.

1990-től oktat a színművészetin, közben időt szakít arra is, hogy tíz éven keresztül bedolgozzék az állami tévé magyar nyelvű adásába. Doktorál, a CODECS-en menedzsmentet tanul, ír, filmes tanulmányokat publikál és fellép, kedvence a vidám műfaj, legutóbb az Új Magyar Szó bemutató körútján szerepelt. Öt éve tagja a Nemzeti Audiovizuális Tanácsnak (CNA), három éve pedig alelnöke is a médiahatóságnak.

– Mandátumának vége felé összehozott egy erdélyi magyar médiakonferenciát. Kiderült-e ott, hogy alulról nézve milyen intézmény a médiahatóság, a CNA?

– A szociológusok feldolgozására vár a nálunk meggyökeresedett szokás, az egyszemélyes intézmények elemzése. Igaz, léteznek hagyományok, hisz annak idején például Zöld Lajos kitalálta a szárhegyi alkotótábor, aztán mozgalom kerekedett belőle, amit évtizedekig egyedül irányított, s amikor nem irányította, már nem működött. De tucatnyi hasonló ember létezik itt, akik egyszemélyes intézmények. Én semmi útravalót nem kaptam, senki nem mondta, mit kell tennem. Mert sajnós, nálunk úgy vetődik fel a kérdés, kell valahova egy magyar ember, tegyük oda. Nem pedig fordítva, hogy íme egy szakember, keressünk számára tisztességes pozíciót. Én ilyen alapon – és ezt kritikának számom – akár az egészségügybe is kerülhettem volna, a nemi betegségek igazgatóságára.

– Színészi képességeit ott is kamatoztathatta volna. Visszatérve a médiához, gondolom, becsöppenve a felügyelethez, felskiccelte elképzeléseit.

– Valóban felmértem a helyzetet és két vonalat húztam. Az egyik: plurális magyar információt mindenkinek, vagyis a minimum, hogy a magyarországi csatornák korlátozás nélkül eljussanak hozzánk, legyenek magyar nyelvű kereskedelmi rádiók és tévék. A másik: a román–magyar közeledésben és kommunikációban a román rész is szólaltassa meg az erdélyi magyarságot érintő problémaköröket.

A konferenciát pedig azért szerveztem, mert mandátumom vége fele szét akartam nézni azon a piacon, amelyet összehoztam. Kiderült, manapság már nem hőstett a romániai magyar médiában dolgozni, hanem kereskedelmi, gazdasági kérdés. S ez a normalitás. Ellenben meg kell küzdeni a helyes beszédért, a tartalomért, s ha már élünk, akkor jól éljünk, hisz jelenleg az erdélyi magyar

újságíró, médiás az ösztönzési rendszer legalsóbb szintjén áll: naponta van levegője, tápláléka, de most jönnek végre a motívációk.

Ezzel párhuzamosan kiderült még, hogy az erdélyi média legégetőbb gondja a szakemberhiány. A másik pedig a jó gazdasági trend rossz kihasználása.

– És az innen Magyarországra sugárzott kép reális?

– Sokszor elégedetlenek vagyunk azzal a képpel, ami Magyarországon rólunk szól. Többen hajlamosak bennünket beskatulyázni kicsi, archaikus, háza előtt hagyományt őrző ember szintjére. Ebből ki tudnánk lépni, de csak ha mi magunkkal szemben lépünk, meglátjuk a hibáinkat. És ezt a képet valamilyen módon átsugározzuk. Figyelve a kis alkotóstudiókat, látom, abba a hibába estünk, hogy mindig a legnagyobbakkal akartunk tárgyalni. Sokan óhajtották, hogy az RTL Klub, a Tv2, Duna, MTV mutasson be minket odaát, holott Magyarországon kemény, meghatározó szegmens a kistérségek televíziói, rádiói. Valójában ők a mi partnereink.

– A beskatulyázás nem annak a következménye, hogy tizenöt éve innen csak a panasz árad át a határokon?

– 1990-ben ezt várták el tőlünk, mi meg ennek akartunk megfelelni. Amikor 1990-ben ránk tört a média, akkor a készítőik nem azt vették észre, hogy né, ott egy Anavi Ádám, amott egy Pongrácz P. Mária alkot és úgy alkot, mint a magyarországiak, ugyanakkor van egy Kovács András Ferenc, egy Ferencz István, egy Farkas Árpád, egy Lohinszky Loránd és sorolhatnám, nem ez a kép érdekelte őket. Hanem, hogy éltek-haltok-e abban a mocsokban ott. Ahelyett, hogy mi akkor ezt radikálisan visszautasítottuk volna, és inkább magunkat próbáljuk meghatározni, inkább megfelelni akartunk ennek a képnek. Mert kiderült, ez egy jó biznissz, főként a tehetségtelenek számára. De Magyarországon is láttam magát írónak, költőnek valló személyt, aki „mély magyarként éli meg az életét”, e mögé bújik, hogy tehetetlenségét, sikertelenségét leplezze.

Folytatása a 6. oldalon

IRHÁZI JÁNOS

SZERBHORVÁTH GYÖRGY

Bevezetés német mitológiám lexikonába

1986-ban a müncheni körgyűrűn „száguldottunk” a családi, jugoszláv gyártmányú Zastavával, én voltam a mitfárer. Apám a hajnal óta tartó vezetés, a megtett ezer kilométer után igen fáradt, illetéknéppén ideges volt már, és hogy még mindig nem értük el az augsburgi leágazást, az a gyanú támadt benne, hogy nem tudok térképet olvasni – miután folyton azt mondtam: tovább, tovább –, és rámkialtott: fordítva tartod a térképet! És megfordította ölemben a térképet. Mukanni sem mertem, bár jó navigátornak bizonyultam, tudtam, merre megyünk.

Wiedenzhausenba igyekeztünk, Bajorország szívébe a sváb rokonokhoz. Imádtam ezeket az utakat, a német rokonok tejben-vajban fürösztöttek bennünket, felöltöztettek tetőtől-talpig a legújabb módi szerint, bőséges zsebpénzt kaptunk és annyi üdítőt ittunk, amennyi csak belénk fért. Bátyámmal dedikált labdákat kaptunk a Bayern Münchentől, a stadion gyepén is járhattunk, mert az egyik benősült rokon focidózó volt. Néztük a Németország–Argentína focidöntőt, s utána mi is németszerűen szomorúak voltunk. Igaz, kárpótlót bennünket az új Adidas és Puma sportcipő – ezekről már csak itthon, utólag derült ki, hogy a mi Nagy-Jugoszláviánkban (ma Szlovéniában), illetve Malaysiában készültek. A bátyámmal megvette a legújabb Modern Talking kazettát (magnót most nem vettünk, ezt mindig a rokonok hozták, ha űk látogattak „haza” a Bácskába), no, én ezt a diszkózenét kevésbé bírtam, inkább Joola asztalitenisz-ütőt és Schildkröte márkájú pingponglabdát vettem. A vendéglőben folyton spécit kértem, a kóla és a narancs ezen keverékét, ami itthon ismeretlen volt, és különösen az számított, hogy ez mindig több deci volt, mint egy szimpla ital, bár az íze is feledhetetlen. Felmentünk az olimpiai toronyba, meg Ulmban a világ tán legmagasabb templomtornyába, aztán az Alpokban kirándultunk, és mivel Christa nénikénk Dachauban lakott ez idő tájt, oda is elugrottunk. Ebben az évben elvitték bennünket a KZ-be is. Igazándiból én a legfnyesebben arra emlékszem, hogy utána a KZ közvetlen közelében lévő állóbüfében sült kolbászt ettünk. Jó, persze, megmaradt a kapura kiírt „Arbeits macht frei”, megmaradtak a kemencék, meg a barakkok, különösképpen, mert Matyi bácsi azt mondta, hogy amikor Drezdából végre Münchenbe ért, és csatlakozott az odamenekült rokonághoz, űk is ilyen barakkokban éltek egy ideig. Drezdába 16 évesen került ki egy repülőalkatrész-gyárba, ha jól emlékszem – ez azért nem világos, mert Kurt Vonnegut *Ötös számú vágóhíd*-jából, illetve más könyveiből az derül ki, Drezdában semmiféle ilyen stratégiai jelentőségű üzem nem volt. Azt sem tudom, hogy Drezda szétbombázását Matyi bácsi átélt-e „élőben”.

14 éves voltam ekkor, a nyolcadikos általános előtti nyáron történt mindez, a második világháború történetét viszont majd csak a nyolcadikban tanultuk. Talán nem is igen tudtam hallottam a holokausztról, családunk történetéről

is keveset, és valahogyan minden, úgymond az egész élet természetesnek tűnt – az is, hogy mindkét nagyanyám német, de nem beszélünk otthon németül (vagyis inkább donau-svábül), illetve sehol sem, csak az iskolában meg a német rokonokkal. 14 évesen aligha foglalkoztatják az embert a családi történetek, amiket ünnepi ebédek során hall. Nem csúsznak el a füle mellett, de 14 évesen az embert inkább a foci érdekli, a ping-pong, a csajok, a legújabb zene, a technikai cuccok (pl. a ZX Spectrum számítógép, amit nekünk Christa néni hozott), a trendi öltözk, a képregények, és főképpen az, hogy a szülei hagyják békén, adjanak neki maximális szabadságot. A rokonok is főleg azért érdekesek, mert ajándékot hoznak, titkon zsebpénzt dugnak az ember zsebébe, ami a fenti tárgyakra, illetve célok elérésére hasznosítható.

A sváb rokonok tehát nem történelmi és családtörténeti kérdéseket vetettek fel bennem – mint ma –, hanem inkább, hogy így mondjam, egzisztenciálisakat. Meglétük már csak azért is magától értetődőnek tűnt, mert vidékünkől igen sokan mentek ki gasztarhajternek Németországba, osztálytársaim közt is akadt olyan, aki Németországban született, és első osztályban még magyarul sem tudott, csak németül (hogy aztán hetedikben némettudásunk már egy szinten legyen). Az iskolában tehát a tárgyi kultúra – nevezzük így – nagyjából két csoportra osztotta a diákságot: akiknek szülei vagy rokonai vendégmunkások voltak, s akiknek nem. Illetve ritka madárként ott volt a mi családunk az igazi német rokonokkal. Az előbbi csoport tagjai és mi nyugati edzőcipőben, legfrissebb szabású farmernadrágban és kurrens feliratú pólókban jártak, utóbbiak a jugoszlávaiakban (na ja, ma meg mindenki szinte kínai, azaz ázsiai eredetűben). Ugyan Jugoszláviában is kapható volt – a szocialista blokkal ellentétben – mondjuk jó minőségű Adidas edzőcipő, de a németországi mindig újabb verziójú volt (más kérdés, hogy – mint említettem – Németországban jugoszláv gyártmányút árusítottak, Jugoszláviában meg németországit; és ez nem vics, ilyen a munkabér, vagyis a tőke logikája). Presztízse tehát annak volt, ami nyugatról származik, nem mintha a minőség terén oly jelentős lett volna a különbség, bár az újdonság tekintetében igen. Egy példa: 1976-ban Grundig tévét hoztunk haza Skodánk tetején. Ez volt az első távirányítós tévé a faluban, és mivel nem tudtuk, hogy kell hívni ezt a kis ketyerét, hát nyomkodónak neveztük el. A családban egymás közt máig így hívjuk a távirányítót.

Kérdik Önök, hová akarok én mindezzel jutni. Hát oda, hogy 1986 óta nem jutottam ki a német rokonokhoz. Jött a háború, majd a vízum-rendszer bevezetése. Emlékeimmel azért hozakodtam elő, mert mostanság a régi Jugoszláviára való emlékek tartják lábzan az egykori jugoszláv tagköztársaságok műveltebb közönségét, illetve nem kis számban azokat, akik nyugatra emig-

ráltak vagy menekültek. Az ötlet még a távoli 1989-ből származik, igazándiból úgy 2000 után indult be a dolog az interneten (www.leksikon-yu-mitologije.net). Bárki beírhattott ide bármit, ami az egykori, 1945-től 1991-ig létező, ún. titói Jugoszláviára vonatkozó emlékeit illette, legyen az autó, öltözködés, foci, csoki, vics, Tito elvtárs maga és a többi partizán néphős, film, zene, irodalom, ital, ipari cikk vagy szexszimbólum. Lehet az pozitív vagy negatív, esetleg semleges emlék, valami érdekesség. Jugó-nosztalgia, ahogyan ezt nevezik. De nem arról van szó, hogy ideológiai értelemben visszasírnák a régi rendszert, nem, pusztán azokról a dolgokról van itt szó, amelyek mégiscsak az ember életének részét tették ki. És nem is kis részét. Talán gondoljanak a Németországban oly népszerű show-ra az egykori NDK-ról.

Nemrég jelent meg a kötet is, a szerkesztők persze megrostálták az anyagot, mindenesetre inkább „profi emlékezők”, azaz írók, művészek jegyzik a szócikkek javát. A könyvet viszik, mint a cukrot, ráadásul Horvátországban és Szerbiában is megjelent. Az emlékek után mindig jelentős a kereslet, főleg, ha azok nem a háborús időkre, hanem éppen két háború közti időszakra, a famózus boldog békeidőkre vonatkoznak. És ha azok nem explicit politikai emlékek – nem a deportálásokra, tömeggyilkosságokra, a geno- és urbicidiumokra vonatkoznak. Bár lehet az háborús film is, csak a második világháborúra vonatkozzon, mint a „Valter védi Szarajevót” című szócikk. Már csak azért is ez a kedvencem, mert eszembe juttatja egyik padtársamat az általános iskolából, akit Valternak hívtak, minthogy ő Grazban született (később szerb rendőr lett, de aztán leszerelték, mivel mint magyar, mégsem akart Kosovón harcolni az albánok ellen). Ráadásul a szócikk címe németül van: „Das ist Valter”. Igen híres film ez, a Valter fedőnevű forradalmár Szarajevóban nyírja a német megszállókat – tipikus partizánfilm a hatvanas-hetvenes évekből. Én talán nem is láttam, legalábbis nem emlékszem. De igen híres lett – méghozzá Kínában! Gondolom, ezért is került akkor Jugoszláviában a figyelem középpontjába, mert Kínában állítólag minden idők legnézetesebb filmje lett. Aztán 1999-ben, midőn a NATO Jugoszláviát bombázta, a kínai televízió interjút készített a film főszereplőjével, aki időközben Slobodan Milošević kirakat-politikusává vált. És, ha minden igaz, az interjú hatására több millió kínai jelentkezett, hogy önkéntesként védelmezze Jugoszláviát.

Kérdés persze, mi ebből a mitológia. Ahogyan az *A yu-mitológia lexikona* című kötet is mennyire mitológia, s mennyire „valóság”. Maga a visszaemlékezés azonban bizonyosan valóságos. Amikor fentebb visszaemlékeztem a „német dolgaimra”, azért tettem, mert „exjugoszláv dolgaim” ugyan lényegesesek, de azok egy része még mindig jelenvaló. 18 éves voltam, amikor föl-bomlott Jugoszlávia, úgyhogy addig én nem is

nagyon „éltem meg” Jugoszláviát, ami pedig jelentős volt, az meg inkább a fenti „német dolgokból” tevődött össze. Illetve azóta keletkeztek újabb „jugoszláv dolgok” (amelyekre majd húsz év múlva fog nosztalgiával gondolni az ember, feltéve, ha eltűnnek addig). Például falumban a kínai üzlet, ahol hamisított Adidas kapható. A német dolgok viszont távol vannak, de nagyon. Kérdezhetik, gondoltam-e az emigrálásra. Arra, hogy az ösők németsege jogán német állampolgárságot kérnék. Gondoltam. De ehhez ki kellene utazni (ami technikailag igen bonyolult), és mostanság nekem az már nem is járna. Különben is, 30 év után az ember nem szeret teljesen új életet kezdeni, bár minden lehetséges.

Azért sem szeret, mert az emlékeinek élhet, és ezen emlékek nem feltétlenül gondoltatják vele azt, hogy „de jó volna új életet élni!”, és főképpen, hogy „lehetőleg ugyanilyen életet ugyanezen a helyen!”. Ebben a térségben ugyanis nagy divat a telepítgetés, hogy aztán megint mások kitelepítsék az embert. Lásd a német rokonokat (én eddig csak másfél évig éltem emigrációban, most újra itthon élek, de nem zárok ki semmit sem). Meglepő, hogy a nevezett site-on a viccek közt jónéhány boszniai háborús vics is megjelent, amely nyilván nem lehet jugó-nosztalgikus avagy „hej, de szép volt anno”-típusú. Az egyik vics szerint egy boszniai muzulmán menekült, Haso abbéli félelmében, hogy kitoloncolják Németországból, majomnak öltözött, és elbújt az egyik állatkertben. Másnap az etetők látják, eggyel több majom van a ketrecben. Rájuk uszítanak hát két tigrist, ritkítsák meg az állományt. Haso menekülni próbál, de az egyik tigris odaszól: „Ne félj Haso, mi vagyunk azok, Mujo és Alija a faluból”.

Hülye egy vics, ráadásul mit keres egy ilyen írásban, mondhatják Önök. Csakhogy a minap 1995. augusztusi napilapokat lapozgattam. Szépen eltettem ezeket „emlékbe”, mert ekkor zajlott a srebrenicai és a žepai muzulmánok deportálása, illetve a férfiak kiirtása. A drámai hírek alatt találtam most egy kis színtest, mely érthetően anno elkerülte a figyelmemet. A fenti viccel kapcsolatos, s látni fogják, igaz az, hogy a vics csupán a valóságát túlozza el, és nem feltétlenül önmagában véte abszurd. 1995-ben ugyanis az történt, hogy a koppenhágai állatkert antilopjai között egy, a volt Jugoszlávia területéről elmenekült személyt találtak (nemzetiségét nem közölték), aki teljes egy hónapon keresztül rejtőzködött két szalmabála között, miután nem kívánt menekülttáborba vonulni. Az albérölt az ideges antilopok adták fel, s a széna-hordó munkás talált rá a menekültre, aki a bálák közt tárolta hálósákját, ruháit, könyveit és az innivalót. „Még a falat is teleragasztotta az újságból kivágott cikkekkkel és fényképekkel” – nyilatkozta Bengt Holst igazgató.

Ami engem illet, engem még ezen utolsó dolog foglalkoztat, a kiragasztott fényképek. Mit és kiket ábrázolhattak? Rokonokat, akik talán eltűntek a háború foratagában? Szülinapi bulit, gyertyás tortával? És olyan, specifikusan exjugoszláv tárgyakat, amelyekkel a lexikonban is foglalkoznak? A legnagyobb kérdés persze mégis az, mit gondolhatott, érezhetett mindenről a menekült az antilopok között. Talán azt, milyen állat ez a világ.

LOVAS ILDIKÓ

Márai, Mária és a végzet

csakazértis huzigálja a macska farkát: hátha megkarmolja.

Márai, Mária, Maraj. Ez utóbbit a németek mondják, akik nagyon szeretik a könyveit, persze leginkább *A gyertyák csonkig égne*k címűt. A finom lektűrt.

Legutóbb az *Ajándék a végzettől* című Márait olvastam, *A Felvidék és Erdély visszacsatolása* alcímű kötetét. „Kosztolányi halála után, 1936 decemberében a *Pesti Hírlap* szerkesztősege az akkor már sikeres és népszerű író, Márai Sándort kérte fel, hogy külső munkatársként a lap állandó szerzője legyen. (...) A megtisztelő feladatot, a kihívást az író imponálóan teljesítette. Addig írt, 1944 januárjáig, ameddig írhatott.” Ezekből a cikkekből állt össze ez a kötet.

Szeretem-e ezt a könyvet?

Márainak legjobban a *Kassai polgárok* című regényét és naplójának utolsó kötetét szeretem, meg a *Szabadulás* című kisregényét, ami halála után, a hajóládából került elő.

Ezt a könyvét érdeklődve szemlélem. Mária, szutogom, s arra a nőre gondolok, aki hitt abban, hogy az áldozatnak van értelme. A fájdalomnak és a végzetnek van értelme. Sőt, a végzet még ajándékot is adhat. Egy rövid ideig tartó

ajándékot. Amit számottevőbb népek esetében is úgy söpör félre a történelem, hogy meg sem rebben közben a pillája.

A történelem pillája rezenéstelen marad.

Azon is gondolkodom, hogyan írt volna ebben az időszakban Kosztolányi.

Bizonyára sokan elhúzzák szájukat ezt a kötetet olvasva. Nekem is vannak fenntartásaim, de az nem fontos! Úgy gondolom, nekem ezzel a kötettel kapcsolatban két dolog fontos: egy nemzet összetartozásának, összetartozni vágyásának dobbanásait rejtje magába, az ízét valaminek, ami már majd két évtizede csak emlék, suttogás, méltatlan helyzet volt. A másik dolog, hogy így már nem lehet írni. A téma természetesen adott maradt, de már nem lehet a szavakat úgy rakni össze, mint ebben a kötetben rakta Márai.

Megtalálni annak módját, hogy az összerakott szavak hitelesen szóljanak a témáról, ami megkerülhetetlen. Miért is kellene megkerülni?

Mária nem könnyezhet egyfolytában. Néha nevetnie kell, néha haragosnak lennie, néha nyugodtnak, néha cinikusnak. Attól, hogy nem zokog, még nem felejtett.

Léphaft Pál, amikor átvette a Napleány-díjat, Márait idézte. De előtte felállította a közönséget, hogy egyetlen percig azokra emlékezzenek, akik nem érték meg, hogy átvegyenek egy ilyen díjat. Nem biztos, hogy azok, akiket Léphaft felsorolt, megkapták volna. S ezt Léphaft pontosan tudta.

Néha azért írunk és teszünk dolgokat, mert jólesik hinniük, hogy úgy is lehetett volna.

Nem tudom, mit idézett Léphaft Máraitól, nem hallottam pontosan. De egyet biztosan tudok: közben ő is rágondolt Máriára. Ilyen ember.

Egyik költőnk, akit rendkívül szeretek megingathatatlan szigoráért és csökönyös hitéért, mindent és mindenkit ostromozó hideg kék szemének villanásaiért – Gulyás Józsefről beszélek –, állandóan arra figyelmeztet, hogy vannak még hibáink, sőt, ha hosszabban beszélgetek vele, kiderül, hogy csak hibáink vannak.

Olyankor szoktunk beszélgetni, amikor rámtelefonál, hogy mi mindent vétettünk ellene ismét, mert egyszerűen képtelenek vagyunk rendesen dolgozni, odafigyelni az ő szövegére.

Gulyás József és én szinte semmiben nem értünk egyet az irodalommal kapcsolatban, de szerinte nem vagyok reménytelen eset, hibáim ellenére még lát esélyt arra, hogy megértem. Mit is? A lényegét, azt hiszem, erre gondol Gulyás, egyfolytában és különösen éjjelente, amikor írógépén kopog: a lényegre.

És ez különös dolog benne, de ez a különös és a címben felsoroltakat összekötő láthatatlan és megfogalmazhatatlan kapocs is: a lényeg.

A lényeg pedig az, amit ha sikerül pontosan szavakba önteni, már el is veszett.

Egy alkalommal, amikor Gulyás megpróbálta érzékeltetni, micsoda hibák vannak, a következőket mondta: „és képzelheted, mit éreztem, amikor az idézet előtt azt olvastam, hogy Mária. MÁRIA!” Szerencsére, ezt nem mi követtük el, így nyugodtan kuncoghattam.

‘Márait’ idézte ugyanis a költő, de valami hiba folytán a nyomtatásban ‘Mária’ jelent meg.

Azóta, ha Márait olvasok, állandóan Máriát szeretnék mondani, van ilyen érzés, mint amikor a gyerek

Az elmúlt század nagy írói közül alighanem Karinthy Frigyes volt az, akinek írásait a közönség előszeretettel olvasta, és ezenkívül szinte minden magyar ember érdeklődött az iránt, hogy Karinthy Frigyes miket mond, és milyen tréfákat csinál. Külsőleg Karinthy az első pillanatra, hogy úgy mondjam, nem önmagához, hanem egy mészároshoz hasonlított. De mihelyt megszólalt, arca különös változáson ment keresztül, és hihetetlen vonzóerővel rendelkezett. Amikor először láttam közletről, egy kapuban állt, és becsengetett a házba, mert a záróra este 10-kor volt és éppen elmúlt. Ott állt a kapu előtt, mondhatni ügyefogyottan, mintha a világúrból most engedték volna a földre, és nem tudja, mihez kezdjen. Pedig a világ sorát és az emberek lelkét jobban ismerte, mint legtöbb kortársa.

Ötleit, amelyek novellákról, tréfákról, mondásokról, vesszorokról szóltak, kis noteszben jegyezte fel, melyet mindig magánál hordott. Annyi ötlete volt, hogy a notesz nagy részét nem tudta használni, és december 31-én új noteszt vásárolt magának, és a régit sok száz ötlettel eldobta. Mondhatni, hogy senki az írók közül ennyi ötlettel és újdonsággal nem rendelkezett, mint éppen ő. Szerencsém, hogy a múlt század harmincas éveinek közepén közel kerültem hozzá, és sok mindent tudok életéről. Olyat is, amit senki nem jegyzett fel, mert túl sok volt a feljegyeznivaló. Hadd mondok el közülük néhányat.

Nappal Karinthy kávéházban ült, este pedig rendszerint magántársaságot látogatott. Hogy mikor írt, arról senki se tud, mert senki se látta. A legkedveltebb gyülekezőhely valamennyi közül Tötisz doktor nőorvos könyvtári szobája volt a Körút és a Baross utca sarkán, József krt. 53. alatt, az első emeleten. Odajárt a magyar irodalom jelentős része és a Nemzeti Színház nevesebb színészei, mint Major Tamás és Olti Magda. A könyvtárszobán erkély volt, a szoba alatt a földszinten kocsmá. Ha vendég érkezett, Tötisz lábával dobantott és az erkélyről leengedett egy cekkert, amibe a kocsmáros egy hét decis üveg konyakot helyezett el. Ezt tette Tötisz a vendég elé. Rendszerint csütörtökön vagy a hét végén érkeztünk, és mindig reggelig maradtunk.

Karinthy gyakori vendég volt Tötisz házában. Egy alkalommal – 1936-ban lehetett – feleségével és talán tizenöt barátjával ott ült az egyik karosszék mélyén és órájára pillantott. „Hét óra van – mondta. Felhívom Kosztolányit, de nem akarom, hogy megismerje a hangomat. Adjatok egy kavicsot.” A pálmából, amely a szoba közepén állt, kivettünk egy kis követ és a szomszédos rendelő mosdójában megmostuk. Karinthy szájába vette és fölhívta telefonon Kosztolányit.

„– Itt Kosztolányi Dezső.

– Itt Piré Bihán, az Esztergomi Nőegylet titkára. Szeretnék fölkelni a nagyrabecsült író, hogy tartson előadást a nőegyletben nálunk. Hölgyek és urak is nagy érdeklődéssel várják érkezését.

– Hát nekem nagyon sok dolgom akad, nem tudom, hogyan lennék képes eleget tenni kérésnek – mondta Kosztolányi.

– Nagy kár – felelte Piré Bihán, azaz Karinthy. – A hölgyek és urak nagyon szomorúak lesznek, ha meghallják, hogy a nagyrabecsült író úr nem látogatja meg őket. Pedig még száz pengőt is tudnánk fizetni.

A száz pengőre Kosztolányi azt mondta:

– Megnézem a noteszemet..., szabad vagyok szombaton, vasárnap..., szabad vagyok egész héten meg a jövő héten is. Mikor jönnek?

Megállapodtak a következő szombatban, majd Piré Bihán (Karinthy) azt kérdezte:

– Nem jönne-e el Karinthy úr is a Kosztolányi úrral?

– Dehogynem! – felelte Kosztolányi. – Neki is száz pengőt fizetnek?

– Annyi pénzünk nincs, megosztjuk – felelte Piré Bihán – ötven-ötvenet tudunk adni.

– Nézze! – magyarázza Kosztolányi – én, egy szegény lapnál, a Pesti Hírlapnál dolgozom. Karinthy egy nagy újságnál, a Pesti Naplónál dolgozik és sokat keres. Adja a borítékot száz pengővel a kezembe, amikor Karinthy nem látja. És mi legyen a program?

– Hát azt hisszük – feleli Piré Bihán –, hogy az első részben mindegyik úr mond egy-egy verset a sajátjából, aztán egy karcolatot, végül pedig egy-egy elbeszélést olvasnak fel műveikből. Ez az első rész.

Faludy György

Karinthy Frigyes

– És a második? – kérdezte Kosztolányi.

– Ugyanaz lesz mégegyszer: karcolat, vers és novella, a végén pedig kettős jelenet következik.

– Kettős jelenet? Miféle kettős jelenet?

Erre Karinthy kiköpi szájából a kavicsot és kijelenti:

– Bejövünk ketten, te letérdelsz mögém, én leengedem a nadrágomat és te kinyalod.”

Óriási röhögés következett, miután Karinthy ezt mondta, sőt még Kosztolányi is kiröhögött a telefonból, amiből azt kellett gondolnom, hogy a tréfát előre megbeszélték egymással.

Karinthy Frigyes első feleségét az 1918 végén fellépő influenzajárvány vitte el. Egy fiatal orvosnő, a szép Brüll Aranka férje orosz fogságba esett, eltűnt, úgyhogy halottnak nyilvánították. Aranka férjhez ment Karinthyhoz, amikor – úgy hiszem 1920-ban – Aranka férje fellábbal megérkezett Kínán és Japánon keresztül. Így Brüll Aranka voltaképpen bigámiát követett el anélkül, hogy tudott volna róla. Baj nem lett belőle, mert a férj tudomásul vette a helyzetet. Karinthy kerülte a férjet és soha nem találkozott vele, míg a férj egy szép napon a Centrál Kávéház forgóajtaja elé állt, úgy, hogy Karinthy nem kerülhette el. Mikor a forgóajtón kijött, rémülten állt meg. Mire a fellábú kezét Karinthy vállára tette és így szólt: „Ne kerülj engem, Frici, hálás vagyok néked, a másik lábamat is odaadtam volna azért, hogy Arankától megszabaduljak.”

Aranka hűtlen feleség volt, és nemcsak hűtlen, de vigyázott arra, hogy hűtlenségét egész Budapest lássa. A szeretője egy vizes nyolcas volt, ami kereskedőségét jelentett, nem sokkal több hús esztendősnél, míg Aranka az ötven felé közeledett. Karinthy könyörgött néki, hogy szerelmét tartsa titokban, de Aranka Csulival – így hívták a szeretőt – a Nemzeti Színház előtti nagy óránál ült fel a 6-os villamosra, annak is a harmadik kocsijára, melynek a vége nyitott volt. Ott álltak ketten és csókolóztak. Így mentek a Margitszigetre, ahol a templom körüli sűrűségben pitykéztek. Történetem arról szól, hogy Karinthy a Copden Szövetségben – valamiféle előkelő szövetség volt – tartott előadást. Az előadás helyszíne elegáns lakás volt a Lipót körúton (ma Szent István körút). Karinthy né is eljött, az első sorban ült Csulival maga mellett, hadd lássa mindenki és botránkozzék meg. Karinthy a szerelemről beszélt, és éppen ott tartott, hogy megállapítsa: most ötvenéves korában a szerelem érdekesebb, mint régen volt, mert az ember nem tudja előre, sikerül-e a kísérlet avagy nem. Tehát a próbálkozás érdekesebb, mint régen. Erre Aranka az első sorban tölcseért formált szája körül – pedig jól hallották volna e nélkül is – és ezt kiáltotta: „De a potens se kutya, Frici!” És közben Csuli combját fogdosta. Vártuk, hogy Karinthy mit felel, de egyelőre nem törődött Arankával.

Csak beszédjé végén tért rá:

– „Álmom volt az elmúlt éjszaka. Bánatomban elhatároztam, hogy öngyilkos leszek, és a Margit híd közepéről beugrottam a Dunába. Egy pillanattal később a Mennyek országában álltam szemben az Atyaúristennel, aki karosszékben ült nagy asztala mellett, jobb oldalán Jézus Krisztussal, a bal oldalon pedig Szent Lélekkel. – Hát te ki vagy? – kérdi tőlem az Úristen. – Karinthy Frici vagyok – mondom. – És mi volt a foglalkozásod? – kérdi az Úr. – Magyar író voltam, amíg éltem. – Szegény Karinthy! – mondja az Úristen egy sóhajjal. – Melyik lapnál dolgoztál? – A Pesti Naplónál – válaszolok. – Szegény, szegény Karinthy! – feleli az Úristen mély nyöszörgéssel. – És ki volt a szerkesztő? – Földi Mihály – mondom. – Szegény, szegény, szegény Karinthy! – hörghi keserű sóhajjal az Úristen. – És ki volt a feleséged? – Brüll Aranka – felelem. Az Úristen egy pillanatig hallgat, aztán Jézus Krisztushoz fordul: – Tákarodj innen, te jampec! Karinthy, ülj mellém!”

Akkorát neveltünk Frici álmától, hogy Aranka kénytelen volt Csulival kiszaladni a teremből.

kezében állt az ágy oldala mellett. Karinthy csak egy fél eszperantó mondatot engedett fölolvadni, aztán fel-emelte kezét és németül elmondta, hogy operáció előtt hallotta már, hogy sikeres műtét után is megcsik, hogy az operáltak egy-egy nyelvet elfelejtene, melyet addig tudtak. Most veszi észre, hogy vele is ez történt, elfelejtette az eszperantót, úgy-

hogy beszélgetésüket német nyelven kell folytatni. Az eszperantó egyesület elnöke barátian hümmögött, lefordította németre az eszperantó szöveget, a titkár átadta a virágokat, és otthagyták Karinthyt, aki sikeresen mosolygott az ágyban.

Az utolsó nyáron halála előtt Karinthy – mint szokta – feleségével együtt Siófokon a Vitézpanzióban nyaralt. Néhány napra én is lementem a panzióba barátommal, Goda Gáborral, és a panzió emeletén vettünk ki közös szobát. Kis nyaralóház volt, zárt udvarral, ahol kis asztalok mellett reggelizni lehetett, és biliárdasztalon játszhattak a vendégek. Vitézné szobája az első emelet előtt volt, úgy hogy nagyszerűen hallotta, ki jön haza, és hogy a rendesnél nem nagyobb-e a létszám. De azt is tudtuk, hogy az udvarra nem terjed ki a hallása. Mármost barátom, Goda Gábor beleszeretett egy lányba. Én följánlotam, hogy éjjelre otthagynom a szobát, de Goda joggal félt attól, hogy a lépcsőn fölmenőben meghallja őket Vitézné, és kirúgja a leányt.

– Hát mit tegyünk? – kérdeztem.

– Nagyon egyszerű – felelte Goda. Veszek egy kötelet, azon leeresztesz takarót meg párnát és a biliárdasztalon az udvar sarkában szórakozom majd a leányzóval.

Szóval éjfélkor, mikor megérkeztek az udvarra, leeresztettem neki párnát, és takarót, reggel felé följött a szobába, miután kieresztette a leányt. Kilenc óra táján lejöttünk reggelizni, néhány perc múlva Karinthy is megjelent: – „Láttam a dákóját, fiatalember!” – mondta Godának.

LIPCSEI MÁRTA

Tükörképek a XXI. századból

(József Attila emlékére)

(*Nick-coch*)

„Mit visel urinó és mit hord kokott
fejebubján, ha nem Nor-coc-ot.”

József Attila: Nor-coc

Mit viselnek az agyak pár napig
megmondja azt a tegnapi nick

Fejem nick-coch
ilyet hordok

Nick-coch nevem hona HUGO
elütéssel Veeeb is jó

Minek annak a rizscoch
ki nem tudja mi a nick-coch

Szilícium fészke-miskó-m
Nick gyártmánya-foldidisznom

Hóbe-hóba, télen-nyáron
új kód, új nick lesz a párom

Akármilyen Szívlovag bit
hol van már a tegnapi nick.

Megjegyzés:
nick – az a fantázianév, amellyel a világhálón társalogni kívánó
bejelentkezik
HUGO – Human Genome Organization

(*Zsuzsannának*)

„És nógattam a bimbót: nyilj ki!
kezemből virágozva hullj ki,
virág-világ!”

József Attila: Somogyi Lolinak

Zsuzsanna vének szemében a fókusz
sikert sugall, suhogva szárnyal
örömhír, túsarka ha kört ír
éjjel, nappal bólint, kémleli a tájat
autóba ül, s ha a combok összezárnak
nógatja a bimbót: nyilj ki!
S kezéből virágozva hull ki
a világ – virága.

Nincs

Nincs semmi baj, fiam, csak beledöglesz.
Megnyúznak elevenen, nincs semmi baj,
fiam. Figyeld meg, a hántolókés milyen fino-
man fejt le a szívhártyádat, húzgálja egyen-
ként szét a szívrostokat, a kéz milyen óvato-
san döfi túit külön-külön bele szívedbe, úgy,
hogy rögtön azért ne fájjon, csak utána sza-
kadjon ki belőled az állati üvöltés az irtózatos
kíntól, amikor játszian megpöcköli a tüket
finom és hosszú, mondhatni gótikus ujjaival.

Álomhoz még

A harc az istenekkel, vagy félistenekkel –
az egyik félrehúzódott a ház mellé, a ház fa-
lához, az eresz alá, a másik ott állt, bokáig a
piszkos, kavargó, örvénylő árban, én bátran
nekirontottam, minden erőm megfeszítésé-
vel, és a könyökhajlatomba szorítottam az
isten nyakát, s egy pillanatra úgy tűnt, győ-
zedelmeskedem fölötte, de ez csak azért volt,
mert nem vettem észre, hogy gyakorlatilag
vízszintesen lebegek rajta, s ráadásul áttet-
szően is, mint egy szellemképes képernyőn.
Másodszor még jobban felsültem, mintegy
kettétört testtel lebegtem rajta, a kösziklán,
erőim teljes megfeszítésével, de jóindulatú
volt, nem akart megsemmisíteni, csak meg-
mutatta az erejét – a másik nem is avatkozott
bele, ők közben rólam beszélgettek egymás-
sal, harmadik személyben, a saját nyelvükön,
két utazó. Erre jóindulatot színleltem, mint
aki feladta, és bent a kalyibában, a konyhá-
ban fővő levesbe, nagy zavaros húsleves
volt, tele zsíros cubákokkal, mérget dobtam
bele, egy fehér bakelit csatlakozót. Kínáltam
őket a levessel, kitettem békülékeny gesz-
tussal a fazekat a ház elé, és mondtam nekik,

(*Keserű*)

„Színes kereplő vagyok csupán, halljátok? arcom
átlátszó, mögötte virágok röpködnek, amint
fölbuktak az elektromos hullámokból”

József Attila: Keserű

Ó radioaktivitás! most olvasok és banánt és kivít
eszem, megjelölöm és felparcellázom
a gondot és tudom,
hogy a világ változásait csak belülről mérhetem.
Sugárzó atommag vagyok, átlátszó arcom fénytiszta,
mögötte szárnyakká vált ígék röpködnek,
a mágnesként vonzó álmok, lépteim hullámai közé
engedik a szomorúságot,
a fájdalom: hiány, a nemlétezés kínja s naponta
húszezer év,
pillanat ketrecében, árnyékom egyre nő,
életem kincseit lágy haláldagály harmóniába tördeli.
A birkák farkasok, én a pásztor ügyelek, hogy fel ne faljanak,
mert hülye azért nem vagyok!

(*Érik a fény*)

„pazaroljuk szét harangjainkat, kitárt ajtónál
mosolyogjunk”

József Attila: Érik a fény

Megrázhatom fáimat, már távol vannak ellenségeim.

Ha ragadozó madarak keringenek felettünk, ívlámpa-
szíveink elúzik árnyékaikat.
Mi azok vagyunk, kiknek szelíd arcuk néha egymáshoz
ér –
ünnepnapokon kinyitjuk szíveinket, hogy szeretet is
jusson az embereknek.

Ha a Napra akasztjuk sugarainkat, fotononként
röpködnek az ég madarai,
kenyér terem küszöbeinken, nem robbannak aknák,
s az emberek szívárványhidakon közlekednek.
Pazaroljuk hát a szeretet frekvenciáit, szemünkbe
rejtőzzenek a szépség hullámhosszai.
Készen vagyunk már a fényességre, hogy ismeretlen
hazánk vidékeit is beláthassuk.

FORGÁCH ANDRÁS

Szerelem

ha megkívánják, vegyenek belőle, érezzék
magukat otthon, amit ők udvariasan meg-
köszöntek, ültünk csöndben, a tűző napon,
ők szórakozottan pillantottak néha rám,
mintha ott se lennék.

Reggeli fény

A reggeli fény pillanata – a tejszín boros-
tyán és tömött szürke párnák mögött a ha-
talmas halványkék ég ismeretlen pontjáról
sugárzó nap derengeti a hegy szőnyegét, fol-
tos növénytakaróját, lebeg a fenyvesek tá-
volian sugárzó csúcsein, a szilfák, hársfák,
tölgyek, gesztenyék tömör sötétzöld párná-
zata ráborul a hegyre a tó barnán csillanó
szürkesége fölött, a levegő tisztasága minden
részletet miriádszorosan felnagyít az égbol-
ton, világolnak a távolból érkező szürke fel-
hők, melyeknek széle sárgán izzik, mint az
őszibarack húsa.

Francia film

Az érett férfi kézen fogva sétálgat Kilcg-
regganban a fiatal lánnyal, a lány olykor fel-
nevet, olykor elgondolkozik, csókolóznak,
tavaszi szél fúj, a lány térde kisebesedik, haja
arcába csapódik, csattal fölfogja, lebben,
röpködnek a tréfák, az idézetek klassziku-
soktól, Godard, Truffaut, a férfi bukdácsolva
szalad a lány után, kifulladás, próbálja titkolni,
mindketten élvezik, hogy a lány semmit sem

(*Dal*)

„Szalonnán éltem, mialatt
virágzott minden vállalat”

József Attila: Dal

Derűs vagyok és hallgatóg,
már rég nem vagyok hanyag,
nem kell szalma, se agyag,
divat lett a műanyag,
nem lesz nevem, nem is volt,
bezár egyszer minden bolt,
autókban csattan a csók.

Hírem elolvad, mint a hó.
Megfog engem minden szó.
Einstein 2 – így is jó.
Felhő érik, de süt a nap.
Derűs vagyok és hallgatóg.

(*Már azt gondolom...*)

„talán semmi sem hazug”

József Attila:

Már azt gondolom bánatomra...

Már azt gondolom az itthon nem otthon,
a félvilágot hátamon mért hordom?
Fülem ha cseng, fejem ha zúg,
csodálkozom, hogy minden hazug.
A Nap előtt a nagy hegyek,
egymásba dől Nyugat-Kelet,
roppan rajtuk már a keret,
s a paliknak lesz igazuk.

(*Beteg vagyok...*)

„nem halhatok meg, nem szabad, míg meg nem
találtam a tisztaságot,”

József Attila: Beteg vagyok

Ha magadra nyílik minden ablak, azok a
reggelek a legrosszabbak,
amikor a felhők szelíden hulló koszfehére
bolygóként előtted bolyong,
s forog a fénysziréna s a gesztenyekokrot,
mint változását az évszaknak
pásztázza, s hajnalig meghúzódhatsz egy
házba.
Hullt levélként kering a nem várt rossz,
s zuhanni kezdesz s képzeled,
talán a semmibe megkapaszkodsz,
egyszer a szívről a nehezék, az ólom-
kötény majd leválik,
s röntgen-szem lát át a felhőn, s a
koponyád nyúlketrecében kinyílik
az ajtó.

Hüvösödik,
önmagad mókuskerekét tekered fáradhatatlanul,
s kényszerképzeted saját holttestedet költögeti.

nem feltétlenül örök, ez igaz. S ami örök, az
sem nem öreg, sem nem fiatal. De te ezt
akkor még nem tudtad. Nőttél, sarjadtál,
áradt a testedben, az ereidben a tavasz,
zsibongtak érzékeid. S ezért a tavaszért,
ezért a zúgó, édes zsibongásért odaadtad
mindened. Az örök erők karjukat tehe-
tetlenül leeresztve nézték végig a pusztu-
lásod. Hogy is tehettek volna másként,
ha szépséged csupán így mutatkozott meg, s
mint tudjuk, minden élőlény csupán azért bukik
ki a világra, hogy szépsége legalább egyszer,
egyetlenegyszer megmutatkozhasson!

Már

Már nem tart sokáig a türelmem.
Csak millió évig.
De az hamar elmúlik.

Apokrif I.

Lelökték, elárulták, megtaposták.
És boldog vala.

Próbálkozott, de minduntalan falba
ütközött.
És boldog vala.

Ígéreteket kapott, de egy sem teljesült.
És boldog vala.

Apokrif II.

A lapockái között forrón sustorgott a lány
bársonyos lehelete, tenyere a fenekén nyu-
godott pihekönnýűen, és belesúgta a fülébe,
félálomban, alig hallhatón, hogy másnap el-
megy.
És boldog vala.

GÁNGOLY ATTILA

Jégkorszak az Édenkertben

1

Az idegen egy kora tavaszi nap vetődött part-
ra nálunk.

Hosszú hányódás nyomait viselő lélek-
vesztőjét darabokra törte az öböl bejáratát őrző
istenarcú kőszikla, amelyhez hozzacsapták a hul-
lámok. Testére, melyet sebek és zúzódások ék-
telenítettek el, hajnalban bukkant rá két borissza
rákász; akkor már alig volt benne élet. Cso-
dálatos felépülését egyes-egyedül annak kö-
szönhette, hogy idejekorán sikerült föllármáz-
ni a falu orvosát, Manuel doktort.

A vén kirurgus hálósipkával a fején vette ke-
zelésbe az első kakasszó előtt fedele alá cipelt
félhalottat. Az idegen keze-lába petyhüden ló-
gott le a rendelő ódivatú, roskatag kerevetéről,
ahová a rákások hajították. Ők mesélték a
kocsmában, hogy Manuel doktor *mindvégig*
csészeszám itta a méregerős feketekávé, me-
lyet házvezetőnője töltögetett kortyonként a
szájába, hisz két keze foglalt volt a szikéktől,
csipeszekről, varrótűktől és egyéb pálinkában
fertőtlenített sebészalkalmazhatóságoktól.

Azóta sem vonta kétségbe senki, hogy Ma-
nuel mentette meg a jövevény életét. A doktor
persze váltig állította: ő csak a természetnek
inaskodott, amely betegét vasszervezettel ál-
dotta meg. A sebeken kívül – fűzte hozzá –,
melyeket az öbölbeli szikla kiszögellései
ütöttek, valami rejtelmes kór is ludas abban,
hogy az idegen, partjaink helyett, hajsál híján
a másvilágon kötött ki.

Ez a kór okozta, hogy nem térhetett vissza
szülőföldjére a fiatal halász, aki (mint csakha-
mar kitudódott) egy párás izlandi fjordból vá-
gott neki a tengernek. Néhány óra alatt úgy le-
gyöngült, hogy eszméletlenül burolt az evező-
padra...

*

Egyikünk se tudta volna megmondani, mi-
féle örvények és áramlatok játékszereként sod-
ródott épp ide, az isten háta mögé, noha az
ilyenmi nem ment ritkaságszámba a szigeten.
Fennmaradt az emléke, hogy ugyanott, ahol a
két kapatos rákász fölfedezése megesett, valaha
rézbőrű emberek tetemét vetette partra a hul-
lámverés. Mindez még a *Santa Maria* neveze-
tes útja előtt történt, s a hírek Columbus fülébe
is eljutottak...

(Soha nem mulasztottam el megemlíteni ta-
nítványaimnak e különös, hátborzongató anek-
dotát a helyi iskolában, ahol én voltam az
egyetlen nő; tanítói oklevelem már harmadik
éve lógott bekeretézve a szobám falán.)

2

A vakáció kezdetére üres óráim megszap-
rodtak, így több figyelmet szentelhettem az ide-
gennek is, aki addigra csaknem teljesen vissza-
nyerte egészségét. Ki-kijárt a doktor házából,
eleinte bicegve, majd egyre délcegebben, s

nemegyszer láttam az öböl partján üldögelni,
kavicsokat dobálva a szelíden gyűrűző vízbe.

Mesébe illően magas, vörössesszőke hajú, ég-
színkék szemű dalia volt. Bozontosan guban-
colódó körszakállát vasárnaponként ollóval
zabolázta meg; izmai nyugtalanítóan dagadoz-
tak vászoninge alatt. Be kell vallanom, hogy
merőben elűtött a mi vékonyalkotású, borotvált
képű férfiainktól, akik nem is szívelték. Annál
kedveltebb volt a fehérchselédek körében:
egyik-másik szemérmetlen lány nem átal-
lított kacérkodni vele, ha nehéz lépteivel
fölbukkant a parton. Még férjes asszonyok is
meregették rá a szemüket.

Kezdetben néma főhajtással fogadta az em-
berek köszönését. Utóbb már felelgetett is, zen-
gő luzitán nyelven, melyet hihetetlenül rövid
idő alatt lesett el; enyhe északi kiejtése lágy
ritmust kölcsönzött beszédének. (Egyébként ő
is megtanította egypár normann szóra Manuel
doktor, és az orvos házában rendszeresen tisz-
teletét tevő Ruíz *padrét*.)

Tengerikígyó hosszúságú nevét senki sem
volt képes megjegyezni, pedig kérésünkre
számtalanszor papírra vetette, sőt egy ízben bo-
tot ragadott, s beleírta a homokba is. A mi aj-
kunk számára kimondhatatlannak bizonyult.
Csak arra emlékszem, hogy *-sonra* végződött,
amiként jobbra a skandináv nevek; ámde ná-
lunk Északfinak hívta boldog-boldogtalan, s ez
láthatólag neki se volt ellenére.

Nemcsak külseje és neve, hanem egész ész-
járása is különbözött a miénktől. Amikor az
azori emberek – férfiak és nők, aggastyánok és
gyerekek – a napon heverésztek, s a vadon ter-
mő gyümölcsöket ették, Északfi akkor is horg-
okat hajlított, hálót font, prémbéléses ruhát
varrt. Hovatovább sosem pihent a keze.

Kérdeztük is, miért nem nyugszik már, és
sütkérezik dologtalanul a nyári verőfényben,
ahogy mi tesszük valamennyien. Ám ő csak
busa fejét rázta, és a jégkorszakról mondott valamit
(vagy inkább dünnyögött hóféhér fogai közt), a
borzalmas hidegről, ami ha eljön, a felis-
merhetetlenségig megváltoztatja a Föld arcát.
Mikor arról faggattam, hogy kitől hallotta ezt,
ártatlan tekintettel kijelentette, hogy a rey-
kvíki iskolamester mondta neki, s ő mindörökre
elméjébe véste az intő szavakat. Kineveltük
persze, még hogy jégkorszak, micsoda badar-
ság, hisz a legutolsó is az ősi világban volt, ha
volt egyáltalán – és csak nevettünk, nevettünk,
ahogy a torkunkon kifért... Nagy gyerek ez az
idegen, gondoltuk. Ő azonban szelíden mosolygott
– a szeme, a szája, egész szakállas ábrázata –,
s csöppet se vette zokon, hogy a bolondját
járatjuk vele.

Holott nem volt faragatlan tökfilkó: a vallás
dolgaiban egyszerű halász létére is bámulatos
műveltségről tett tanúságot. Ezt még Ruíz padre
is elismerte, aki órák hosszat vitatkozott vele a
szentháromságról, Lutherről és egyebekről, s
az idegen nemritkán sarokba szorította. Meg-
esett, hogy a padre dülva-fúlva hagyta faképnél,
de hamarosan kiengesztelődött, s térítő buz-

galommal fogott bele új, még nyakatekertebb
magyarázataiba.

Mikor egy alkalommal Északfi engem kér-
dezett a teremtés titkairól, csak szó nélkül vállat
vontam.

– No?

– Az ilyesmi a teológusokra tartozik – évőd-
tem a fák alatt. – Mint ahogy a jégkorszakot is
unalmas tudósok fundálták ki, akik fél éle-
tükben a könyvtárak mélyén kuksolnak...

– Ha maga mondja, *senhorita* – felelte erre
ő, és mosolygott; szép, férfias mosolya volt.

Lesütöttem a szememet, s éreztem, hogy el-
pirulok.

Később mesélni kezdett: gleccserekről, pi-
páló tűzhányókról és hóborította sziklasüve-
gekről; ködgomolyokról, síró bálnákról és szín-
ezüstté málló jéghegyekről. Mesélt az északi
fényről, az északi földről – meg az északi leá-
nyokról is. A pálmák árnyékában megeleve-
nedtek a *sagák*, az *Edda*, s Vörös Erik vikingjei
újra fölfedezték Grönlandot az eszkimókkal...

Beszélt az otthonáról is. – A tanyámon
csak én vagyok, meg a természet – dörmögte.
– Mégsem érzem magam egyedül. Ha estén-
ként kiállok a csillagok alá, velem van az egész
mindenség...

*

Ám az élet szűkmarkúan méri a regényes for-
dulatokat.

A nyár egykettőre véget ért, kezdetét vette a
tanítás, és egy szeptemberi hajnalon a fölgyó-
gyult idegen is vitorlát bontott; csónakját az
egyik halásztól kapta ajándék gyanánt. (Ez a
halász forróvérű feleségét féltette tőle, s a kép-
zelt vetélytársat mihamarabb a szemhatár mö-
gött akarta tudni.)

A falu apraja-nagyja ott volt, egymás sarkát
taposva, mikor a csónak az evezőket forgató
Északfival kisiklott az öbölből. A hajadonok
és asszonyok, de még a bakfisok és matrónák
is színes kendőjüket lobogtatták, s olykor-oly-
kor töröltek egyet csillogó szemükön. Ruíz
padre magasba emelte a nyakában csüngő réz-
keresztet, Manuel doktor pedig elfogódva intett
istenhozzádót, mint aki haldokló fiát búcsúz-
tatja.

Komorán tekintett áldozata után a tavaszi ha-
jótörést bevégező kőszikla is...

3

Fél évszázad telt el azóta. Hazajutott-e az ide-
genből lett barát vagy a tengerbe veszett, sose
tudtam meg. Csak remélhetem, hogy elkerülte
a hullámsírt, megházasodott, gyermekei szül-
ettek... Ami bizonyos, hogy nálunk a szí-
geteken egész legendája támadt, s példája nyo-
mán dologszeretőbbek lettek az emberek: azok
is, akik sohasem találkoztak vele, és azok is,
akik annak idején kinevelték. Már nem tűnik
képtelenségnek senki szemében, hogy egy nap
dermesztő sarkvidéki szél zúdulhat a tájra, s
elfagyhat a narancsfák levele.

Én pedig ősz fejjel, a Ponta Delgada-i men-
helyen élve is úgy hiszem, hogy szívem egy
részét vitte magával az a csónak, benne a jég-
korszakra készülődő és a teremtés titkain töp-
rengő, nagyra nőtt kölyökkel...

FARKAS ARNOLD LEVENTE

Most van ilyen. Meggyullad
benne a pálinka. Összeragadnak
a dolgok a tárgyakkal. Angyal
formálja nevemet, arcomat ördög.
Nem emlékszem arra a hétfőre.
A vasárnapból is csak az elmaradt
reggeli ima rémlik. A megismerés
útja a hasonlat. Az egyik fa
olyan, mint a másik. A másik
fa olyan, mint az egyik. Nem
tudom, mi a fa, az erdőt kerülöm.

Már egy hete, hogy
ugyanebben a nadrágban járok.
Néha eszembe jut, hogy hátha
elvesztettem valamit. Olyankor
a zsebemhez nyúlok, de

szerencsére minden megvan.
Pénztárca, zsebkendő, cigaretta.
Bizonyos dolgokat el lehet
választani. Például szavakat,
ha túl hosszúnak találja őket

az ember, illetve
ha véget ér a sor. De az egyik
dolgát a másik dologtól is
el lehet választani. Például
az egyik zsebembe teszem

a pénztárcát, a másik
zsebembe teszem a zsebkendőt,
a harmadikba pedig
a cigarettát. Persze ilyenkor már
nem jut hely a kezemnek. Igen,

azt hiszem, nagyon ritkán
teszem zsebre a kezem.
Elválík a kezem a zsebtől.
Csak akkor találkozunk, ha azt
hiszem, hogy elvesztettem

valamit, de ilyenkor általában
tévedek. Egyszer megesett ugyan,
hogy tényleg
elvesztettem a pénztárcámat.
Hiába nyúltam

a zsebemhez, illetve későn.
Azóta nem is teszem a pénz-
tárcámat a zsebembe, inkább
a táskámba teszem. Így
legalább a kezem is elfér.

Irodalmi Jelen Könyvek

Sohár Pál mint 56-os menekült került
ki az Amerikai Egyesült Államokba. A
filozófiai diploma megszerzése után
munkát talált egy laborban, s emellett
írni kezdett a befogadó ország nyelvén.
Munkái lassanként bekerültek 200
kiadványba és 6 fordításkötetbe. Ezek
között kiemelkedik a *Maradok – I Remain*,
tíz erdélyi magyar költő kétnyel-
vű antológiája (Pro-Print, 1997), és a
Dancing Embers, Kányádi Sándor válo-
gatott versei (Twisted Spoon Press, 2002).

A fordítás alkalmat ad Sohárnak ar-
ra, hogy különböző stílusokkal kísérle-
tezzen, főleg a kötött forma modern
használatával, ami ritkaság az amerikai
költészetben.

A halálhörgés remek üzlet

– Interjú Gáspárik Attilával –

Folytatás az 1. oldalról

– Ezért lenézik az erdélyi irodalmat?

– Nem hiszem, hogy lenéznék, sőt, hisz Visky Andrásnak, Kovács András Ferencnek, Tómpa Gábornak, Sütő Andrásnak, ha kellő kritikával közelítjük meg műveiket, helyük van a kortárs magyar irodalom polcán.

Ugyanakkor ne feledjük, Magyarországon egyesek remekül élnek az erdélyi kisebbségi sors támogatásából, akárcsak az a néhány támogatott író. Nekik addig van létjogosultságuk, amíg világvége hangulatot sugároznak rólunk.

Nem számottevő, de jelentős a hatásuk.

De azért árnyalnék, mert én több szinten látom a kérdést. Vannak helyzetek, amikor kisebbségként támogatásra szorulunk, és vannak helyzetek, amikor megengedhetem magamnak a konkurenciát, versenyt. Manapság a „világfalu” előremenetelésével én Bukarestben nyolc magyar nyelvű csatornát nézek, interneten hallgathatok amerikai magyar rádiót, a Kossuthot, Petőfit, számítógépemen pedig svédországi magyar lapot olvas-hatok.

Tehát a halálhörgés remek üzlet, nincs is vele semmi bajom, aki jól megél belőle, egye fene, de tőlem ne várják el ezt. Naponta rengeteg alkotó emberrel vagyok körülvéve, néha magam is az voltam, és sikerült néhány olyan dolgot alkotni, ami nem a kisebbségi szférában zajlik, hanem bármikor vállalja a többséggel szembeni megmérettetést.

– Lesz-e végül önálló erdélyi magyar tévé?

– Habár a projekt most áll, mégsem nevezném üres álmoknak, bár politikailag elhibázott, megfontolatlan pillanatban született. Sajnos, nem elemi ötleként tört ez fel az elindítóban, hanem egyfajta kompenzációként: ha valaki létrehozott egyetemet, akkor én most csinálom tévét. Hát, ez a második nem jött össze... persze, ellentétben az egyetemmel, a tévé rázósabb, mert arról vannak foglalkozásai. Sarkalatosan fogalmazva, egy épületbe összeráncolt homlokkal bemehetnek és mondhatom, egyetemen tanítok. De remélem, egyszer lesz erdélyi magyar tévé.

– Agyonpolitizálták?

– Mint mindent itt, Erdélyben, ahol még a virágültetés is politikai ügy. Ha én sárga rózsát ültetek muskátli helyett, rám sütik, ja, tudom, mit jelent. Nem beszélve egyéb szimbólumokról. Amíg nem közelítünk kritikan, Tamásit idézve, saját búzünkhöz, addig rengeteg problémánk adódik önazonosságunkkal. Amikor az erdélyi magyar társadalom érdekképviselete kialakult, Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek keresztelték. A „demokratát” az MDF-től, a „szövetséget” az SZDSZ-től kölcsönözték, tehát az RMDSZ nem tudta eldönteni, melyikre hasonlítson jobban. Végül az MDF felé dőlt el a dolog, mert a tulipánt választották. Meg sem fordult a fejükben, hogy saját szimbólumrendszerrel izzadjanak ki. Ezekről a mentalitásokról kell megszabadulnunk.

Persze, egységes erdélyi magyarság sincsen. Egységes erdélyi magyarság csak a Nagy-Románia Párt szövegeiben létezik. Mert amúgy a különböző csoportok különböző érdekeket takarnak. Képtelenség közös nevezőre hozni a nagybányai magyarság érdekeit a székelyudvarhelyiével. Az egyik meg tud élni támogatás nélkül, a másik csak bizonyos szintig. Ezért a kérdést tilos globálisan tárgyalni. Az egyén szabadságát kell biztosítani, minél nagyobb függetlenséget biztosítani számára. Én döntsem el, hova akarok menni, mit akarok tenni.

– Eszerint az erdélyi irodalom a két világháború között önállóbb volt?

– Igen, önállóbb, mert tudtak írni bizonyos alapítványi támogatások nélkül is. Az irodalom akkor papír és tollszár kérdése volt.

– Elősegítene az újabb önállósodást, ha megszűnne az RMDSZ pénzosztási hatalma a kultúrában, irodalomban?

– Elméletileg, aki a pénzt adja, keres egy legitim szerveződést. Amíg nem lesznek legitim civil szervezeteink, addig annyit látok a civil szervezetek részéről, hogy ők a pénzt akarják meg a hatalmat. Nincs olyan legitim civil szervezet itt, amelyre a pénzt rábízhathaták. Az elosztás mai rendszere pedig ravasz, mert a „párt” mindenkinek adott egy kicsit. Ezért senkinek nincs erkölcsi tartása felállni és kritizálni, hogy álljunk meg! Megjegyzem, én egyénileg soha nem pályáztam, nem is akarok. Ha nem tudom összeszedni a pénzt valamelyik tervemre, az a terv semmit sem ér. Ez egy dacos magatartás, talán ennyit tanultam a székelyektől, de azóta nyugodtan alszom és megvalósítottam néhány tervemet. Mindezek ellenére állítom, bizonyos esetekben szükség van érdekvédelemre, de más esetekben jól lehet lobbizni a bukaresti románokkal. Például a MÜRE-nak szerettem most sokkal olajozottabb a kapcsolata a bukaresti román érdekvédelmi szervezetekkel, mint a saját tagságával. De hát ez is egy jó játék, majd átesünk rajta.

– Van-e most tömegkultúra Erdélyben, vagy csupán pár száz ember számára íródó elitista művek születnek?

– A helyzet felemás, mind az elit-, mind a tömegkultúrából magyarországi importra szorulunk. Én, aki kiszolgáltam a populista kultúrát, és remélem, még fogom, állítom, feltétlenül szükség van a tömegkultúrára. Persze, személy szerint az eredetit, a hazait szeretném támogatni. Ellenben mi történik? Ha valaki egy csöpp fesztivált szervez Kisiratoson, akkor el kell hívni a Dupla Kávét, mert menő „magyarban”, vagy Komár Lacit, mert volt Derecskén is, és ő eljön 80 ezer forintért. A hazait szeretem Komár Lászlót, jöjjön el, de ne a sajtó csinálja a kultúrát. Nem vonom kétségbe, hogy Dancs Annamari tehetséges, de még vagy tíz hasonló énekes kellene álljon mellette, mert az ember akkor érzi jól magát, bocsánat, az állat, ha körbe tudja vizelni reggel a területét. De ezen a területen kell legyen Bolyai, és kell legyen Dupla Kávé.

Mi az emészthető, színvonalas kultúrát, irodalmat teljes mértékben ignoráltuk, nincsenek humoristáink, humorista íróink. Gondolkodnom kell, hogy Bajor Andor és Zágoni Attila után ki művel itt irodalmi humort is. Sajnos, kizárólag a tragédiában érezzük jól magunkat. KAF humoros alkotásai is az elitnek szóltak. Viszont a mai magyar prózairodalom Himalájája, az erdélyi irodalom egyik legjelesebb képviselője, aki soha nem szűnt meg erdélyi írónak lenni, Bodor Ádám. Ő a kultúra elitje, aki olvasható is, de egy-két irodalmi lapot kivéve senki sem foglalkozik vele.

És hiányzik még a kritika. Gyenge a kritika, mert kicsi kör vagyunk, rengeteg az összefonódás, egyesek többeket is kiszolgálhatnak. Mind ismerjük egymást, mindenki fél, nehogy megsértsen valakit, mert másnap őt is kicsinálják.

– Átsugárzik-e a határon a Magyarországon az írók között is elkezdődött besúgó-játék, a nagy leleplezések divatja?

– Óhatatlanul, holott egyszer már túlestünk rajta, de másodsorra is túlesünk. Nem azt mon-

dom, hogy ne járjunk a végére, ki mit csinált a kommunista rendszerben, miként kötött kompromisszumot és vállalta ezt büszkén, de tegyük arányba a dolgokat. Valószínűleg, ha Beethovent vagy Mozartot személyesen ismerjük, kevésbé pozitív kép alakul ki róluk, valószínűleg Mozart összeférhetetlen volt és a hatalommal való kapcsolata is más volt. Vagy Petőfi, aki le a grófokkal, bárókkal verseket írt, de tudjuk, milyen fantasztikus örömmel futott a nagykarolyi grófokhoz nyaralni.

Sokunk cipel nehezen, vagy csak kontextusban vállalható periódusokat életéből.

Ami engem zavar, az a töretlen karrier. Mindenki szórt kicsi hamut a fejére, de van egy Kossuth-díjas író, aki Ceaușescuhoz írt verseket, miközben karrierje töretlen. Óriási ellenálló volt, fogalmam sincs, mikor írhatta akkor a verseket a vezérhez. Zavar, hogy ez az ember mindenkit kritizál és lekommunistáz. Az ilyenek mentek el a Megéneklünk, Románia fesztiválokra, borozni az elvtársakkal, miután bennünket, gyerek-szereplőket kidobtak a hátsó ajtón. De van egy kedvencem, Hajdú Győzőnek hívják. Ő a töretlen karrier Erdélyben, ő az, akitől nem félek, mert örökké kiszámítható volt. Ellentétben másokkal, akik ma itt, holnap ott találhatók. Tehát ha abszolút értékbe teszem, sokkal tiszteletreméltóbb a hajdúgyőzői tartás.

MAGYARI BARNA

Bőrömbbe csuknak engem is

Simonyi Imrének

körbejárja a végletet
cipő nélkül a képzelet
de a létben voltól leszig
gyakran hiány kerekedik

folyton a másik oldalon
népes a gyönyör forgalom
ami most itt rám licitál
asszony helyett pár szóvirág

hergel a sors bírja inad
míg a szerelem megvirrad
de ha holnap sincs jobb napod
hogy élsz illón sirathatod

agglegény-kóros elmebaj
verdesi fejem nagy a zaj
s rögeszmém eléri mindig
Simonyit vagy Szmola Imit*

toronyiránt a régi cél
hol néhány kislány végig mért
naivan habzó agyvizek
helyettük magamnak hiszek

verslábakkal nagyot lépve
a beteljesülés végén
egy én nem elég csak kettő
az álomhoz is kell erő

szép hölgyeken mennék végig
de gyönyöröm mások élik
ma csupán az ábránd ér el
ettől hullok szerzte széjjel

áll bennem két nő meg egy ül
a szívem tőlük nehezuul
s ami lehetne hogyha nyom
megbők a magány szól pardon

a biztatás elkell nekem
hogy mégsem vagyok rossz helyen
az ajtó zárt az ember is
bőrömbbe csuknak egem is

*Simonyi Imre (1920–1994) József Attila-díjas költő 85. esztendővel ezelőtt Szmola Imreként Simonyifalván látta meg a napvilágot. A Simonyi nevet később vette fel.

Irodalmi Jelen Könyvek **IJK**

Nagyálmos Ildikó
Félmozdulat
versek

Közömbös őszi napnak indult, de mégis lehetett valami a levegőben, mert késő estére tetemes mennyiségű mérgező anyaggal a szervezetemben arra eszméltem, hogy a holnapi híreket bámulom a tévében. Nehézesen, bár némi pánikkal szedelődzködtem, hogy jóvátegyem a túlzásba vitt szerek által óvatlanul elkövetett időugrást. Kikapcsoltam a készüléket, és lassan elindultam otthonról. Nem a tény zavart, hogy megláttam a holnapi híreket, nagyon ritkán történik valami igazán különleges, egyébként unalmas egymásutánban jön minden nap egy merénylet, pár baleset, politikusoktól ugyanazok a közhelyek, botrányok vagy tüzeset, ahogy az lenni szokott, amikor nem az okokat keresik, csak a cselekményt mutatják be.

A benned élő anakronisztikus ösztönlény riad meg ilyenkor a lehetetlentől, és indít el jóvátenni az eseményeket, te pedig a tudatod erejével elnyomhatod, vagy utat engedhetsz az állati hisztériának. Mivel ezúttal céltalanul és értelmetlenül kerültem ebbe a kicsavart helyzetbe, engedtem a pániknak, aztán orvosolni indultam a hibát.

Ennek az állapotnak is van gyógyszere, úgy nevezik, hogy sör, egy mostanság nagyon népszerű alkoholos ital, nem nehéz hozzájutni. Kétféle pánik létezik, az egyiknél egyedül szenvedsz, mert rosszul vagy attól, hogy mások látják, a másiknál éppen a társaságot kívánod, hogy az ingerek sokasága elterelje a figyelmed a bajról, és én a második verziót fogtam ki, ezért egy kocsma nevű helyre igyekeztem, ami szintén nagyon közkedvelt intézmény, teli társasággal. Rettegéstől úzve lépkedtem a lépcsőkön, a Kígyó felé tartottam, ami a kedvencek között is kedvenc volt a terápiás ivás szempontjából. A Kígyó egy majdnem csendes mellékutcában állt, érdekessége volt, hogy maga az épület kevés híján tökéletes mása volt az egykori londoni Lúdhöz és rostélyhoz címzett fogadónak, ami egy jellegtelens és dísztelen háromemeletes épület, de 1717. június 24-én a brit szabadvérművesek ott alapították meg a Nagypáholyt. Ezt kevesen tudták, mint ahogy azt is, hogy egy Vallstein Sándor nevű figura építette a Kígyót az 1900-as évek elején, akivel még beszéltem is egy akaratlan időugrás alkalmával. Azt meg valószínűleg csak én tudtam, hogy az építő teljes neve Vallstein Sándor Albert volt, édesanyja Vallstein Erika Regina

RÉZ GYÖRGY

A motiváció mítosza

Nagy Sándorról, a makedónról és Kis Albertről, a kuruc ezredesről nevezte el, akit II. Rákóczi Ferenc fejedelem különböző fegyelmi vétségek miatt kivégeztetett. Vallstein Erika ezzel testálta a fiára bölcsességét, ne higgyen világmegváltó eszmékben, nagyság és apróság óhatatlanul együtt jár az emberben. Kígyónak pedig egyszerűen azért nevezték jelenleg a kocsmát, mert egy ilyen becenevű alak üzemeltette. Ezért vagy másért, de furcsa hangulata volt a helynek, talán az is közrejátszott, hogy a bárpultnál egy magát jól tartó, de már hervatag anya, és az ő elbűvölő lánya szolgáltak ki.

Kevés durvább álbbölcsesség létezik, mint hogy nézd meg az anyját, és vedd el a lányát. Ezen járt az agyam, amíg sörrel a kezemben elhelyezkedtem, egy kellemes bokszbán, ahol csak néhány csupasz fényfolt leckéztette a félhomályt.

Elvégre a fiatalok szemével az anyát látni, a lány halandóságának, romlásának és nem utolsó sorban a saját örök életünkbe vetett hitünk megrendülését jelenti. A petyhüdt bőr, az egyre kényyszeresebb és szigorúbb szokások a boldogság mulandóságát, a megszokást, hosszú, együtt töltött évek unalmát hordozzák. Ha együtt látod anyát és lányát, előbb-utóbb szeretnéd menekülni fogni. Az idősebb férfiak viszont kedvelték a párost, közel nyomakodtak a pulthoz, és harsányan tették a szépet, az anyán keresztül udvaroltak hangoskodva a lányának, mert a lányban az újjászületés, az örök ifjúság ígéretét látták, még ha ez az öröklét a legszánalmasabb módon is jött létre, ahogy csak itt a világon lehet, vagyis nemi úton örökléssel és szüléssel. Ezért gondolom, hogy ezt a mondást idősebb férfiak találták ki. Elvégre a fiatalok szemével az anyát látni, a lány halandóságának, romlásának és nem utolsó sorban a saját örök életünkbe vetett hitünk megrendülését jelenti. A petyhüdt bőr...

Ebben a mértanilag tehát nyelvtanilag is tökéletes gondolati körben keringtem zsiabbad

aggyal, meredten bámulva pohár sörömet, közel az ideális katatón vagy meditatív állapothoz, egy szóval sajátos mantrám segítségével már-már megállítottam az időt, hogy visszadolgozzam magam a jelenbe, amikor velem szemközt lezöttent Zugfirkász cimborám.

– Ne csak nézzed, igyál! Vagy nem kell? – Ez aztán jellemző volt rá. Egy korsó sört tartott a jobb kezében, mégis az enyémre pályázott.

– De. Hogy vagy mostan...? – Nem valami szellemes riposzt, de ennél több nem telt tőlem, amint gigászi erőfeszítéssel kiszakítottam magam a tökéletes körből. Nehéz kommunikálni, ha éppen csak egy hajszállal vagy közlékenyebb állapotban, mint egy díszpárna.

– Szarul.

Zugfirkász elűthette volna a dolgot valami udvarias és kiterő megjegyzésre legalább távolról emlékeztető hangszorral, de nem. Öszintén és ókori tömörséggel válaszolt, amivel engem is gyors reagálásra készítetett.

– Van valami konkrét oka a levertségnek, vagy csak általános, mondhatnám generális szorongásaid ostoba kivetülése?

Ebben a feleletben már igazán senki nem találhat kivetnivalót, egyszerre pimasz és udvarias, vagy udvarias és pimasz, ha így jobban tetszik. Amíg korábban az idő abnormális felgyorsulása lökött a tévé elé a holnapi hírek áradatába, addig most a gondolati körnek hála, az idő teljesen lelassult, és erőszakkal kellett az események után rángatnom magam, voltaképpen a dialógus sebessége határozta meg az időakcelerációját.

– Csúnya vagyok és hiú. Ennyi az ok. – Ezzel az elsőrangú érveléssel lépett bele a gázba Zugfirkász cimborám.

– Ezt a két dolgot úgyis mindenki régen tudja rólad, megszokhattad már – nyugtatgattam ezt a Firkász gyereket, amennyire tőlem telt.

– Már megint pontatlanul fogalmazol. Az ilyen dolgokat nem lehet megszokni, csak elfojtani, és éppen ezért néha előtörnek. Ne legyél felszínes. Csúnya vagyok, de hiú, és ez most zavar – felelte éles hangon Zugfirkász. A kutya se érti ezt, amikor vitatkoztunk, aggályosan pontos tudott lenni, de ha találkoztál beszéléssel meg vele, akkor legkevesebb két órát késett.

– Viszont legalább tehetséges vagy – ez persze nem neki szólt, csak magamat vigasztaltam.

– Ezt aztán megsüthetem, és megehetem reggelire – válaszolt vigyorogva, de olyan halkan, hogy a hangját kis híján elnyomta a nyerőgépek csingilingije és a rádióból hullámzó dallamos house trance basszuslöket.

– Miért, csak képesek vagyunk változtatni annyit a világon, amennyit ez a sok észvallású szellemi analfabéta évszázadok alatt bírt, nem? – hadartam, egy pillanatra magával rántott a négynegyedes ütemek örvénye, de lehúztam az agyam a rádió hangszórójáról, mert már önmagam is elhagytam a száguldásban.

– Te ezért írsz? – pillantott rám némi megjátszott hitetlenkedéssel, és határozott gúnnnyal Zugfirkász.

– Te is, legfeljebb nem mered bevallani – próbáltam kihátrálni a csapdából, ekkor bántam meg, hogy egyáltalán elkezdtem a beszélgetést. Közben elől harcias szóváltás kerekedett néhány hajléktalan kinézetű alkoholista és egy távozó vendég között, aki felmérve a három az egyhez arány kedvezőtlen voltát, megemlézett néhány csúnya utalást az alkoholisták családfájára vonatkozóan, aztán sietve távozott. A győztes kis társaságban a verbális agresszió felnyomta az adrenalinszintet, és a kötekedés menetrendszerűen részeg dicsekvésben folytatódott, aminek kapcsán ösztönlények módjára vadul rikácsolva mesélték el, kit és hogyan vertek meg régebben, amikor a többiek persze éppen nem voltak ott. Leginkább avított ruhákba öltöztetett dúvadakra emlékeztettek, és kívülről nézve mi sem festhettünk különbül, ahogy szétesett aggyal, összegörnyedt testtel szakadozott társalgást folytattunk az asztalnál.

– Ez nem igaz. Én azért lettem író, mert mindig az volt a vágyam, hogy áhítattal szopjanak le – cáfolt a hangzavar elültével Zugfirkász.

– Áhítattal? – ízlelgettem a szót.

– Bizony. Csak a művészeket szopják le áhítattal. Nekem közügyességem ugye nincsen, bot-

fülem viszont van, maradtak a szavak, hogy elérjem a célokat.

– És biztosan csak a művészek esélyesek? – tamáskodtam, és ezúttal nálam színezte némi gúny a hangnemet.

– Vannak még a politikusok, de a politika csak a hatalomról szól, és ebben a közegben a szexuális kapcsolat is szánalmas szado-mazo produkció, behódolás a hatalom oltára előtt.

– Oltára is van neki? – hitetlenkedtem.

– Igen, oltár. Neked semmi se szent? Voltál te egyáltalán cserkész? – pattogott gonoszul és erőszakosan Zugfirkász, mint aki megszokta már, hogy ellenséges hallgatóság előtt kell beszélnie.

– Nem, nem voltam cserkész – tisztáztam a helyzetet.

– Mindjárt gondoltam. Ezért van, hogy hitetlenség bakancsával folyton allegorikus sárba tiprod a lelki csipkékét – biggyesztette le az ajkát a cikornyás alázás után Zugfirkász cimborám.

– És te voltál cserkész, Firkász? – firtattam rosszmájúan.

– Ne téjünk el a témától! – torkolt le határozottan.

– A politikusokról volt szó – emlékeztettem.

– Persze, persze, a politikusok kilőve, az úgynevezett sztárok élete meg annyira ellaposodott, hogy ott már csak sportként fogható fel az egész. Az úgynevezett sztárok köré gyűlnek az orális szex sportágának profi sportolói, ott csak akkor van tekintélyed, ha minél tovább tudod sorolni, hogy hányat, kivel, hogyan. Az úgynevezett sztárok körül tehát a pusztá menynység ígérete elsöpörte a minőségi szempontokat. A köznapiszexben pedig csak vágyról van szó, semmi transzcendencia, áhítat nélkül borulnak térdre előtted.

– És szopnak le – fejeztem be, nehogy Zugfirkász cimborám eufemizmus bűnébe essen.

– Így van – bólintott félig lehunyt pillákkal, sugárzott az arca, ebben a pillanatban ihletett volt, és igen, egyúttal szép volt, eszmékkel, morállal és erővel bíró vonzó egyed.

– Te egy nagyon beteg ember vagy – kászálódtam fel nagy nehezen az asztaltól. Zugfirkász ezt a kijelentést dicséretnek vette, talán annak is szántam.

– Ugye? – válaszolt vigyorogva, továbbra is sugárzó arccal.

– Bizony – indultam neki.

– Nem is vagy kíváncsi rá, hogy meg tudtam-e már valószínűíteni a célokat? – kiáltott utánam incselkedő hangon.

– Elmész te anyádba – feleltem a kijárat felé dülöngélve. Hazamegyek, hátha elkapom a holnaputáni híradót. Talán lesz benne egy árvíz vagy földrengés, árvíz és földrengést már olyan régen mutattak a hírekben. Csak az első mocskos utcasarkon jutottam túl, amikor apró, de szerfelett idegesítő mobiltelefonom bejövő hívást jelezve sírt fel a zsebemben. A hívó fél neve annyira vágyakozva villogott a kijelzőmön, hogy szokatlanul gyorsan nyomtam meg a hívás fogadását lehetővé tévő zöld gombot.

– Feljössz? Elhúzott itthonról – közölte egy kellemesen rekedt női hang.

– Tudom – tisztáztam a helyzetet, amilyen gyorsan csak lehetett, hogy minél előbb a tárgyra téjünk.

– Találkoztál vele? Ha így elmegy, legfeljebb másnap este ér haza – súgta a sóvárgástól fátyolos hang, amit egyébként mindketten tudtunk.

– Felmegyek – közöltem ókori tömörséggel, és egy kopott bérház kapuja felé vettem az irányt. Nem kellett csengetnem, Zugfirkász felesége ingerlő ruhában várt a résnyire nyitott ajtó mögött, és még be sem léptem, máris rám vetette magát. Kívántam felebarátom feleségét, és az alapvető parancsolat megszegése szolgáltatja az energiát a kapcsolatunkban dúló szenvedélyhez, különben kevésbé téptük volna egymást, hiányzott volna a fűszer, a semmilyen etikai érveléssel nem igazolható bűn. Ilyen kisebb és nagyobb árulások szegélyezték Zugfirkászhoz fűződő viszonyomat, ezért váltottunk olyan gyakran lapos pillantásokat, és gyanakodtunk a másik önkéntelen, apró mozdulatára. Ez éppen a nagyobb árulások közé tartozott, de szükségem volt rá, és nem láttam okát, miért ne tenném meg újra és újra.

– Csináld először szájjal! – kértem, és ahogy a készséges, nedves ajkak munkába fogtak, úgy éreztem, hogy Firkász jobban tenné, ha nem álmódzina folyton, nem vedelne annyi sört, és nem gyártana folyton idióta ideológiákat. De itt döglök meg, ez a Zugfirkász gyerek most az egyszer egészen jól okoskodott.

BURJÁN EMIL

Legszebb

Tavaszcsontvázon nyár-izomzat, amit bőrként az ősz bevonhat, és tél hoz bundát, cifra páncélt.

Élünk-halunk legszebb csodánkért, szent fényt imádóként-pogányként.

Csendtisztá

Nem hasonlít egymásra a „csillag” képzete és a felhőtlen éjjel. Az magyar szó, ez végtelen égbolt. Mégis ők vagyok tükörzenémmel, sejtek és sejtések halmazával. Monológjaink csendtisztá fényjel.

Kész

Öltöztetnek emlékeink a szívek fagy-magánya ellen. Társ-békénk rezdül össze, mint sóhajtól szőrpihék a mellen.

Színes szirmokkal csend havaz körül és kész a lelki többség, melynek parázsló mély-magas tüzére lehel az öröklét.

Csak

Kutyabunda, ősz, fűtött lakás? Bentről: szellemi honfoglalás.

Innen pásztázgat a koponya- és barlanglakó fantázia.

Bárhogy nézzük, a történelem csak melléktermék, akár a menny,

a lélek, a pokol, meg az ész, bár értük is van a Nagy Egész.

Befelé

Kapcsold ki a világűrt, e lángoló imádság csillagszíveken átszűrt vergődő némaságát,

hogy befelé ragyogjon, az Ige Kezdetéhez, amely modernül ódon lelkünkig visszaérez.

Balladás

Kibélelt-körbefalazott a semmi maltere: a csend, akár Kómvés Keleмент a balladás évszázadok.

Páncélként a kor műszerét: sorsunkat bástyázzuk körül, ha önrobbantva szétterül, a búcsúperc maradna szép.

Lebeque

Talpmam és tenyerem közt ezer és ezer év van: most lépem át Etelközt, tíz ujjam égi mértan.

Négykézláb kitapintom egy új kor új kudarcát: lebegve tájainkon szétszór a súlytalanság.

VÖRÖS ISTVÁN

Két kép Prága történetéből

(Ez a szöveg szabad fordítása a prágai Nemzeti Levéltárban talált két cseh nyelvű kéziratdarabnak, melyek a levéltárat sújtó árvíz utáni nagy felfordulás során kerültek elő. Az ismeretlen szerzőben egy barátom, a kérdés szakértője, Alexander Petera, Jiří Langert gyanítja, aki a két háború közötti zsidó misztikus irodalomnak legjelentősebb alakja. Petera szerint ez a töredék rituális célokat szolgált, az elhunyt F. K. szellemét igyekezett a szerző és talán még valaki megidézni. A magunk részéről ebben kételkedünk.)

1. Éjjeli felhők

Prága fölött magas légnyomású légrétegek örvénylettek, mozogtak az izoglosszák és izotermák, nyugatról vastag felhősáv hömpölygött a város fölé. Éjszaka köd söpört végig az óvároson, de olyan sűrű, hogyha nincs ködpapucs a lábán, a léptei döngtek volna, mint valami tagbaszakadt agyagemberé. Csakhogy agyagemberek nincsenek, vagy ha vannak is, nem tudnak mozogni. És bármennyire nem szeretnénk is, rögtön az elbeszélés nehézségeibe ütközünk. Nem mintha nem lenne gyakorlatunk az elbeszélésben, hanem azért, mert egy olyan elbeszélővel kell megbirkoznunk, akivel nem illik birkózni.

A felhők vastag párnáján ugyanis egy szakállas fej nyugodott. Egy rég meghalt bábos szökött vissza ide, pont Prágába, ahol életében is többször megfordult. Csakhogy bő 450 évvel ezelőtt élt, amikor Prága még híresebb és még nagyobb volt, mint most, az 1910-es években, amikor ezt a történetet írjuk.

Hogy pedig az ellenszenves többes számú elbeszélő pózát öltöttük magunkra, annak két oka van. Te és én. Ketten írjuk, amit írunk, az egyikünk sovány, a másikunk kövér, de mind a ketten tudóbajosak vagyunk, az egyikünk cseh, a másikunk semmi, de németül ír. Az eredeti szöveg, amin dolgozunk, nem létezik, ez csak a fordítása, a fordító magyar, neki diktáljuk az összövet, ő a mi evangélistánk, szűk száz évvel a szenvedéstörténet után veti papírra szavainkat, de minden betű hiteles, tessék bármelyikünk művei közé beiktatni, vagy tartsák apokrifnak, minket az sem zavar. Minket semmi sem zavar.

Mélységes mély a jelen kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?, kérdezte magától az a bábos, szétkotorta maga előtt a felhőket, hogy leláthasson a városra, melyet annyira szeretett, és ahol egykor megvilágosodott, milyen az igazi bábművészet. A megvilágosodása után elbocsátotta két segítőjét, a feleségét előreküldte Klagenfurtba, ahol laktak, és egy aranyművestől kibérelte a házának üresen álló toronyszobáját. Két hónapot töltött ott. Új bábokat faragott. Három angyalt. Az első angyal szárnya szürke, a haja kócos volt. Közben Istennel folyamatosan párbeszédet folytatott. A második angyal nem is átlátszatlan zsinórokon mozgott, hanem vastagabb spárgákon. Mutassuk meg a nézőknek, ami a látszat mögött van, gondolta. A valóságot akarom a maga teljességében, mintha egy almat csutkáستól megennék. Miben állt az Istennel való párbeszéd? Elsősorban abból, hogy alig evett, lesoványodott, és a szakálla gátlástalan zuhatagként ömlött az arcából. A harmadik angyal fehér tógát viselt, a hóna alatt csökönyösen egy könyvet tartott, a szárnya hófehér volt. Akárcsak alkotója haja és szakálla. Hiába, hogy csak pár évvel múlt harminc, mikor hosszú éhezés után kilépett új bábjaival és új terveivel a szabadba, úgy festett, mint egy hatvanéves aggastyán. Az aranyműves végül nem fogadta el a kialudott bérleti díjat, sőt egy kis arany Dávid-csillagot is ajándékozott neki. Amikor a bábos fölemelte a szakállát, hogy a láncot a nyakába tegye, egy apró fehér madár röppent ki alóla, egyenest fölcsapott a felhők közé.

Most tehát a bábos lenézett a novemberi városra, a szakálla belógott a lyukon egész az Óvárosi térig, ahol a hajnali órán egy cseléd lány ment keresztül, Samsaék cseléd lánya, aki óvatlanul beleszaladt a szakállszőrökbe. Észre sem vette, rágabalyodtak, ment tovább, de egy szálat, mint valami fonalat, ösztönösen elkezdett az

alkarjára tekerni, közben a jelen kútján becsüngő Dávid-csillagot is megpillantotta, ott hintázott épp a Týn templom két tornya között.

A hajnalcsillag. Hogy a fenébe lehet ez, ekkora ködben, motyogta. A motyogását jól hallotta a bábos, és a sikerén felbátorodva elhatározta, hogy itt körül néz. Leugrott a felhőlyukon át a térre, és a fonalat követve a lány után eredt.

Samsaék családját nem találta túl érdekesnek. A legkevésbé unalmas még mindig a felnőtt fiú, Gregor Samsa, kereskedelmi ügynök és amatőr színész volt. Mind a kettőnek tehetségtelen. De nyersanyagnak talán jó. Miféle bábót lehetne belőle formálni, töprengett, miközben a hűg szobájába lopózkodott. Ezek mind alszanak? – lepődött meg. Akkor még elég korán lehet. De hol a fenében járhatott a cseléd lány? Nyilván szeretője van. Furcsa, hogy ő megy hozzá. Persze a mai világban már minden előfordul. Azt hiszem, gondolta az öreg bábművész, a világ elért a pusztulás szélére. De azért majd megnézzük, nem lehet-e valamit csinálni. Nem lehet-e megállítani a vesztükbe rohanó embereket.

De közben nem a lehetőségeket, hanem Gregor hűgát, Markétát kezdte szemrevételezni. Fölhajtotta a takarót, és halk derengést varázsol a szobába. A lány 16-17 éves lehetett, rózsaszín hálói nge térdén fölül csúszott. Az oldalán feküdt, embrió tartásban. Vele még bármit lehetne kezdeni, állapította meg az öreg. Milyen szép. Szőke haja csigásan a vállára ömlött, szétterült a lepedőn. Feje nem volt a párnán. Egyik kezével viszont a párna csücskét szorította. A szája sarkából egy kis nyál csordult ki, a bábos odatartotta az ujját, ezüstösen csillant rajta a nyál, aztán a saját öreg nyelvéhez érintette a kis gyöngyszemet. Édes, állapította meg, és olyan nyugalom áradt el rajta, mintha egy zsarnok haldoklását nézné, vagy egy reménybeli szent világrajövetelénél segédkezne. Nem is gondoltam volna, hogy ebben a városban még ma is ilyen nagy erők munkálnak.

Ezt még megpróbálom, ha nem sikerül, jöhet a háború, hogy jobb belátásra térítse őket. Az öreg szégyenkezett az ötlete miatt, mert tudta, hogy nincs az a háború, ami jobb belátásra térítheti az embert. De talán ha most megpróbálna egy másikat. Egy pusztítóbbat, és szabadjára engedné az apokalipszis lovait. Aztán elnevette magát és visszatakarta a lányt. Hiszen neki nincs is kulcsa azoknak a lovaknak az istállójához.

Bement a szülők szobájába. Nehéz volt a levegő, csukott ablaknál aludtak, ellentétben a két fiatallal, ahol rés volt hagyva a hűvös idő ellenére is. Horkolás és pelyhező szuszogás töltötte meg a levegőt. Undorodva nézett az apára, lehet hogy majd benne kell meghúzódnom? A kezét, mely ködként gomolygott előre az ágy fölé, a férfi homloka fölé tartotta, adok neki egy kis erőt, hogy kibírja, ami rám vár.

A cseléd lányt a konyha melletti kis szobájában találta. Nem vetkőzött már le, de felöltözve egy kicsit ledőlt az ágyra, és elnyomta az álmom. A hasa fölől, a ruhán át is, valami derengés áradt a szobára. Tërhes, állapította meg örömmel az öreg.

2. Két uszkár az udvaron

Az öreg egyelőre nem tudta pontosan, mihez kezdjen ezzel a családdal, hagyta, hogy lassan hajnalodni kezdjen, és kilibbent a lakásból. A háromemeletes ház udvara fölött körfolyosók futottak körbe, melyek hátul oszlopos lépcsőházba

torkolltak. A köd lassan fölszakadozott, a hajnal vörhenyes téli napfényt is hozott, a levegő váratlanul melege dñi kezdett, a folyó fölöl vízszag hömpölygött be az udvarba. Hol az egyik, hol a másik lakásból léptek ki gyűrött arcú, de jól öltözött emberek. Nyilván munkába indulnak, gondolta az öreg. És a munka már szembe is jön velük, a kapualjban már a hátukra kapaszkodik. Samsaéktól előbb Gregor lépett ki, szürke felöltőben, nyúl szőr kalapban, melynek a teteje úgy gömbölyödött, mint egy jókora bogár kemény páncélja. Alighanem megázhatott benne párszor, aztán nem szárította meg kálya mellett, ahogy kell, nem kefélt ki puha kefével, nem tisztogatta bársonykefével, és ez lett a veszte. A kalap teteje az opálos fényben úgy csillogott, mint a kitin. Az öreg bábos nem tett megjegyzést, de mindent látott és mindent megjegyzett. Aztán Marketa indult az iskolába. Mint a neve is mutatja, nem a németbe, ahová a bátyját járatták egykor, hanem a csehbe. Volt ebben a családban valami szemtelen kompromisszumkészség, úgy keresték a túlélés lehetőségét, mint egy nyúl, akit két oldalról két vadásze b fog közre.

Nem voltak ők se csehek, se németek igazán, a nagyszülők vallása, amit már a szülők se gyakoroltak, megkülönböztette őket. Nem mintha különbözni akartak volna, vagy mintha mostanában a környezetük még képes lett volna észrevenni ezt a különbözöséget. Marketa szőke volt, és úgy beszélt csehül, mint bármelyik osztálytársa. Ennek ellenére még tanítás közben is eszébe jutott néha, hogy ő egyenes ági leszármazottja Ádámnak, vagy amire még büszkébb volt, Jákobnak. Nem mer te bevallani a családja előtt, de mélyen vallásos volt. A zsinagógában hébe-hóba megfordultak rokonai, akik elől ki tudja miért, rejtegetni akarta hitét. Ezért néha katolikus osztálytársait kísérte el templomba, de az is megesett, hogy egyszerűen beszőkött valamelyikbe. Vonzotta a hit, a régiség, a másság, mint számtalanárt a versek, padláson keresgélő gyereket egy szakadt könyv, törpetacskót a bernáthe gyi pillantása. A Týn templomot különösen szerette, az ő falához támaszkodott a házuk. Egyik osztálytársa, amikor náluk járt, azt állította, hogy ismeri ezt a lakást. A bemélyedés az ágya fölött, ahol gyertyatartót meg könyveket szokott tartani, egy befalazott ablak, mondta, mely egyenesen a templomba nyílik. Marketa legtitkosabb vágya az volt, hogy ezt az ablakot újra megnyitathassa.

Utoljára az apa indult el otthonról, neki nem volt semmi dolga, pár éve nyugdíjaztatta magát. Sétálni készült a Moldva-parton. Bot volt nála, mint rendesen, de ezúttal nem támaszkodott rá meggörnyedve. Egyenes derékkal ment végig a körfolyosón. Az öreg kedvtelve nézte a művét.

Csak a cseléd lány és az anya maradtak otthon. A lány lázas tevékenységbe fogott, hogy a munka révén minél távolabb kerülhessen éjszakai tiltott kiruccanásától. A vaskorlátra szőnyegetek, öltönyruhákat hordott ki levegőzni. Nagytakarítás ez? Vagy valami ünnepi előkészület?

Mikor a februári napfény épp leért az udvar mélyébe, két elegánsan nyírt fehér közepuskár rohant az udvarba, azonnal pározni kezdtek, az öreg elégedetten hajolt ki a korláton, hogy figyelje őket, de a cseléd lány rájuk lötytyintett egy lavór vizet. Fúj, mondta. Am akkor észrevette, hogy a vízzel, ha nem is egy csecsemőt, de egy fehérműt is kiöntött. A kutyák elszellestek, ő lement az udvarra, fölemelte az ódivatú melltartót, két öklére ültette a két kosarat, fúj, ismételte.

1.

Egyetlen számár vontatja a kordét. A kordé két hatalmas, széles, magas fakeréken gördül, négy sarkából négy göcsörtös faág meredezik az ég felé, csúcsaik között ponyva kifeszítve. A bakon torzonborz, s egészében véve is torz férfiú ül, csorgó nyálától ragacsos a szakálla, szemei bárgyún, üresen figyelik a számár nyugtalanul csapkodó két hosszú fülét, görcs-húzta markába gyeplő simul. A kordé gyomrában, a ponyva védelmében ketten gubbasztanak: egyikük puha szakállú, magas homlokú, lángoló tekintetű ifjú, a másik potrohos, szuszogó hájpacni, kerek, zsírtól csillogó képén pamacsokban virító vörös szőrzet, a koponyáján hasonlóképpen. Körülöttük apró zsákok, dobozok és használati tárgyak hevernek festői rendetlenségben.

Az út hirtelen elkanyarodik, a számár egykedvűen követi a felrajzolt ívet. A bakon ücsörgő kocsis felhorkan, valamit gagyog hátrafelé, a hangja olyan, mint amikor egy gyerek köcsögbe beszél. A kordén ülők felkapják a fejüket bárki más számára érthetetlen szavaira, az ifjú leugrik a taligáról, előreszalad, megfélekez a számár, hogy a kövérsége folytán nehezen mozgó társa is lekászálódhasson. Az út egy faluba torkollik, árokkal és sűrű vesszőfonattal körülvett, tíz-tizenöt házából álló, tekintélyes település főutcájává szélesedik. Ahol az országút utcává alakul, fahíd jelképezi az átmenetet, amely az árok fölött ível keresztül, s a falu felé eső hídfőhöz két oldalról vesszőfonat tapad. Általában egy öles gerenda is fekszik keresztben ezen a helyen, éppen olyan magasan, hogy egy szekér át ne jöhessen rajta, csak ha a gerendát félrehúzza átengedik, ezúttal azonban a szálfa oldalt hever a lucsokban. A számár nyugodt léptekkel húzza a kordét keresztül a hídon a házak felé, mellette jobbról az ifjú, balról hordóhasú útítársa lépked.

A helység közepén, kicsiny dombon csinos, kőfalú templom emelkedik, mellette fából épített torony, a toronyban parányi, inkább kolomp, mint harang lóg. A kordé és a három jövevény a templom előtt áll meg, a dagadt visszakapaszodik a járműre, és éles, fülsértő hangon kiabálni kezd a magasból:

– Megérkezett hozzátok, ennek a szép és bizonyos gazdag falunak a valószínűleg tehetős lakóihoz Mihály, a képiró! Gyertek, gyertek, itt van Mihály, a képiró!

Késő őszi idő van, a falusiak otthon ülnek. Mióta észrevették az érkezőket, figyelemmel kísérik őket. A férfiak és a fiatal legények füstély, balta, kés után nyúlnak, az asszonyok és lányok a disznóhólyag borította ablakok mögül leskelődnek izgatottan. Nem katonák ezek, nem is kóborlók, nem vándorló barátok, nem is koldusok, de nem is adószedők, hála az Úrnak, nem is úrfélék, meg nem is vándorkereskedők, s bizonyos nem vándor mesteremberek, úgy tűnik. Mikor a kikiáltó szavából azt hallják, képiró érkezett közéjük, eltanácstalanodnak. Mi lehet az?, kérdezik egymástól, s a kíváncsiság a templom elé hajtja őket.

– Aztán mit tud egy képiró? – teszi fel a mindenkit foglalkoztató kérdést Márton, a legnagyobb tekintéllyel bíró férfiú a faluban.

– Hogy mit? – csillan meg a ravaszság a kövér idegen disznószemeiben. – Képeket ír, nem is akármilyeneket! Ráírja a képet egy darab vászonra, s ha te azt a vásznat óvod, őrized, sokáig élsz erőben, egészségben, mert az olyan vászonnak, amire a képed ráírták, ereje van, mely megvédelmez téged!

– S mit szólnak mindehhez a papok? – gyanakszik Márton, fél szemével a templomra sandítva.

– A képirás Istennek tetsző cselekedet – jegyzi meg gúnyosan mosolyogva a kikiáltó. – A tisztességesebb templomok is tele vannak írva képpel.

BENE ZOLTÁN

Ereklye

– Az atya nincs most itthon – mondja Márton töprengve –, a káptalanhoz ment hivatalos ügyben, meg az urunkhoz, Ákos nembéli Vidhez, király vitézéhez! Ha visszatér közénk, vajon ő is így vélekszik majd?

– Így, így, abban nem lesz hiba! – szólal meg Mihály is, a képiró. Hangja kellemesen, paposan cseng, a falubélieknek elnyeri a tetszését.

– No, ki lesz, aki rászánja magát, és megírja a képét? – veszi vissza a szót a terebélyes, nagy hangú ismeretlen. – Nem bánja meg, aki megpróbálja, elhihetitek!

– S mi lenne az ára? – érdeklődik Márton, aki mint kitűnik, nem csak az előljárója, de szószólója is lehet a falunak.

– Ez végre okos beszéd! – dünyögő a vörös szőrpemzlikkel ékes ábrázatú, hájas fickó. – Megalkuszunk, ne félj! Birkában, disznóban, lábasjóságban!

– Alkusztok, alkusztok – motyogja Mihály, a képiró, csak úgy magának. – Alkudjatok felőlem, csak engem engedjete dolgozni végre valahára! Mit érdekel, ki mit fizet, csak a vászonhoz kezdhessek már! – Aztán, hangosan, hogy az egybegyűltektől jól hallják, hozzáteszi:

– Alkudjatok meg íziben, az nem az én ügyem. Az én ügyem az, hogy végre munkához lássak veled, ember fia!

Így történik, hogy Mihály, a képiró megírja Márton képét egy darab fehér vászonra, szép színekkel, aztán lécek közé feszíti a vásznat, növényi olajokkal itatja át, s felszegezi a megrendelő házának egyetlen szobájában a bejárattal szemközi falra.

– Mától fogva ez a kép vigyázza a sorsod – magyarázza a képiró elhajasodott kísérelője, mikor átveszi a kialakított szózott sonkákat, a szárított birkahúst és a két faketreben lapuló kacskákat.

– De óvja az egész falut is egyben, ne feledd! – búcsúzik Mártontól végezettel.

A kordé, a bakon a torzszülöttel, aki a faluban töltött három nap alatt el sem mozdult a számár és a taliga mellől, a ponyva alatt meg a képiróval és kövér segédjével, valamint a húsokat tartalmazó zsákokkal és a kacskáknak otthont adó ketrecekkel kődög a településről, s nekivág ismét az országútnak.

2.

Amikor Anasztáz atya hazatér, még egy óra sem telik belé, s már tudja, kik és mikor jártak a faluban, míg ő távol volt, s mit cselekedtek. Az atya elcsügged, valahányszor ilyen történeteket hall, ezúttal mégis hamar erőt vesz csüggedésén, és felkeresi Márton, akiről képet írtak. Amint belép a házba, pillantása nyomban találkozik a festménnyel. Úgyesen írott kép, igazi, valóságos képmás, nem tehetségtelen ember alkotása, ezt az atyának el kell ismernie.

A vásznat teljesen kitölti a jobbágy arca: egyszerű, mégis jellegzetes, nyílt tekintetű, szakállas, érett férfarc, haja-szakállja aranyos barnán csillog, s ez a csillogás mintegy finom glóriát von a fej köré. Ezen Anasztáz atya megbotránkoszik először, ám a következő pillanatban már le is higgad, s csak a fejét csóválja. Arra gondol, ha itthon lett volna, mikor megérkeztek a vándorok, talán

rávehette volna azt az embert, hogy pogány varázslatok helyett inkább szentképekkel ékesítse a templom falát.

– Márton fiam – szól a házigazdához, s szavából ennyi év elteltével is kihallik az olaszok lágy beszéde, ezen a barbár nyelven keresztül is utat tör magának a művelt hangzás. – Márton fiam, itthon vagy-é?

– Itt vagyok, atyám – lép elő a homályból a megszólított, s a pap keze után kapkod egyetlen.

– Hagyd el, fiam – legyint a pap. – Inkább azt áruld el nekem, király vagy talán? Netán szent ember?

– Ó, atyám, dehogy! Hogyan is lehetnék?! Semmi jobbágy vagyok csupán, Ákos nembéli Vid uram tulajdona, s az anyaszentegyházé.

– Akkor minek neked a képmás? – bök szigorúan a szemközi falra Anasztáz atya. – Minek az neked, Márton?

Márton erre térdre roskad, átöleli az atyát, és zokogva mesél el mindent. A képirót, a két társát (a rút pokolfajzatot és a pacal-szerűen elhízott, puffadt, sima beszédű alakot), az írott kép állítólagos, Istennek tetsző erejét, mindent, mindent. Anasztáz atya jóságosan végighallgatja, csendben, türelmesen, s mikor a paraszt berekeszti a szóáradatot, így szól:

– A képet magamhoz veszem, fiam. Te felejtse el ezt az egész históriát, tarts bűnbánatot, és imádkozz, hogy elnyerd Krisztus urunk bocsánatát! Bizonyos megbocsát majd neked, hiszen ő tudja, hogy csak ostobaságból cselekedtél, butaságod vitt a bűnre, s nem gonosz szándék vezérelt!

3.

A kordé nagyot zökkenve megáll, a torz férfiú úgy fordul le a bakról, mint egy zsák liszt, torkából nyílvessző tolla meredezik elő. A taligát lovasok fogják körül, vezetőjük a szakállánál fogva cibálja elő a ponyva alól Mihályt, a képirót, egy másik marcona vitéz a hájtömeget gördíti le a földre. Ketten lecsusszannak lovuk hátáról, kötelet vetnek a két földön fetrengőre, megkötözik őket, s felhajtják a nyeregbe a jajgató, síró, rimázkodó testeket.

A kordé, az előtte búslakodó számár és a porban heverő holttest magukra maradnak.

Három nap múltán Ákos nembéli Vid úr, király vitéze udvarházától nem messze, az országút két szélén két ember karóba húzott testén lakmározhatnak a hollók, ha kedvük tartja. Az egyikből telezabálhatja magát nem csak a környék, de az egész vármegye összes madara, a másíknak magas homloka alatt olyan tiszta csodálkozás lángol tágra meredt szemeiben, hogy a dögevők messzi elkerülik.

4.

Már senki nem emlékezett az árokkal és erős, sűrű szövésű vesszőfonattal körülvett, tíz-tizenöt ház alkotta településen, amit Szent-Mártonnak neveztek, már senki sem emlékezett arra a napra, amelyen vándor képiró vetődött el hozzájuk. Az utóbbi időkben egyébként is sokan érkeztek a templomukba, zarándokcsuhás, mezítláb emberek. Egy szentkép vonzotta őket, amely az oltár közelében függött egy falfülkében. Éjjel-nappal gyertyák világították meg. Szent Mártont ábrázolta, s igen sokan hittek csodatévő hatalmában. A falu agg papja, Anasztáz atya arról álmodozott, hogy hamarosan ereklévé nyilvánítja az anyaszentegyház. A kép szép, mives munka volt: Szent Márton markáns férfiarca egyszerű, nyílt tekintettel szemlélte a vászonról a világot, haja-szakállja aranyos barnán csillogott, s ez a csillogás mintegy finom glóriát vont a szent feje köré.

Lapszámunkat

Juhász Balázs párizsi fotóival illusztráltuk

Ha Juhász Balázs általam is oly kitűnőnek tartott fényképeit nézem, behúnyom a szemem és régi lakhelyemet látom, a Flore kávéházat a Boulevard St. Germain-en. Több száz estét töltöttem ott; először hetvenöt esztendővel ezelőtt, mikor Párizsban egyetemre kellett volna járnom, aztán hatvanöt évvel ezelőtt, mikor Párizsban éltem másfél évig, mint emigráns, majd 1956 után évente egyszer vagy kétszer. A főalak azonban nem magam vagyok, hanem azok, akik a Flore-ban laktak vagy betévedtek oda. A legállandóbb Picasso volt, aki a spanyol cigánynővel ott ült minden este a pontosan kocka alakú nagy szoba hátsó falának közepén lévő asztalnál, és a grogot itta. Amikor vagy századszor voltam ott, egy-egy meghajlással kezdtünk köszönni egymásnak. Később néhány kurta szót váltottunk. Mikor a németek már Párizs előtt álltak 1940 júniusában és mindnyájan menekülésre készen álltunk, Picasso megkérdezte tőlem: nem akarnék-e egy rajzot tőle emléknék? Elgondolkodtam és nemet feleltem. Tudtam, hogy a menekülésem úgyis olyan nehéz lesz, hogy a festményt biztosan elvesztem. Így is lett.

Egyszer később Hatvany Lajossal, Franz Werfellel és sok francia íróval ültem ott. Emlékszem, amint André Breton megkért, mivelhogy tudok németül, hogy írjak Sigmund Freudnak Londonba, és kérjem meg Freudot: írjon előszót egy gyűjteményhez, melyben Breton élő francia festők álmait közli. Freud válaszolt és azt írta: semmi értelme sincs álmokat közölni a festők életkörülményeinek ismerete nélkül. Közöltem Freud levelének tartalmát Bretonnal, aki azt válaszolta: na egyszerű, ez lesz az előszó.

FALUDY GYÖRGY

Párizsnak mely részét kedvelem leginkább?

Tétovázás nélkül: azt, amelyikben lakom. Sajnos – 2000 óta – már egyedül, mióta Rózsai, feleségem, aki ugyanannyira szeretne lakásunkat, mint jómagam, magamra hagyott.

Állítólag a ház az ablakomig terjedő mesterséges térrel egyidőben született – gyönyörű épületek estek mélységes emberi ostobaság áldozatául –, azzal a térrel, ahol a Pompidou Kultúrközpont, a párizsi Modern Művészetek Múzeuma épült. Eleinte „kőolajfinomítónak” becéztem ezt az építményt a csúf hátsó homlokzatán nyújtózkodó kémények és kiugró, a környező kövektől és a tojásszínű gipszburkolattól oly üvöltően eltérő színű csövek miatt. De azóta meggondoltam magam. Ma már ugyanúgy tetszik, mint az Eiffel torony vagy a Defense negyed Dialíve.

Arról a negyedről, ahol lakom, azt mondják, az „Párizs szíve”. Azt hiszem, ez így is van, mert még időnként makacsokodó fülemmel is szabályos verést-dobogást hallok, ami csak lentről jöhet. Akkor nagyra tárom számom ablakaim valamelyikét, hogy a tér és a környező utcák zajától se legyek elszigetelve.

Meg kell mondjam, hogy lakásom különlegzetességeit is igencsak kedvelem. Sok időt töltök otthon, és a földkerekség minden tájáról fordulnak meg nálam emberek. Egyik oldala egy modern épülethez tartozik, melyre ugyancsak ráférne egy jó kis tatarozás – ami viszont sajnos egy egész vagyonba fog kerülni. Az előszoba másik oldalán, tíz lép-

csővel lejjebb jutok be a szomszédos épülethez tartozó hálószobámba. Magas mennyezetével, három, korai reneszánsz stílusú utcasarokra néző ablakával egy egykori szép barokk épület maradványa, melyet szép homlokzata miatt mentettek meg a lebontástól lelkes, fiatal és kevésbé fiatal párizsiak, kiket jelenleg az ASSACTIVE (finnugor?) egyesület képvisel. Elnöke egy szép... finn asszony, magyarnak maradt jómagam pedig az egyesület tiszteletbeli tagja vagyok. Az óra, melytől az egész háztömb a nevét kapta, egy (egyesek szerint) művészi automata, üti az órákat – a negyed szanálása során emelték be mostani helyére.

Mindenesetre látogatóimnak büszkén szoktam emlegetni, hogy bár munkához, olvasáshoz, étkezéshez, a vendégek fogadásához a múzeum korszerű, tágas nappaliját használom, megelégedéssel alszom el éjszaka egy más korban, a XVIII. században, amelyikben szívesen éltem volna.

Nagyon szeretem a Saint-Martin utcát, ahonnan a kapunk nyílik. Nemcsak egyik legrégibb utcája Párizsnak, hanem „faubourg”-jával, a valahai városfalon túlnyúló folytatásával együtt szerintem a leghosszabb is, hiszen a főváros északi peremétől egészen a Châtelet-ig hatol be, minden francia országút szajnaparti null-pontjáiig, ahol a Compostelle felé induló zarándokok építette Szent Jakab torony magányos sziluettje emelkedik. Francia barátaim gyakran nem is tudják, hogy Szent Márton Pannóniában született, hogy csodákkal át-

szótt, gazdag életútja végén Párizstól délre, a Loire parti nemes kisváros, Tours püspökségében telepedjen le. A koldusok, a szegények, a hajléktalanok (franciául S.D.F.: sans domicile fixe), a betegek kedvenc védőszentje ma is, akik irányában annyi nagylelkű szolidaritásról tett tanúságot.

Egy Balzac tehetsége kéne, hogy elre-géljem mindazt, amit a – közepén a középkori párizsi „határfalból” fennmaradt – hasonnevű kapuval kettévágott – Szent Márton utca nyújt. A járókelő nézelődhet a kirakatok előtt és, lát, mondjuk, kortárs festményeket, köztük honfitársnőnk, Molnár Vera képeit, csecsebecsákat, antik vagy mai könyveket, férfi, női és gyermek divatcikkeket, lát táskavagy cipőkészítő műhelyt, keresztez egy fennmaradt párizsi sikátort, mely a Költészet Házát is rejt Molière színházával, ugyanakkor egy rendkívül elegáns vendéglőt is, ahol az utóbbi kétszáz év számos írója és művésze, Verlaine, Rimbaud, Mallarmé, Baudelaire fényképe is látható.

Kerüljük meg a házat, ne feledjük útközben üdvözölni a kedves, tunéziai születésű zsidó gyógyszerésznőt, induljunk el merőlegesen a Rambuteau utca irányába. Vágjunk keresztül a Marais-n, a valahai „mocsáron”, és máris Párizs egyik legpompásabb udvara tárul a szemünk elé. Ez az Archives, az országos levéltár, Guise grófjainak hajdani magánpalotája, melynek az őrtornyából

adták le egykor a jelzést a szörnyűségeket Szent-Bertalan éjszakához. Ha tovább folytatjuk az egyre inkább zarándokútra emlékeztető sétánkat, Madame de Sévigné palotája előtt haladunk el, mely ma csodálatos történelmi múzeum, majd pedig a Franks Bourgeois utcán át eljutunk oda, ami számomra valóságos kiindulópont volt, a hajdani Királyi térre, melynek a mai neve, a franciaországi forradalmat védelmező Vogézek megyei ezred emlékére Place des Vosges, a Vogézek tere. Csodaszámba ment lakást találni valamelyik ház vagy palota 3. emeletén, Victor Hugo házára nyíló ablakkal. Este nyolckor trombitaszóra a kertet kiürítették, az ór gondosan bezárt minden kaput, a csendet semmiféle autóduda nem zavarhatta tovább, feleségemmel ilyenkor leültünk valamelyik padra, hallgattuk a csendet és a kert négy szökőkútjának csobogását – ez a kristálytisza hang úgy visszhangzott fülünkben, mint egy pianissimo egy Mozart szonatinában.

Ez több, mint... 65 éve lehetett. Sok idő telt el azóta, kifárasztott a séta, sietek haza „léggömbkosaramba”, sokablakos verandáskámba, ahonnan figyelem a párizsiak és a turisták örökös mozgását-áramlását, s közben arra gondolok, mekkora szerencse, hogy életem alkonyán ebből a páholyból hallgathatom ezt a várost, amelyet mindig annyira szerettem, mily hatalmas ajándéka ez a sorsnak.

Párizs, 2005. június 1.

FEJTŐ FERENC

Előszó

Énekelek, füttyölök
igazra valódit,
ami tócsán, pocsolján
tükrös égbe fordít,
tótágast benne világ
eperfával bölint,
gomolyfelhőn úszik el
halványkék spilhóznid.

I. fejezet,

melyben egyebek között megvilágosodik
első lépteinek árnyéka

Tárgymegnevezés

Sorsot-borsot immáron
meghányván és vetvén
idők okulására
serpenyőbe vetném,
űrömöt és örömöt
szárnyára eresztvén,
lám, könnyebb vagy nehezebb
mérlegen a reptér.

Kevély túske

Mintha kényes anyanyelvem
tövis lenne, vadóc macska,
amely néha a gazdáját
sem kíméli, megharapja.

Fenyegető kevély karom
nyoma véres intelmen túl,
mint a csipkebogyóbokor,
tolakodó kezébe szúr.

Szelídítem simogatva,
kínálgatom minden jóból,
amíg kényes hízélgéssel
engesztelve nem dorombol.

Csillag börtön

A Csillag börtönt említik kajánul,
ha szóba kerül Végvár ősisége,
csak annyi való, tornyán csillag bámul
a rácsait múltunkra sütő égre,

Szeged környéke, talán innen jöttek
kétszázhusz éve otthont teremteni,
ahol agyagos, terméketlen földet
folyó helyett a fürge álom szeli,

habjai fölött menyasszony, vőlegény,
lehet, egy András karján épp Erzsébet
lépked az esthajnal bordó szőnyegén
e regénybe hajló jelenés végett.

Anyámat, hetedik gyermekét már nem
láthatta meg szegény András nagyapám,
egy tüdőgyulladás lett neki az ámen
alig túl élte borongós tavaszán,

Erzsébet innen már hét napot eggyé
szerkesztve hurcolta hét kincse napját,
tisztessé szorozva, ami a testé
s léleké, egyaránt kezéből kapják.

A másik jelenés József és Lidi,
megismétlődik az előbbi ábra,
bár most ifjú nejét nagyapám viszi
temetőbe, s csupán hat gyerek árva,

apám legkisebb, a család sokholdas,
de a kenyér kevés, státusa szentebb,
mesélte, éhes volt mindig, mint ordas
folyamodott titokban a kredenchez,

amíg fel nem nőtt a leányos házig;
egy-egy széken ültek szoba közepén,
csak araszolt egyik után a másik
riadt boldogság, reccsenő szökevény,

belőlük lettünk Eszteró és Varga
DNS-láncon, nővéremmel együtt,
nem számít, ki ütött jobbra vagy balra,
visszamenőleg melyik tőről szedjük

ESZTERÓ ISTVÁN

Kuriózumok vitája

egy cv-hez*

percek pirosra pirkadó gyümölcsét,
amíg a szóban jó szellem lakozik,
de ívelő napunk öröme költsék
hajnali hahón visszhangzó alkonyig,

s génük ha világra hajló egeken
szikrázna ezer csillagközi flörtön,
tavaszba mártózó örök szeleken,
valahol mindig újra elkezdődöm.

*

Talán egy lóverseny után
készült a kép a Fő utcán,
lomb árnya közül kandikál
a nagyapám a paripán,
fakón, a győzelem után,
de lehet, hogy mozdulatán
kudarc gyűrődik a ruhán
vasárnap, lóverseny után.

Tanya

Fehérlő folt, ameddig ellátok,
akácosig tarajló kalászkok,
árny rezzen a zöldes tükörképen,
kútványúnál fog valaki kézen,

vajon mit hoz – egyre apám várom,
kocsi zökken át a láthatáron,
cseresznyefa törpe ablak előtt
mindjárt összevérzi a levegőt,

botorkálok hazányi udvaron
a szavanként szegődő utakon,
hűségesen évek dűlőjén át
sárga kutyánk kergeti a héját,

vadlúd kiált megbicsakló hangon,
valameddig velük kell szaladnom,
míg körülfog, utolér a sötét
eltakarva csillagok üstökét,

lebegő szánt és derengő hidat,
a gyermek a kendő alatt ríhat,
nyöszöröghet, de így meg nem fázik
falutól egy másik éjszakáig...

Vályogszavak törekeny tanyája
beépített áttetsző falába,
búza csap fel az égig egészen,
kutya ugat a tengerfenéken.

*

Építette a tanyát
anno '36-ban
nagyapámmal az apám,
gazda-akaratban,
istálló, kút melléje,
föld, lovak vasaltan,
s mi csak szellemet idéz
romlandó javakban.

Március idusán

(Kossuth Lajos imája c. kép alá)

Azóta lázas márciust kereső
szabadesésben szemerkél az eső,
elfásult lélekről a feslő gúnyát
hideglelős, borzongó szelek fújják,

hogy századoknak elfeketült kergét
a fényévek forrásain cseréljék,
hol pattanásig feszült rügyek várják
beteljesülő nászok csillagárját.

Visszafelé nem értük utol ésszel,
amit az inger válaszában észlel,
csak szívdobogás pontozhat ki arcot,

melyet nagy idő maga elé tartott,
csak lázban égő pillanatok jussa
a bennünk nyíló március idusa.

*

Harkálydobolásból,
rigónak füttyéből,
tavasz illatából,
pintyek énekéből,
szellő ringásából,
méh zümmögéséből,
cinege dalából,
szívárvány színéből.

*

(1941. III. 19.)

Úgy születtem, március
szeszélye ragyog rám,
apám nevét magyarán
őrizi az okmány,
ámde nótáriusok
enyémet orozván
beiktattak Stefannak,
birtokuk szorozván.

Pápuául

Üzletekben nesztelenül
suhanok el meztelenül,
a levegő is megbámul
meztelenül, pápuául.

Kutakodik a zsebembe,
aki csak jó velem szembe,
vetköztetnek tovább váltig,
hogy a csontom is átlátszik.

Aztán bennem jönnek-mennek
felöltözve meztelennek,
felöltlenek álruhául
sétálgatni pápuául.

Örökség 1

A két leánynak és a négy fiúnak
jut egyaránt tíz hektáron felül,
gazdálkodjanak vele, ahogy tudnak,
családjuknak javára emberül,

Istvánhoz, Zsófihoz ki is ment mindjárt
házasságkötésre következő nap,
talán nem bánta, ha magukban szidják,
de hasukra reggel ne süssön a nap,

ebéd után egy akácfa tövében
téglára hajtott fejfel szundikált,
s már ballagott is tovább az ösvényen
másik tanyán javítani hibát

a nagyapám, kiről több szemtanú szól,
nővéremet még térdére ültette,
de harcsabajszát én nem értem utol,
se arcomat a csipkelődő kedve.

A szüleim megkértszerezték szépen
a jussuk, földet malmot és több traktort,
de ámuldozhattam a cséplőgépen,
mely nyáron búzát, pelyvát szórt és nagy port,

*

Egy délben, mikor a nap jól sütött,
a kisszéken kisasztalnál ülök
szőlővel futtatott kapualján
kanalazván a tányérom alján,
amikor Bandi bácsi belépett,
nem jó, ugrat, kend falra a pépet,
s hallgattam rá, talán nem is ízlett,
vagy jobb’ tetszett a törtbabos díszlet.

minderre már a faluban került sor
anyai ágon nagyanyám házában,
mely sarkon állt, a függönyein műsor
előadását leste még álmában,

öt ablakon a Fő utcára látott,
nyugatra és kapu, szénásszekérnyi,
a másik négy északra zárolt pántot,
mikor üvegét jégvirág recézi.

Orosz korom

Édes szüleim, ugye emlékeztek
arra a hajnalra, amikor rézsút
várt kertben kályhánk tisztításra, szél fűjt
morcosan, orosz katonák érkeztek,

kenték csizmájuk fekete korommal,
aztán az egyik feldobott magasra,
talán, hogy nőjek nagyobbra tavaszra,
s vitték a kertünk röpdőső korommal.

Betét dal a Boz gorod c. operából

Ki hazája ez a nyárfa,
ingen-bingen rimingyen,

a forgósziel megcibálja
ringyem-rongyom rimingyom,

kihallatszik, behallatszik,
ingen-bingen rimingyen,

varjú, kánya csak tolakszik,
ringyem-rongyom rimingyom,

édesanyám, eresszük bé,
ingen-bingen rimingyen,

az ágyunkba fektessük bé,
ringyem-rongyom rimingyom,

dehogy, dehogyis eresztjük,
ingen-bingen rimingyen,

a gyöngöe húsunkra tetvük,
ringyem-rongyom rimingyom,

de biz akár az ablakon,
ingen-bingen rimingyen,

felszolgálom az abrakom,
ringyem-rongyom rimingyom,

rossz magnak hajtása kurta,
ingen-bingen rimingyen,

nem leszünk mi ringyókurva,
ringyem-rongyom rimingyom,

coki neked, vén csoroszlya,
ingen-bingen rimingyen,

zúduljanak a torodra,
ringyem-rongyom rimingyom,

ki hazája ez a nyárfa,
ingen-bingen rimingyen,

a forgósziel megcibálja
ringyem-rongyom rimingyom.

Ri és Ru

Ri és Ru valahol
őserdőben araszol,
volt nyelv végső mai
reprezentánsai,
szemükben mint rőzse
lobog lélek őse,
csontok szürke hamva
nyomukat takarja.

Lehetnének magyarok is,
noha színük nagyon csokis,
ahol kígyó vedlett bőre
kiürült szó jövendője,
talán valahol mi mondjuk,
isa pur es homu vogymuk.

DIMÉNY LÓRÁNT

A mentaízű porcelány

(részletek)

Bolond március

Újra a március, és újra az articsóka,
Fénytelen falak, alatta kalapban
Egy dísztelen alak, kezében partitóra,
Hangol rá a szél, messziről egy harang.

Ujjain lila és huncut dallam,
Szemében borostyán, arca anzix,
Elfaxolja a kövéredő dallal
A hölgynek, ki várja, és hazahallik

Sivár vallomása, és bár őszinte
Szónak nem az, hangokkal tán ő szinte
A Vénuszt festi marslakóra, körhinte
Szivárvánnyal kapóra jön a qvintett.

Szivár a szájban, kibomlik a vonalrengeteg,
A férfi sír, zúg a szél, pipáznak a fellegek,
Lábánál a nő, a kurva, időtvenni felnevet,
A hölgy otthon főz, babot, lecsót, húslevet.

Ha jön a jel, rákattint a faxra,
Felzubog a gőzben a dal, a szél,
A hölgy csak néz, és mélán kavarja,
Nevet, ha billen bután a fedél.

Majd reggel, ha szűzen pirkad
A domb fölött, és feltűzel a szűrreál,
Álmodja, hogy a márciusi ifjak
Csókolnak, rohannak, petőfjük feláll.

suhanás

akkor ő petőfit olvasott neki
és mesés volt minden, ha egyszer mondom,
aranyhaja volt a fának, s mekki-
nálta őt vele, volt nála egy pettyes kondom –

és tavasz volt és nem volt halál,
csak hulltak az égből az almák,
aranyhaján a lánynak csókok,
te kissrác, te ma boldog valál –

aztán nőtt a sárga fű is, kibomlottak fellegek,
apró pokróc, sárga kosár, meddig jutsz el
kiscsikóval, sárga pejjel, órá ő most felnyereg,

és átmenének búzatáblán, izzó fenyőn, kerteken,
a lány fogta petőfit, a másikkal a derekát,
ő fogta őt, a haját, és másikkal a kengyelen –

(...)

ma reggel az avenue-n a tölgyek... hanna, én nem
hiszem, sápadt vagyok, a tölgyek hálnak velem.
ma reggel sárguló bivalytej voltam hazulról,
hanna, szuszogott fölöttem húsízű New York,

és a dadogó levelek a járdán, kéményarcom
fennakadt
a holdsarlón merengőn, sárgán, hannám, csízes
pennavad
vagy már, mintha a szemem fölött járnál, vagy
már alatt,
a suttogó atlantisz alatt, ha a sixtysixen szálló
kaland

csak egy álom már, csak egy slukk, egy zokszó,
kese-
lyűnyakú magány, jessica hús homloka már csak
le se,
de még a jetillatú hidegtál se, csak egy szótószerű
mese,

de te vagy a szere, a(r)riba, a kazalforró
villanyelem,
piheszóke szádról nászod, mint a habot,
visszanyelem,
harcos combod fölött empire, dali-csókos
mint(h)a terem

(...)

A partyn sok dal, elegánsz, csillám, asszonyillat,
aztán jött egy kéjes házilány, csendben néz, arra
biztat,
hogy legyenek már én táncban a párja, bús
perceinek lovagja,
zúduljak a remegő körbe, a táncba, fogjam vállát,
dadogja.

Számbafagyá kaviár, csiga, tengerigyöngy,
homár,
Szememet elönté csepp, vér, tengerkék, hajas
homály,
Mégfeszüle fessen fekete pantallóm, és combom
alatta,
Mondom, sikken hátradőlve, hogy fürtjei alatt
is hallhassa:

Csak éppen lelépett a párom, mondom, tudja a
toalett,
Ő már ilyen, cukk volt, sikkes, aztán az is odalett,
Dehát egy tánc, asszonyom, miért is ne, hát az
éjszaka,
És férfiúi állagom, mi több, egy rezzelés se
rángatta.

Dance, flamingótangó, párzós szambafutam,
chanel,
Tűsarka a zsibbadt lábamba fúrt, szédültem, s a
mell,
Mi szebb volt száz hajnalnál, vállam apró ujjai
fel(p)ajz,
Lett lepedőfolklór, harcnesz, tükörpára, paplan
tervrajz.

Dehát magyarázat, kedves hanna, merthát tudod,
hogy
Látszat volt az egész, mindig jogos, és belül,
legott
A szívem körül, a pingvin is megfagyhatott
volna,
És képek ezek, álom, talán, talán igaz se volt.

A lapp lepke

kezemben egy lapp pillangó, szeme halk,
akár ujjadon a zizegő topáz tánca,
szárnya illatos és könnyű, belevarrt
csillag fénylik hóhabos éjszakákba.

potroha édes, ajkadon a csokoládé,
jeges vaníliahamu bojtos csápja,
a sarki fény a párja, tánca soha másé
nem lehet, ha éjszaka a táncát látja.

Betűkbe szedve

Betűkbe szedve, készen kalandra,
Látva a nőt, akarva, takarva,
Ritmus a szótag, teste alatta.

Dermedten áll a nyelvek kövével,
Vésem a kőrúnát tustöménnyel,
Síkos tollhomok emel fölé fel.

Készen kalandra, kőben az ikon,
Méretem rajt', arany falaikon,
Szabadkőműves vagy, eleison,
Ha a betű lelkét fellaz itom.

Szinte magyarul szóltam, hála nem,
Márványlapból az ara(bs) tára fel,
Betűlelkek ólom titkát, a szent
Paktumot, mit a szó rimája rejt.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

rovata

DEBÜT

BONCZIDAI ÉVA

Kudarc

Neked

Emlékszel?... Milyen sokáig vártunk egymás mellett a sötétben?!

Ott kuporogtunk, kezünkben egy-egy tükördarabbal, és ugyanarra vártunk.

Elméletileg már mindent tudtunk.

Tudtuk, hogy fény hatására összehúzódik a szembogár, de most a sötétben biztosan óriási. Néha még neveltünk is azon, hogy bennünk is ilyen áthatolhatatlan sötét van.

Tudjuk, hogy a tárgyakról visszaverődik a fény, és a tárgyak képe fordítva rajzolódik a retinán, de az agyunk ezt a képet is érti. Még a színeket is ismerjük, pedig sosem láttunk.

Tudod, én nagyon szerettem, amikor meséltünk. (Persze azt is csak azért kezdtük el, hogy bebizonyítsuk, érző lények vagyunk.)

Mindig a legkomolyabb fájdalmainkat osztottuk meg.

Szavaink képeket rajzoltak.

Láttalak, ahogyan a bátyáddal megépítet az első hőemberedet. Csillogott a szemed, és tudtad, hogy elkészült a világegyetem legcsodálatosabb hőembere. Aztán láttam a szomszédfiút, amint egyetlen rúgással lerombolja. Te újra érezted a tehetetlenséget és a megalázottságot, láttad a bátyádat, amint a dühtől remeg az ajka, földbe gyökerezett lábbal áll, nézi a hókupacot és a messzire repült sárgarépaorrot... Az első voltál, aki meg tudta mutatni nekem, milyen az a gyűlölet, melyet a négyéves gyerek érez, amikor a hatalmas szomszédfiú szemberöhögi. Az a gyűlölet igazi volt, és akkor ott az enyém is lett...

En pedig félelmet adtam neked. Megmutattam a nyolcéves kislányt, aki meghallja Jeromos hörgő nyávogását, kirohan a szobából, és dermedten áll a konyhaajtóban. Nem mer benyitni, csak az üvegen át nézi, ahogyan az anyja vértócsát mos fel a konyha közepéről. Sikoltani szeretne, hogy „Anyá, megölted Jeromost!”, de nem mer. Ott, akkor úgy érzi, vele is bármikor megtörténhet az, ami a macskával. Még sírni sem mer, vagy nem tud, csak áll és nézi a vért... Aztán senki sem beszél arról, hogy hova tűnt Jeromos. Az egész család úgy tesz, mintha sosem létezett volna, normálisan élnek egy jeromosnélküli világban, de a kislány még fél év múlva is, ha kimegy vízért, gondosan kikerüli a konyha közepét. Pontosan emlékszik, hol történt... Akkor azt mondtad, végre megértetted, milyen az „üveg mögötti csend”.

Ilyen foszlányokból építettünk múltat magunknak (Mert ugye, az – ... még ha szörnyű is – elengedhetetlen kellék, ha már léteünk.) Megtehetjük, hisz évezredek óta vártunk ott arra a villanásra, a lehetőségre, hogy végre lássuk az egymás szemébe költözött magunkat.

Persze én azt hittem, a fény után valami jó következik, valami olyan el nem múló, már-már boldogság-féle, melyet csak a régen várt, félig odaadott, félig megtagadott dolgok adhatnak.

(Különben nem volna szabad adni az embernek semmit. Mindegy mit kap, egyszer csak rázuhan a nosztalgia, az „akkor milyen jó volt” fojtó füstje elkábítja, menthetetlenül jelentéktelenné tesz minden kis beteljesülést.)

Mit is kezdtem volna magammal a fényben?!

Valószínűleg csak bámultam volna a szembogarad, a szűk kis rést, amelyen át kikandikál a sötét... és valahol abban a feketeségben ott vagy te, meg a titkaid, minden lány, aki nem én vagyok, meg a tér, ahol várni kell, a felzavart galambok, egy kocsmá sarkában a kicsi asztal két székkal, meg az üresen maradt hinták, meg az elkallódott sárga cetlik félig komoly üzenetekkel... szóval, minden.

(A nagyok azt mondják, a jó dolgokat csukott szemmel kell érezni. Sötétben. – Vajon a fény öli meg az érzéseket?)

Emlékszel? Amikor eljött hozzánk, mint egy félig játékos, félig kegyetlen világ küldötte, megcsörrentek a kavicsok a forráságtól, mely a testéből áradt.

Talán akkor...

(Én nem mertem látni, azért csuktam be a szemem, hogy te se láss, pedig szerettem volna elbújni előle, a pupilládon át beszivárogni abba a sötétbe, amellyel teletöltötték a szemed. De minden porcikám irtózott attól, hogy én is csupán egy fordított kép legyek a retinádon.)

Bármit is tettünk, Ő mindig ott lebegett a fejünk fölött, megmozdította a poharainkat, szavakat suttogott a fülünkbe, néha angyal volt, olyankor távol tartotta tőlünk a kóbor kutyákat, máskor meg úgy gonoszkodott, hogy kiűzött minket az éjszakai városba, és gonosz embereket vezetett az utunkba. Egyszer levetkőztetett, és te engedted, hogy álljak ott meztelenül az ablaknál, és levegőért kapkodva, kétségbeesetten elnyöszörögjem az egész kis életem.

Aznapi tükroket adott nekünk.

Nem emlékszem, hogy végleg elment, vagy mégis itt maradt, és jelenléte annyira természetessé vált, hogy már észre sem vesszük, csak azt tudom, hogy egy ideje a mondataim párhuzamosak a gondolataiddal, és Ő nem tesz ellene semmit.

(Eleinte még meg akartam Őt találni, keresgéltem is a tükörben, de csak néhány ismerősnek tűnő arcvonást vagy egy-egy hirtelen abbamaradt mosolyt láttam, néha meg valami gomolygó, narancsszínű felhőt, amelyre nagy fekete betűkkel felírták: TELIHOLD.

Egy ideje már csak a sínek látszanak és egy szerencsétlenül kuporgó, vézna kis alak, amint maga elé motyog valamit, vagy kövekkel játszik a töltéseken.)

Tegnap darabokra törtem a tüköröm, hogy megajándékozzam magam hét évnyi balszerencsével és egy szilánkokra tört, sosem látott arccal. Ettől úgy éreztem, mintha végre velem is történt volna valami.

Nem tudom, hol kezdődtem úgy igazán. Emlékeim azóta vannak, amióta leszálltam arról a bizonyos vonatról. A vonatok már rég nem érdekelnek, de azért jó néha elnyújtózni a síneken, vagy szétmorzsolni egy göröngyöt, s ha felsérti a tenyerem, reménykedni, hogy neki is fáj.

Néha szavakat mondok – hangosan –, hátha köztük van az, amelyiktől meghalsz.

A cím – ismétlem: a cím – a zárójelbe tett kérdőjel nélkül, azt most még tekintsük az önkritika részének, talán még megfelel a szerkesztő kérésének, ami így szólt: írjak szubverzív esszét a dolgok állásáról. Vagy bármely dolog állásáról. Amikor az e-mailt olvastam, azonnal éreztem az írást, bár magát a kifejezést nem ismertem: persze, egy szubverzív esszét, azt azonnal, bármikor, miért ne, a kisujjamból is...

A szerkesztő egyébként költő, a szerző, a felkért szerző, szerkesztő, ha ír, mellékfoglalkozásban ír. Jogállása is ez, a jogot lassan már csak hivatkozásként használó világban: mellékállású vállalkozó. Szegény Németh László kifejezése jut az eszébe: *Az író: vállalkozás*. A világ az elmúlt hetven-nyolcvan év alatt kb. ennyit romlott, de azt, hogy ennek a romlásnak a leírása, mit leírása, tudatosítása szubverzív vagy nem szubverzív, nem tudom megmondani. A romlásról már annyian és annyit beszéltek, hogy ilyenkor talán okosabb lenne elhallgatni. Egyébként rendjén van az is, hogy a költő szerkeszt és a szerkesztő ír – *költeni* már végképpen nem akar, s most megint, mint szinte mindig, József Attila jut eszébe, hogy miért nem akar, az a szerkesztő, az éppen író szerkesztő most nem meséli el, de nem a *költségek* miatt, lásd, vállalkozás, igaz, csak mellékállásban –, azt viszont gondolja, hogy a bemutatott ellentétpár valamit mégiscsak jelez abból a kavargásból, ami körülveszi a költőt és a szerkesztőt is. Igaz, szerkesztett József Attila is, s most a költőre gondol, de akkor mintha mégiscsak más tétje lett volna a dolognak. *Világokat igazgatók...*

Balassa Péter: *Minden világos, még sincs nappal...* Mondjuk azt, hogy Balassa ezt másfél évtizede írta le, tudom, hogy régebben, de legyen másfél évtized, ez valamennyire kereknek tűnik, legalábbis öttele oszthatónak, a lényegét tekintve pedig pontosan annyi. Olvassuk el újra az idézett mondatot, közben pedig gondoljunk arra, hogy azóta mennyire *világosabb*, nyilvánvalóbb lett minden, s akkor megtudjuk, hogy hol élünk.

Ma már szinte mindenki azonnal, lendületből ír. Ezért tisztelem a *mestereket*, akik az ihletet a felkészültségükkel kapcsolják össze, s megdolgazzák a szövegüket. Esterházy mondta valamikor szabad beszédben, hogy a szöveg nél nem az a cél, hogy gyorsan elkészüljön. Valóban nem az a cél, nem a gyorsaság adja a lényegét. Nézzünk körül, látjuk, melyik szöveg hogyan készült. Besegít a gép is, a lemez, az e-mail, az írást azonnal tördelik, hol van már a szerkesztői babusgatás... Külön öröm, hogy a magyar irodalom nagy szerkesztőit nem a diktatúra teremtette meg, a szöveggondozás, és az, hogy nagy szerkesztő valaki, szerencsére nem azonos egymással. Becsülöm azokat is, akik még mindig piros ceruzával korrigálják az írásait.

A szerkesztő, az éppen író szerkesztő újabban már csak felkérésre ír, talán azért, mert egyre értelmetlenebbnek érzi az egészet, s ha tehetné – s ha lenne még annyi ideje –, húsz éven ke-

FÜZI LÁSZLÓ

Szubverzív (?) esszé a dolgok állásáról

resztül csak olvasna, aztán pedig rendszerezné, amit olvasott, mert egyre mélyebb szomorúsággal veszi észre, hogy mindaz, amit tud, semmiképpen nem akar rendszerré összeállni. Milyen szép lenne húsz év után belátni – akkor már okkal –, hogy az elképzelt rendszerek nem teremthetők meg.

Írni a dolgok állásáról. A legnagyobb baj, hogy még mindig a dolgok *állásáról* írunk. Ez az, ami állandósult. Az én emlékezetem szerint a dolgok állásáról való beszéd a frizsider-szocializmus körüli vitával kezdődött, aztán jött – jó nagy ugrással – a kesudió-vita, aztán, aztán... Ma már naponta öt műsorban elemzik a dolgok állását, ezekben a műsorokban már nem az az érdekes, hogy mit mondanak, hanem az, hogy a műsor meglegyen. A híradókat is megnézem, azok sem híradók, hanem műsorok. De van valamennyi kép-szükségletem, s mivel mást nem tudok nézni a tévében, mint a sportadásokat és a híradókat, ezért a híradókat is megnézem. Egyébként a sportot is tönkretették, most már akár hetente háromszor is nézhetném a Manchestert vagy a Real Madridot, de az egésznek nincs semmi értelme, unják a focit, törik a labdát, amin már nem is lepődök meg. Most kellene megnézni, hogy a 6:3 előtt hány nappal érkezett meg Londonba a magyar válogatott. Mondjuk tizzel, erre emlékszem, de hogy egy vagy két héttel előtte, az is mindegy. A mai sztárfocisták ennyi idő alatt legalább három meccset játszanak, és utaznak is hozzá pár ezer kilométert.

De vissza a dolgok állásához. Nemcsak műsorok vannak, hanem vannak politológusok is. Újdonság volt a feltűnésük, üdítő jelenségnek hatottak a képernyőn, jó volt őket olvasni újságban-folyóiratban-könyvben. De hát minden napi ka-nyarulatot nem lehet elemezni, vagy ha igen, akkor az elemzett dolgokkal együtt devalválódik az is, aki a devalválódott dolgokat elemzi. Újat-eredetit mondani naponta nem lehet, így aztán politológusaink a politikusainkkal együtt szürkülnek el.

Ami ma a dolog: a szegénység. Nem csak a szegénység, hanem a szegénységet eredményező igazságtalanság. Hiába mondja nekem bárki, hogy ez a mostani társadalmi rendszer nem az igazságosság elvén működik, nekem – ha már az irodalommal kapcsolódott össze az életem – erre mégiscsak azt kell mondanom, hogy ha valakinek esélyt sem adott a sors a kiemelkedésre, akkor az igazságtalan. A mai magyar társadalom egyharmada olyan zárványban él, amelyikből korábban sem adatott meg, s most sem adatik meg a kitörés lehetősége. Mások becsületes munkát végzik úgy, hogy soha nem fogják őket ezért megbecsülni. Mások arra döbbennek rá, hogy tudásuk-pénzük a világgal nem kompatibilis. Kevesen vannak, akik egy hónapra kiléphetnének a megszokott világukból, s abból, ami-

jük van, egy hónapig a világ másik pontján élhetnének. Ennyi azért kellene, ha másért nem, akkor azért, hogy lássuk, mit ér az, amiben itthon élünk.

Könyvet olvasok az orosz oligarchákról. Az orosz oligarchákat az állam teremtette, a rosszul működő állam, amelyik a maga feladatait és pénzt átadta az ugrásra kész – no, vajon kiknek is, nem tudom őket hogyan nevezni, mondjuk – vállalkozóknak, akiknek a töredékéből az oligarchák lettek. Tanulmányt olvasok a magyar privatizációról, a privatizációt soha sem lehet igazságosnak nevezni, olvasom, a legigazságtalanabb viszont az volt, amikor az állam nemcsak kölcsönt adott a vagyon megvételéhez, hanem a működést is vállalta. Tehát: mindent csinált úgy tovább, ahogy addig, csak éppen lemondott a dologról, a jövedelmet másnak adta.

Igazságtalanak tartom a kizsákmányolást is, mai induló nemzedék napi tíz-tizenkét-tizennégy órát dolgozik, alapbérért.

Még mindig a dolgok állásáról: a legrosszabb a hazugság. Az, hogy egy vita után a jegyzőkönyvbe csak az kerül, ami a felül lévőnek az érdeke, hogy az átalakító az újságban meghirdeti nemes céljait, ám tetteit éppen a meghirdetett elvek ellentettje irányítja. S a hazugság közben a szétesés, az oktatás, a kultúráé, az egészségügyé, mindené, mintha minden csak az emlékeiből létezne, pedig mainak, kegyetlenül mainak kellene lennie mindannak, amiben élünk. S akkor valamit a hazugság mellett a butaságról is. Ha butának tartunk valakit, akkor az sértésszámba megy. De ma már nem egy ember buta, hanem lassan minden, ami körülvesz bennünket. Az új világhoz új érvekkel, új szóhasználattal kellene közelíteni, erre mindaz, amit hallunk, az ötvenes-hatvanas évek frazeológiáját használja. Ha nincs szerencsénk, akkor a harmincas éveket...

A magam dolgai kapcsán elkerülhetetlen két elágazás beiktatása. Az egyik elágazás: az engem újabban leginkább foglalkoztató kérdés, hogy miképpen mutatkozik meg a cselekvés lehetőségének elvesztése az irodalomban. Ennek a dilemmának csak a legújabb, s nem is a legegészségesebb vetülete az, hogy már a szerző sem hisz írásában. Az ehhez a kérdéshez kapcsolódó újabb kérdés pedig az, hogy mikor-hogyan élt még a környezetéhez kapcsolódva teljes világban az ember. Házi használatra ilyenkor szoktam elővenni Arthur E. Imhof *Elvesztett világok* című könyvét (vö.: József Attila: *Világokat igazgatók...*); a könyvben a tudós szerző a tizenhetedik század végén és a tizennyolcadik század elején az észak-hesseni Schwalm-vidék Leimbach falujában élt Johannes Hoos életvilágát rekonstruálta, a mi történelmi vonalunkban az általa még megélt teljesség, a tradícióval és a mikrovilággal

való azonosulás esett szét. Az, amit az én szétesésének-eltűnésének neveznek, azt hiszem, nem más, mint a környezettel kapcsolatban lévő, arra ható cselekvés eltűnése.

S azóta is, hány alakban és változatban tűnt fel és létezik még mindig a történelem által újra reprodukáltan ez a teljességet adó életérzés, s hányszor és hány alakban, hány történelmi átmenetben tűnt el a cselekvés lehetősége az ember elől, aztán pedig mutatkozott meg újra. Rendszert-rendszereket valóban nem lehet alkotni, történelmi tudásunk kevés a folyamat megismeréséhez-újratereztetéséhez. Mindez itt és most azonban csak annyiban érdekes, hogy a mi korunk, dehogy a mi korunk, azok a hétköznapiak, amelyekben élünk, mintha a cselekvés lehetőségét ismét elvette volna tőlünk. Bárhol bármit olvasok, az arról szól, hogy miért nem lehet azt tenni, amit kellene, miért kell azt csinálni, aminek semmi értelme nincs. Ha valami, akkor ez a fárasztó... Még fárasztóbb, ha ezt hangsúlyozva működik egy ország.

Johannes Hoos mikrovilágáról áttérek a mi világunkra. Egy ilyen szubverzívnek szánt esszében nem lehet mást tenni, mint aktualizálni. Tegnap olvasmányomban közgazdász-professzor magyarázza, hogy a jelenlegi gazdasági teendők olyan bonyolultak, hogy közérthetően elmondani sem lehet őket, a szabadság és az egyszerűség kizárja egymást, így a politika – a politikának kellene ezekről a teendőkről döntenie – szinte szükségszerűen leegyszerűsítve adja tovább őket a választóknak,ők (én) pedig a maguk (a magam) ismeretei alapján fognak (fogok) dönteni róluk. A másik lapban az ismert színházi kritikus az induló színházi szezon kapcsán írja, várhatóan nyolcszáz előadásra kerül majd sor az évadban, a szakmában – mondja – mindenki tudja, hogy ilyen tömegben nem hogy jó, de még közepes sem lehet az átlag, ám ennek a közepszernek a fenntartása a politikának legalább annyira fontos, mint a tömegesedés folyamatában kialakult közepszernek. Az elhíresült pályázati döntések – lásd: Opera –, főképpen pedig a nyomukban megírt elemzések jól mutatják, hogy a valódi szakmai kérdések még válságok és váltások során sem kerülhetnek elő, a döntések során pedig a szakmaiság követelményei szinte föl sem merülnek. Ha megnézzük az utóbbi évek kultúrával kapcsolatos döntéseit és vitáit, ezekre van némi rálátásom, s talán joggal gondolom úgy, hogy másutt is hasonlóan *állnak a dolgok*, akkor azt látjuk, hogy ezekben a vitákban a szakmaiság, a szakmabizottság szinte szitokszóként szerepelt. Magam is azt tapasztalom, hogy a mindenkori helyzetet védve egyre inkább elszakadunk attól, amit tennünk kellene, de cselekedeteink még mindig emberibbek, mint amiket a felkínált lehetőségek nyújtanak.

S ne csak a politikát kárhoztassuk azért, ami történt: a szakmák ugyanazt a széthasadságot mutatják, ami a politika világában is megmutatkozik, ha egy-egy írónál az számít, hogy melyik szervezet tagja, és nem az, hogy mit írt, akkor már nagy baj van. (Ezzel nem a szervezetek létjogosultságát kérdőjelezem meg, s azt sem tagadom, hogy erkölcsivé emelkedő kérdésekben megkerülhetetlen a személyes állásfoglalás.)

Külföldről hazalátogató magyaroknak leginkább két kifejezés tűnik fel. Az egyik *alenyúlni*, a másik a *megélhetési*, egyre több foglalkozást jelölő szó jelzőjeként. Melléjük helyezem a *szubverzív* kifejezést, megnéztam a szótárban a jelentését: *felforgató*. Ez az a szó, amelyik csak ebben az írásban kerül a másik kettő mellé, másutt biztosan nem. Nincs az a helyzet, nem teremődik meg az a szituáció, amelyik manapság felforgatónak számít. A világ magába olvasztotta-eltűntette mindazt, ami valamikor még sértette, ma már nem engedi meg, hogy bárki is megkarcolja. Inkább lemond arról, hogy a szavakat és kifejezéseket komolyan vegye, bármit mondanak, bármit cselekszenek, lepörög róla. Ha vissza akarnék élni a helyzetemmel, akkor azt mondanám, hogy azért érzem rosszul magam, mert nem lehet felforgató esszéket írni, de hát valójában nem is lehet szubverzív esszét írni, önáltatás lenne ebben hinni.

JÁNK KÁROLY

Rilke után

Hány pilla altat
gyermek? Holdhalmok mélyén
milyen halál les?

Babitscsal

„Világ vetése:
nem aratni” – ó, majd o-
daát aratnak!

Hervay

(Virág a végtelenben)

Hangtalanul az
idő partján egy kitett
gyerek szemével.

Celan

Más szavak földjén
kiégett szemek. Élni,
kopárkenyéren.

Bobrowski

Sztyeppei vándor! –
a partról ismeretlen
madárraj követ.

Gottfried Benn

Rézfény, ó, fecske-
egyek fölboltozója
leáldozóban.

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON

Falevél

Hulló falevél,
nyári záporban ne bízz!
Földre hull az is.

A vizen ludak

A vizen ludak,
s elhullt tollaik úsznak
más-más irányban.

Túlélés

Puskaporod, ó,
sarkad alá leszórod,
s rálép árnyékod.

Kék nefelejcs

Félve kimondom:
égő ablakomban kék
nefelejcs nyílik.

Szürkület

Delemre rászáll
az esti lepke. Foltja
készül a zsáknak.

Hajszálaim

Hulló hópelyhek!
Ötven után ujjaim
között kereslek.

Részvét

...természetem szép
része írszem tükrén
a múltó részvét...

Tartozékok

Sorsunknak foglya
a bor, a víz, a rózsza,
a rozsda... a por.

Lépteink

Lépteink visznek
előre, miközben a
földről lelépnek.

Őszület

Kezeim között
homlokom. Hajfűrtjeim,
kié lettetek?

FAZAKAS ATTILA

Haikuk

...
Dörzsölőkővel
bogárra csaptam –
szétröccsent madáron!

...
Nádvéggel
pizmogtam –
nő férfin halászott...

...
Legjobb a szavakat
áthúzni, éjjel
a folyóba úszni!...

...
Üntam a tanításokat –
Megszöktem
éjszaka gyáván...

...
A nyár széthasította
az agyamat,
a csontjaim zúgtak!

...
Szétvetett lábbal
érte az alkony...
Ráhagyta...

...
Nők után lopakodtál –
remegő
fényben!

GÁL ÉVA EMESE

Nyári éjszaka

A csillagok mintha fényes szegekkel
rögzítenék a fekete eget
a még sötétebb, alvó föld felett,
hogy ne lásson ki magából az ember,

olyan tömör fal ez a nyári éjjel,
s oly holdtalan, sugártalan a csend!
A napfény már közvetve sem dereng,
hogy kibékítsen az üres egésszel,

csak a múló élet lélegzete
mozdul bele az örök semmibe
már súlyosbodó évezredek óta,

ami az égnek kiszolgáltatott,
és soha nem nyerhet ahhoz jogot,
hogy valaha a fényt ő birtokolja!

Hit

Ez a világ a semmi birtoka:
barázdáin üres szelek sópörnek,
a gondok útja nem víz sehova,
csak néha hátat fordít az időnek,

és útvesztők falait döngeti.
A homlokunk olykor égboltta válik,
hogy perzseljék a fény csillagai
lassú máglyán a dobbantó halálig.

Hogy a semmi mért termett életet,
Istentől is hiába kérdezed,
amíg az egyetlen csoda a lélek.

A csodának nincs magyarázata,
de épül benne egy világ-haza
hogy újraterejtse a mindenséget!

Vihar

Nagy vihar volt, vérvő sebeket tépett,
villám hasított át a homlokon,
a tájkép martaléka lett a szélnek,
látóhatárt rombolt a fájdalom,

szakadt az ég, mintha a szív szakadna,
a fák, bokrok, siratóasszonyok
hajtatásába veszett a föld arca,
és a könny zuhogott, csak zuhogott.

Mintha vihar lenne az egész élet,
úgy zuhognak ránk, tépáznak az évek,
s oly ritkán tiszta gondjaink ege!

Lehet, hogy könnyből teremtett az Isten,
a por csak arra jó, hogy szembehintsen,
s hogy sorsunk ne lázadjon ellene.

Csillagvallató

A csillagos ég a mi homlokunk:
a távlatokkal küzdő gondolat,
amelyben úgy dobog vissza a múlt,
mintha vallatnánk a csillagokat,

és bevallanák, hogy fényük soha
lelkünk fényével nem találkozik,
az idő, ez a hajszólo csoda
több síkon tartja fogva fényeit,

és jövőt is bilincssel osztogat.
Értelmünk falat dönget, mint a rab,
és csak elképzeli a mindenséget,

a múlt, és a jövő mélységeit,
mindent, mi homlokán eget hasít,
és belevérzik a céltalan élet.

BESZÉD A PALACKBÓL

SZŐCS GÉZA rovata

Poe jön most hollójával

Mikor e rovat címét papírra vettem, két ősi toposzra kívántam utalni. Egyik a palackba zárt üzenet metaforája: a költő sem tudja, üzenete kihez, hova, mikor fog eljutni, s ha eljutott, ki mit fog belőle megfejteni, dekódolni, desifrizni, egyszóval: megérteni. A másik közhelyessé kopott kép a palackba zárt szellemé, a dzsinné: az elementáris erőé, amely igazi urát mindenkor kész engedelmesen szolgálni. Elég ehhez néhány varázsigét ismerni.

Bollobás Enikő irodalomtörténész most asztalunkra tett egy olyan művet, amely az angolul verset ritkán olvasó és az amerikai irodalomban kevésbé járatos magyar érdeklődő számára pótolhatatlan idegenvezető abban az elképesztően gazdag labirintusban, amelyet fél évezred organikus írói értékelhalmozása hozott létre Mexikótól északra és Kanadától délre, a két óceán között. (Bollobás Enikő: *Az amerikai irodalom története*)

A könyvet az Osiris kiadó adta ki 874 oldalon, keménykötésben, gyönyörű kivitelben. A fedőlapon a felállványozott, éppen tatarozás alatt levő Szabadság-szobor látható, mint valami szellem egy palack mélyén. Az állványzat egyébként megszólalásig olyan, mint azok a kilővőrámpák, amelyekről a kozmikus rakétákat szokták fellőni, olykor egyenesben közvetítve az űrkatasztrófát is. (E fénykép pontosan annak a mindenkor kirobanni kész erőnek a képzetét is hordozza, amely évszázadok óta jellemzi bizonyos meghatározóan amerikai, „legamerikaibbnak” minősülő költők beszédét, Walt Whitmantól Robinson Jeffersig és Allen Ginsbergig vagy Gregory Corsóig.)

Hogy aztán a Spirit of Freedom, a szabadság szelleme (vagy akár csak ennek szobra, amely a Makóról Amerikába érkezett Pulitzer József, azaz Joe Pulitzer nélkül aligha állna ott, ahol ma is áll) hogyan-s-miként érzi magát ott az állványzat acélrácsai mögött, erről – erről is – éppen ebből a könyvből szerezhető be minden fontos ismeret. Nem itt s nem most van helye annak, hogy elemzést vagy tanulmányt írjunk erről a munkáról, amely olvasmánynak magával ragadóan izgalmas, alaptankönyvként pedig pótolhatatlan; s itt nemcsak a tengerentúli irodalomból vizsgára készülő diákokra gondolok;

hanem mindenkire, akinek fontos ismernie az amerikai tudat genezisést és önreflexiók képességeit – vagyis a meghatározó tudatalakító folyamatokat, bennük a kulcsmotívumokkal és kulcsszereplőkkel. A mű olvasmányosságának titkát sem feszegetjük, de aligha járunk messze az igazságtól, ha azt gyanítjuk, e titkot az magyarázza, hogy a könyvet nem filológusokból álló kollektíva, nem egy „munkaközösség” írta, hanem egyetlen kéz alkotása, egyetlen szubjektív, de szuverén elméé, amely képes az egész tárgyalt szöveg-galaxis átlátására. Ílymódon az olvasónak csak egyetlenféle, folyamatos és következetes diszkurzussal, egyetlen értékrenddel, egyetlen vélekedéssel kell megbarátkoznia, s ha a szerző egyik-másik ítéletére vagy megközelítési szempontjára fölkapja is a fejét, az egésznek mindenképp a hatása alá kerül. Az egész könyvnek és az egész amerikai irodalomnak.

És itt érünk el rovatunk tulajdonképpeni céljához: ismeretlen, vagy kevésbé ismert költői üzenetek kihalászásához különböző palackokból; találkozást keresni ismeretlen vagy kevésbé ismert költői energiák térbeli-időbeli lenyomataival.

Merthát ez a könyv az indián szóbeliségűtől a posztmodern utáni költőig a titokzatos, mágikus hangsúlyokból, a méltóságát védő, szabadságáért szomjazó lélek beszédéből, olykor hipnotikus erejű versek, kiáltványok, levelek és regények és drámák részletein keresztül egy élő, lüktető, lázadó lélek különböző sorsok révén önmagába vissza-visszaingázó, feledhetetlen monológját is tartalmazza. Az olvasó ezt vagy meghallja, vagy nem. Füleljünk bele ebbe a beszédbe.

Itt van rögtön Samson Occom, Unkasznak, az utolsó mohikán törzsfőnöknek a leszámazottja, metodista vándorlelkész (kinek nem jut eszébe erről Mundo, Attila unokája, aki római zsoldban esett el a nagyapja birodalmának romjain vívott egyik ütközetben), Occom tehát, keresztény himnuszok szerzője, aki több mint 300 beszédet tart Angliában, hogy támogatást szerezzen az indián iskolák ügyének, körülbelül olyan, vagy alig nagyobb sikerrel, mintha az erdélyi magyar egyetemnek gyűjtött volna. Occom az első in-

dián bestseller szerzője, amely nem más, mint egy kivégzési prédikáció: egy mohikán embert végeztek ki ugyanis, név szerint Moses Pault, gyilkosságért, Occom pedig a bűnről és bűnhődésről, az élet, halál és örökélet kérdéseiről Pál apostol rómaiakhoz írt levele alapján töpreng el. Az Amerikáról szóló irodalom kezdeteinél Budai Parmenius István alakja sejlik fel, valamivel hamarabb, mint Smith kapitány és Pocahontas idillje; Pocahontas aztán – jóval a kapitány szegyenletes lelépése után – ellátogat Londonba, mint másfél évszázad múlva a Fekete Múzsza is, az első néger költőnő, azaz Phillis Wheatley, akiért egyaránt rajong London polgármestere és Benjamin Franklin.

Ezek persze még csak sorsok. Poe révén azután már meghaladhatatlan géniusszal büszkélkedhetett volna Amerika, azzal, hogy vezető lírai nagyhatalom lett. Ehelyett hagyta útszélien elpusztulni a költőt. James Russell Lowell nem sokára már legalább háromötöd részben felismeri, kihez volt szerencsájuk: a kortársakról írott satirikus poémájából az olvasó megtudja, hogy

Poe jön most hollójával, s miként Rudge Barnabásnak,

Háromötöde lángész, a többi badarság csak

E két sor – benne a „hollójával” érkező költővel, s a zsenit már-már felismerő és elismerő pályatárs szabódó hódolatával – feledhetetlen a maga konkrét képszerűségében és időtlen iróniájával.

Am megannyi remekmű, a lélek, az elme és a nyelv remeklései közül, mintegy fél évezred üzenetei közül ezúttal Carl Sandburg alábbi strófáját választottam ki magunknak, nekünk magyaroknak, mely a megtalált boldogságról szól. Szabó Lőrinc fordította s egy időben sokat emlegették, mára azonban mintha feledésbe merült volna:

Kértem professzorokat, akik az élet értelmét tanítják, mondják meg, mi a boldogság. Elmentem híres kormányzati tényezőkhöz, akik emberek ezreinek irányítják a munkáját. Fejüket rázták mind és mosolyogtak rám, mintha

ugratni akarnám őket.

Egy vasárnap délután kimentem a Desplaines folyó partjára.

És láttam egy csomó magyart a fák alatt feleségestől és gyerekestől, meg egy Hordócska sört és egy harmonikát.

„Ne csak lakjunk, de élünk is”

A bácskai emberben működik valami vele született elvágyódás, a hegyvidéket nem különösebben kedveli, ugyanakkor, bizonyára a hajdani Pannon-tenger emléke nyomán a tengert annál inkább, s mivel térbelileg az Adria volt számára legkönnyebben elérhető, így nosztalgikus elvágyódása az Adriára fókuszálódik. Tolnai Ottó erre rátett még egy lapáttal azzal a kijelentésével, hogy csak a jugoszláviai magyar írónak van tengere, ami persze nem igaz, ha ugyanis az erdélyi magyar íróknak kedvük tartaná, magukénak vallhatnák a Fekete-tengert, a mitogén mondat azonban sajátos Adria-kultuszt gerjesztett, aminek eddigi legutóbbi adaléka Lovas Ildikó regénye, amelynek címe, *Kijárat az Adriára* bennem önkéntelenül is Fiumét idézi, a várost, amit ma Rijekának hívnak, és ami az első világháborút megelőzően bármely magyar író számára kijárat volt a tengerre. A szerző is mondja a regény derekán: „A tenger ünneplésével nőtem fel, mint errefelé mindenki. És egyetlen percig sem gondolkodtam azon, az enyém-e. Jobban hozzám tartozik-e, mint tartozott Ottlikhoz és Füstözhöz? Vagy Kosztolányihoz másként tartozott, mint emezekhez?”. A regénynek van alcíme is, *James Bond Bácskában*, ami pedig teljesen más helyszínt jelöl meg, és miként kiderül, a cím és az alcím köré tulajdonképpen két, lényegében torzóban maradt, szerkesztettségében igencsak szellős történet szerveződik, és szervesül egyetlen művé.

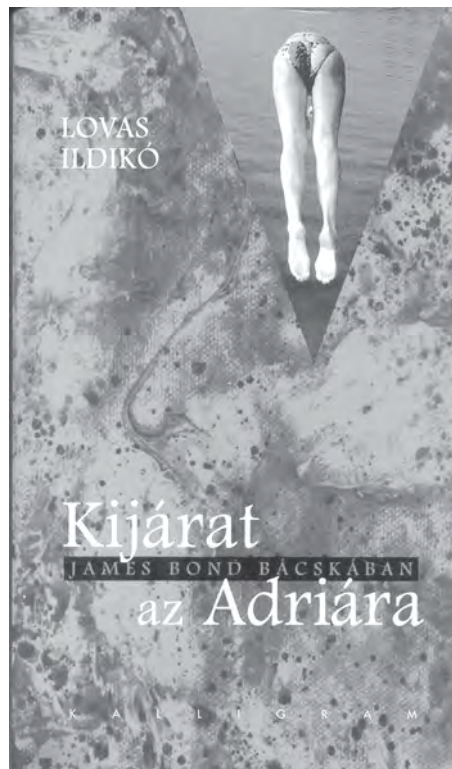
Ennek, a dokumentumok és a fikció egészséges házasságából született regénynek is, mint minden más irodalmi műnek, több, különböző, egymást akár cáfoló olvasata létezhet, a torzókat mindenképpen az olvasónak kell kiteljesítenie. Egy azonban mindenképpen kiolvasható belőle: a közérzet regénye. Annak a permanens közér-

zetnek a megragadása, amelynek drámája Csáth Géza 1919. szeptember 11-én a jugoszláv–magyar határon elkövetett öngyilkosságával kezdődött, Lovas szerint ez volt a tökéletes performansz, az egyszeri, megismételhetetlen műalkotás, ott maradni a senki földjén, homokba fűrt fejjel, majd a második világháború nemzetirtásával, a vajdasági magyarok 1944/45-beli módszeres irtásával, a 90-es évek délszláv testvérháborúival, a vajdasági magyar fiatalok exodusával folytatódott, és – ebben a regényben – Kisjugoszlávia 1999-es NATO-bombázásával, majd Milošević bukásával zárul. A történelmi fogódzóként kiemelt, ráadásul általam időrendbe állított dátumok és események alapján azt is gondolhatná az olvasó, a kisebbségi sorsról szól a regény. Persze hogy arról szól, hiszen szerzője Szabadkán élő, magyarul író nő, ami ugyan nem kötelezően egyenlíthető ki a halmozottan hátrányos helyzettel, de a halmozottan kisebbséggel igen. Ugyanakkor, ha azt mondom, kisebbségi létregény, félek, az automatizmus nyomán bekerül abba a fiókba, ahol az ezt a témát nem irodalmi szinten földolgozó könyveknek a helyük. Ennek a rétegnek a figyelmen kívül hagyásával pedig más fiókba kerülhet, ahová a ponyva, a pornográfia, az érdektelen, személyes dolgokkal babráló művek valók. Csakhogy ezek a tartalmak nem választhatók el egymástól.

Nem hiába vezeti be Lovas Ildikó regényébe az 1941. július 14-én az Adriai-tengerben mártózó James Bond, a 007-esként elhíresült titkos ügynök alakját, akit valójában Duško Popovnak hívtak, és akinek a jelentéseit a brit titkosszolgálat kezdetben Bond bonyolult nőügyei miatt nem vette komolyan, és e mulasztás miatt másként fordult a világ sorsa a második világháborúban, mint ahogy különben fordulhatott volna. Bond megjelentetése – aki enyhe túlzással és némi eufémizmussal szövea elkúrta a világtörténelmet – teszi lehetővé az ironikus látásmódot, az anekdotikus beszédmódot és a cselekményvezetést, amely nyomán ízelítőt kapunk a csetnikek és a partizánok cselekedeteiből, betekinthetünk a politikai megtorlások rondabugyraiba, nyomon követhetjük Tito életét haláláig, és ez a

látószög határozza meg az elbeszélő szólamát, ha a közösségi lét a témája. Igaz, egyik hosszú fejezet Bond szerelmi kalandjával foglalkozik, szépen, naturálsan, a kényesebbek szerint pornográf módon, s noha a történet egyszerre két nő részvételével és néhány disznó beavatásával zajlik, mégis inkább magánjellegűnek tekinthető. A másik szólam a kor utóbbi eseményei, Szarajevó ostroma, Dubrovnik bombázása, a NATO-támadások tanújának a hangja. S a fiatal nőé, anyáé, feleségé, írónőé, a „kertvárosi háziasszony forradalmár”-é, aki ennél fogva habitusában messzire elkülönöződik a mondén kalandor életvitelétől, a titkos ügynök vállalásától. Az előző, a fegyelmezett történet szerkesztésben rutinos elbeszélő narratívája, az utóbbi a naplóíró vallomások, a látszólag lényegtelen részleteknél elidőző, arányokkal kevésbé törődő megszólalása, ám mindkettő sokat hagy takarásban, és folytathatóságának illúzióját kelti, pedig ezek a történetek legfeljebb a fölöttük való töprengésekben folytatódhatnak.

„Ha szigorúan veszem, akkor a 171 cm magas, 35 éves és szőke, egygyermekes nők között lehet, hogy én vagyok a legjobb” – írja magabiztosan az elbeszélő, rájátszván a James Bond-szólamra, különben is ő trágárkodik, nem pedig Bond, ami mögül azonban átsütnek a nagy traumák, annak felismerése, hogy egyik hazában se volt megfelelő az anyanyelve, Jugoszláviában maga a nyelv sértette a többségi nemzet gyermekeinek fülét, Magyarországon az elkülönöződött nyelvhasználat miatt gúnyolták és alázták meg. „Kurvaszar érzés, mondhatom” – írja ennek kapcsán, de ilyen érzésből akad még néhány kosárnyi. Amiatt például, mert az 1980-as évek végével elkezdődött, tulajdonképpen soha be sem fejeződött politikai diktatúra, majd a testvérháborúk, a menekültek betelepülésével megváltozott etnikai arányok, a gazdasági nyomor, majd a világ egyetlen, így leghatalmasabb katonai szövetségének hetvennyolc napon át tartó légicsapásai nyomán „mindenki bizonytalan, ezért sértődött vagy agresszív”, így egyszerűen képtelenség normális életet élni. „Nem akarok arra gondolni, hogy itt élek. Csak itt lakom. Ez

Lovas Ildikó: *Kijárat az Adriára*. James Bond Bácskában, Kalligram, Pozsony, 2005

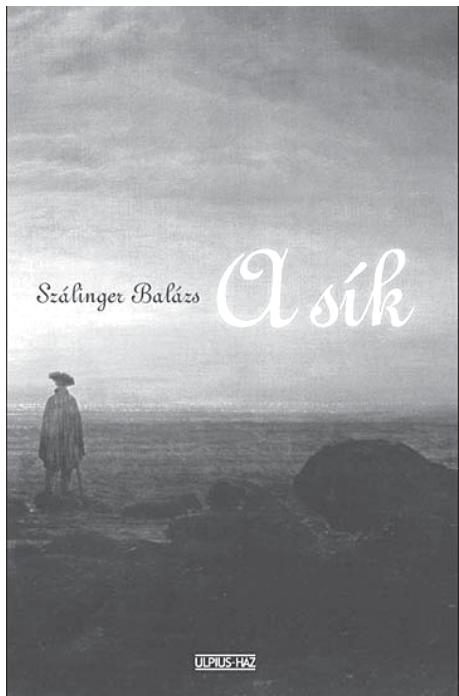
a kompromisszum.” Kényszerű kompromisszum, tegyük hozzá, hiszen a regényből éppen az derül ki, hogy az elbeszélő anyaországában durva elutasítással szembesült, a nosztalgikus emlékeket éltető Adria partja pedig úgyszintén nem nyújtott kijáratot, mert a háború pusztításával szembesült a szétlőtt városokban. Ezért is fontos mondata a regénynek a következő: „...a határ közelében élni bizonyos alkalmakkor igencsak kellemetlen. Például kiderülhet, mennyire botfűlünk van mások dolgaihoz.” E mondat tükrében feltételezhető, hogy Lovas Ildikó könyvének van egy határon belüli, és egy határon kívüli olvasata. Bár a határ nem tartozik se az esztétika, se az irodalomtudomány szókészletébe, és nem is értékképző tényező. Csak van. Ezeken felül azonban, tehát bármiféle „tanulmány” keresése nélkül, ziláltnak tűnő szerkezete, aránytalanságai, megjátszott komolytalanságai, az egyes részek nyelvi alulstilizása ellenére is hűzós olvasmány.

FEKETE J. JÓZSEF

Kockázatos vállalkozás manapság a világ teremtéséről, virágkoráról és leendő pusztulásáról írni, és ezt a kockázatot csak hatványozza, ha mindez eposzi kellékekkel, mintegy kétezer ötszáz sorban történik. Márpedig Szálínger Balázs erre szánta el magát: veretes nyelven, kompromisszumok nélküli hexameterekben, egy nagy eredetmítoszról kiindulva egy ugyancsak határozott negatív utópiába futtatja ki alapvetően filozofikus természetű szövegét. Más nem is kérdezhetünk: mi hozható fel mentségére?

Mindenekelőtt a változtatás szándéka, mely a tematika szokatlansága és – számos konkrét elődszöveg ellenére – újdonsága mellett a nyelvi megújulásra is kiterjed. Ez ugyanis Szálínger negyedik kötete, és bizony az 1999-es első kötetéből minden másra lehetett volna következtetni, de épp egy ilyen munkára nem. A most huszonhét éves szerző eddig elsősorban a játék, a szókimondás és a travesztia felől definiálta önmagát, pontosan úgy, ahogy a kilencvenes években indult költők legjobbjai. Szálínger játékon és jól beszélt az efféle verselésre jellemző laza és felszabadult nyelvet, amit díjai és a kritika elismerése bőségesen visszaigazolt. Még második kötete, a Kolozsváron megjelent *Zalai Passió* című vígposz is inkább tekinthető a hagyományos eposzi forma felszámolásának vagy paródiájának, mint az új kötetet előzményének. Bár azt azért feltétlenül meg kell jegyezni, hogy ebben a pályakezdésben épp az imitációs és a formai készségek tűntek ki, melyeknek most is nagy hasznát vette a költő.

Szálínger Balázs: *A sík*, Ulpus-ház, Budapest, 2005

Bízva bízzál

A történet banális, de egyáltalán nem ötletek nélküli. A „sík” az Egy- és Másisten közti konfliktus helyszíne, egy viharos, kietlen és poros, határok nélküli terület. Az istenek, vagy inkább az Isten és az Ördög harcának színtere a maga evidenciájával pusztul el a viszály következményeként, ám a pusztulás pillanata előtt még feltűnik rajta az ember, aki megpróbálja ugyan feltartóztatni a véget, de erre esélye sincs

– egy hangya nem állíthat meg egy elefántot. Azaz e nagy vízió szerint az istenek harcában az emberiség sorsa csak egy mellékes probléma, az őseibertől az atomrobbanásig csak egy lélegzetnyi, alig észrevehető semmisség. Az eposz viszont feszesen, sorról sorra új információkat közölve hömpölyög, és voltaképp holtponthoz nélkül, egyenletes színvonalon jut el a végpontig, a felragyogó semmiig: „Végül a fény lobbant el, s minden szín belepült / Egy nagy, színtelen éjbe, amelybe a fény se, de annak / Ellentette se fért bele: nem volt se fény, se sötétség.”

A pusztulás képei Vörösmarty *Romját*, illetve *Az ember tragédiájának* eszkimóvilágát idézik, két olyan művet tehát, melyek a kortárs költészetben nem számítanak viszonyítási pontnak, és úgy tűnt, messze elmaradnak, mondjuk, József Attila vagy Kosztolányi műveinek párbeszédképességétől. Szálínger viszont bátran, és ahogy érdemes: némileg tiszteletlenül nyúl ezekhez a kissé talán poros művekhez. Átírja, utalásaival módosítja azok alaptéziseit, pontosabban huszonegyedik századi problémákká formálja át azokat. Eközben képei, metaforái is eltéveszthetetlenül maiak, amennyiben a mai környezet technikai eszközeit vonja be ezekbe a képekbe, vagy jelzésszerűen a média automatizálódott nyelvét használja. Máshol pedig olyan, még a kifejezetten megengedő irodalmakban is tabunak számító témákra utal képeiben, mint például a menstruáció alatti vagy az időskori szex. De minthogy az egész szövegre jellemző a kimérttség és az elegancia, ezek az apró megjegyzések sem tekinthetők provokációnak. Szerepük ennél sokkal fontosabb: a tizenkilencedik századi kérdésselvetésekre adott válaszokat alakítják eltéveszthetetlenül kortársivá. Hiszen mi sem jel-

lemzőbb a jelenkori költészetre, mint a regiszterek keverése, például mint itt, a magasztos, netán „végső” kérdések és a hétköznapi, esetleg obszcén képek és kifejezések keverése, sőt egymásra utalása. Úgy érzem, Szálínger ebben a „mixelésben” a legjobb, ez az, amitől igazán érdekes a munkája.

Persze azt sem lehet elhallgatni, hogy az olvasás során sokszor ki lehet tenni a kérdőjeleket. Az időmérték szigorú például sokszor megtöri a szöveget, azaz magyartalan, vagy erőltetett, túlkomplikált mondatok íródnak le. Néha viszont a könnyebb megoldás felé csúszik el egy-egy sor, és közhelyes, már rég megszáult képek kapnak benne helyet. Alighanem egy kezdő költő is belepirulna, ha a Holdat a Nap „halvány öccsének” nevezné (121. o.), és bár szerencsére kevés ilyen példát lehetne hozni, ez a néhány is elkedvetlenítő.

Szálínger Balázs ezzel a művével mégis kategóriát váltott: a játékos költő szerepét az elmélyült, a tradicionális lírai problémákra is nyitott költő szerepére cserélte fel, miközben érettebb nyelven, szélesebb költészettörténeti ismeretekkel beszél. A szöveg egyenletességében megmutatkozó szerzői igényesség megbízhatóan sodróvá teszi a szöveget, a nehézkes forma ellenére is könnyen olvashatóvá, sőt olvasmányossá. Ebben ugyancsak sokat segítenek a téma minden depressziója ellenére jelen lévő, oldottabb, sőt néhol mulatságos részletek, ahol a szerző nem veszi olyan komolyan sem az utópikus képzeteket, sem önmagát. A titka azonban mégis csak abban van, hogy továbbra is össze tud kacintani az olvasóval egy-egy jól szóló sor vagy egy pikánsabb, többértelmű szókapcsolat fölött. A lényeg: sikerült a régiből újat csinálnia, saját korábbi költői törekvéseitől is elrugaskodva egy, a kortárs magyar költészetben társnélküli, ám önmagáért is jóállító szöveget létrehozni.

BEDECS LÁSZLÓ

Szkeptikus kérdés az első: megíródhat-e fél évszázad múltán ama bizonyos ötvenhatos nagyregény (kultuszregény) végre, vagy egyáltalán. A második: s ha igen, vajon Karátson Gáboré tekinthető-e annak.

Az *ötvenhatos* olyasféle nagyregény lenne, amilyen mondjuk Jókai *Köszívűje*, amely a nemzet tudatába, érzelmeibe, történelmi ösztönébe égette 1848 nagyszerűségét, megerősítette a nemzet önbecsülését stb. Egy ilyesfajta kultuszregény ötvenhatos változatban elképzelhetetlen ma már, vagy egyre elképzelhetetlenebb. Nem elsősorban regénypoétikai okokból, hanem mert nincs nemzeti, társadalmi konszenzus ötvenhatról (kétségbe vonatik például Tóth Ilona mártíromsága is 'egyfelől'), s főleg (vagy: mert) nincs az ötvenhat utáni időkről. Paradox, hogy miközben a történeti ötvenhatosok lassacskán kihálnak, s az országot egyre kevésbé érdekli *maga ötvenhat*, azoközben az ötvenhatosság a háttérben változatlanul dagad és mérgez. A rendszerváltozás óta az okt. 23-i, pártok mentén megosztott, ún. központi ünnepségek jelzik emblematikusan, hogy változatlanul neuralgikus pont ötvenhat – rendszerint ennek 'olvasatában' kulminálódik a másfél évtizede tartó idegi polgárháború.

Nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy történelmi (vagy valamilyen) regényt írni 56-ról nem ugyanaz, mint a tatárdúlásról vagy a Rákóczi-fölkelésről. És nem ugyanaz olvasni sem. Nem mindegy, hogy szerzője/olvasója hogyan viszonyul a tizenegy nap *utáni* eseményekhez és a rendszerváltozást követő időkhöz. Ráadásul a regény olvasója óhatatlanul ütközteti a regény valóságát a regényen kívüli valósággal, számon kéri a regényíró igazságától a maga igazságát, jóllehet elméletileg tudja, hogy ezeket nem szabad összetéveszteni. És a kritikus sem tehet úgy, mintha csak „szöveget”, nyelvi struktúrát vizsgálgatna, eleresztve a füle mellett a regény üzenetét (lényegét/értelmét).

Rizikó ötvenhatról regényt írni, szinte borítékolt valamilyen bukás. Kockázatos regénytechnikailag, de kockázatosabb – hogy is mondjam – ideológiailag. Ha így, ha úgy, a mai Magyarországon pillanatnyilag ötvenhat akármilyen megközelítése napi pártpolitikai értelmezéssé válik. A regényíró azonban, ha már elkezdte, tisztességgel nem tehet mást, minthogy megírja könyvét a maga etikai törvényei és esztétikai gyakorlata szerint.

*

Karátson Gábor azzal, hogy címül teszi, egyáltalán idézőjelbe is helyezi ötvenhatot is, meg a regényt is. Aztán a regényben még nagyon sok mindent idézőjelbe tesz. Majd pedig, kissé körülmenyesen, de mégis csak lebontogatja ezeket az idézőjeleket, és kiteszi a pontot.

A regény nem ötvenhat mitológiáját írja (költi) meg, s nem arról szól, amiről történetileg tudhatunk, nem is személye, nemzedéke cselekedeteiről akar tanúskodni. Egykori résztvevőként, majd börtönviseltként nem emlékművét akar állítani, s még csak azt sem akarja fölmutatni, hogy félévszázad múltán hogyan él benne ötvenhat, mint világképrendező erő. Amely egyébként világképrendező erő.

Könyve szabálytalan regény, éppúgy nevezhetném tudatregénynek, énregénynek, (ál)történelmi regénynek, ahogy leginkább mégis naplóregénynek. Egy végtelenített, címeikkel ellátott, sok fejezetre tagolt szövegfolyam, melynek nincs eleje, közepe, vége, nincs története, csak a történetre való emlékezés mesélésének a folyamata van. A mesélő emlékezés nagyon laza asszociációkra épül, időben és térben állandóan vibrálva ide-oda ugrál; s eközben nem ok-okozatosságot tisztázó folyamat zajlik, hanem az én emlékezetében szétszórt szilánkok halmazaként lakozó történetnek a felszínre hozatala. Regényként: szöveg-halmaz. Az egymással is nagyon lazán kapcsolódó, hangulati címeikkel ellátott szöveg egységekből összeálló könyv akár a fejezetek tetszés szerinti sorrendjében is olvasható (akár így is 'összeállhat'), mert az egyes fejezetekben (szöveg egységeken) valamilyen tétel csak megcsillan, de rendszerint nem ott, helyben fejtődik ki, későbbben, korábban stb.

A regény laza nyelve az élőbeszéd (magánnapló, belső monológ) spontánágára emlékeztet. A szerkesztetlenség, a 'szakmaiság' valamiféle negatívja uralja a nyelvi felszínt, a mesélő(get)ő nem törekszik vezetni az olvasó figyelmét. (Ennek a laza szerkesztési elvnek persze az is következménye, hogy nem mindig és azonnal tudatosul az olvasóban, kiről, milyen szituációról van szó.) Különös, szétartó ritmusa lesz az idő-,

tér-, gondolati síkokat állandóan váltó vibrálásnak, de valahogy mégis összeáll a szövegfolyam. Nem afféle szögre helyezett csehovi (vagy posztmodern) puszkaként –, tudniillik, hogy a sok szétszórt szilánk a regény végén hirtelen mind megtalálja a maga helyét, minden félbehagyott szál el lesz kötve, lekerekítve a történet, hanem úgy, hogy félbeszakad a szövegfolyam, fölfüggesztődik a történet – bármikor folytatható lehetne akár. Ily módon az *Ötvenhatos regény* egy végtelenített (napló)regény.

Nagyon kevés rögzített pont van a regényben. Rögzítetlen mindjárt az elbeszélő személye. A regény írója többnyire egyes szám első személyben, Karátson Gáborként beszél, máskor álnevet használva mint harmadik személyről ír saját magáról, s közben megtudjuk, hogy ez az álneven szerepeltetett Karátson Gábor 'már nem él' stb. A regényt író elbeszélő 1993-tól írja regényét, de általában nem rögzíti szöveg(ei) írásának idejét, saját korábbi szövegeit utóbb megjegyzeteli, kommentálja stb., a regény szövegének egésze is állandó mozgásban van. A fontosabb történelmi szereplőket néven nevezi, másokat írói néven. Nyilván Horn Gyula, Mécs Imre helyett főleges lenne írói nevet használni, ugyanígy Lányi András, Czákó Gábor is könnyedén visszaazonosítható volna. Olykor beszédek a költött nevek, máskor nem tud(hat)om, hogy költöttek-e (például az író feleségéé, vagy a könyv másik főszereplőjéé, Cholnokyé), s ily módon mennyiben vállalja a dokumentatív hűséget a szerző.

A történeti idő, amelyben ez a hatalmas (hét-száz oldalas) regény(szöveg)folyam megtörténik, fél évszázadot ölel át: a II. világháború előtti békeévektől a kézirat nyomdába adásának pillanatáig meséli az elbeszélő tág közéleti sugarú, személyes életét. Melynek része ötvenhat, a börtön, a kádári évek, az *eszdéeszes* ellenzékiesség, a Duna-mozgalom, a művészi pálya, szerelmek, barátságok története stb. Az elbeszélő igen szabadon közlekedik ebben a történeti időben, akár egyetlen bekezdésben vagy mondaton belül is idősíkokat válthat (rendesen próbára téve az olvasó türelmét), mert számára az elmúlt fél évszázadnyi idő, habár néhány sűrűsödési pont élesen ki rajzolódik benne, valamiképpen egyetlen, nagyon sűrű anyagból van szöve. A történeti idő mögé pedig egy kultikus (vissza-visszatérő elmélkedések a taoizmusról, Cusanusról, Altdorferről, a Biblia-fordításokról) és kozmikus idő (a Hale-Bopp üstökös megjelenése) rajzolódik, amely az egész történeti időt egyrészt relativává teszi, másrészt totalizálja a harmónia megbomlásának az érzését („Világról beszélek most már csak én is, aki korábban Égről és Földről beszéltem, mint a régi kínaiak, mint a régi zsidók”). A regény közepe táján megjelenik Jézus elfogatásának és Pilátus előtti kihallgatásának evangéliumi jelenete, amit az elbeszélő a maga személyes tapasztalataival összevetve próbál értelmezni. A kereszténységnek ez a mitológikus-kultikus történetpárhuzama a szakrális és a profán síkjait játssza egymásba, megengedve, de nem megerősítve a szimbolikus értelmezés lehetőségét is.

Karátson Gábor az *Ötvenhatos regény*ben személyes történetét meséli, amely hol érintkezik az ismert nagytörténelemmel, hol nem, hol megerősíti tudásunkat, hol elbizonytalanítja. A magántapasztalat nem képez föltétlenül megfelelést a kanonikus történelemmel, olykor mellette, alatta csusszan el (amit ma tud és az 'amit akkor nem tudhatt' között az utólagos értelmezés jelent átjárását). Általában elég sok a bizonytalanság abban, mire, hogyan emlékezik a regényíró; többször elmesél epizódokat, nem föltétlenül új nézőpontból, mint új időpillanatokban, új szövegek környezetben, amiért minden elmesélés egy picit módosít a történeten. Például nem emlékezik pontosan, egy adott pillanatban hol volt, mit mondott, mondta-e vagy csak ma gondolja stb.

Ebben a rengeteg bizonytalansággal megterhelt regénybeli világban néhány fix pont van mindössze, ezek viszont paradoxonok. S a könyv nem más, mint törekvés arra, hogy ezeket a paradoxonokat lebontsa. (Értelmezze az utóbbi fél évszázadot.)

A legnagyobb paradoxon: a) ötvenhat folyamatosan van; b) egyáltalán nem volt sohasem. Ennek megfelelően a regény legfontosabb di-

lemmája az, hogy el kell mesélni, mi hogyan történt, másrészt, hogy nem lehet elmesélni semmit sem.

Van egyfelől ama tizenkét nap, az erkölcsileg nagyon tiszta, méltóságteljes forradalom napjai (ebben talán még társadalmi konszenzus is van), ami azonban utána következik, az maszatos, s időben távolodva (közeledve a mához) ez a maszatosság egyre növekedik. A regényíró elbeszélő szerint ötvenhat (a forradalom) nem lett lezárva közéleti-politikai síkon, nem zárta le sem a Kádár-kor, sem a rendszerváltás. A rendszer-

Karátson Gábor: Ötvenhatos regény, Helikon, Budapest, 2005

váltás baloldali pártjai lezárhatatlanná tették azzal, hogy az MSZP nem határolódott el a rezsimpárttól (szimbolikusan sem, egyik miniszterelnöke karhatalmista, a másik III/2-es ügynök), az SZDSZ pedig, szövetséget kötve, legitimálta az ily módon folytonos rezsimpártot. Az ötvenhatosság folytonossága nem csak szimbolikusan (erkölcsileg) érvényes, de a Duna elterelésének ügyében még egyszer le lett verve egy alig éledő civil forradalom (lényegében megismétlődött ötvenhat). Ötvenhat és a Duna-ügy majdnem ugyanaz, ötvenhatosnak lenni és Duna-körösnek lenni majdnem ugyanaz, illetve elárulni a Dunát majdnem ugyanaz, mint elárulni a forradalmat. (Sőt: „...a bős-nagymarosi szörnyűségekbe kis híján belehaltam. Sokkal nagyobb szorongást váltottak ki belőlem azok az évek..., mint a Fő utca, fiatalkorunkban, amikor hónapokig akasztással fenyegetett Engedi nyomozó. Akkor, legfeljebb, elpusztultam volna én; ebbe belepusztulhat egész Magyarország.”) Az SZDSZ paktumos bűne megterhelődik azzal, hogy Duna-ügyben is „átállt” – az elbeszélő 1992-re, '94-re teszi a dátumot, amikor „ős”-liberálisként elszakad a párttól: a régi liberális pártot *eszdéesz*nek, a Duna elterelését jóváhagyót már SZDSZ-nek nevezve. (Megcsalatközásának következménye, hogy az elbeszélő igen kritikusan, és olykor sommásan viszonyul az SZDSZ-hez: „Kicsoda nálunk a liberális? Akiben égő türelmetlenség él minden másféle véleménynél szembem.”) A regény belső arányaiban kevésbé hangsúlyosan, de jelentőségét hangsúlyozva megjelenik egy harmadik (ön)leveretés is: a 2005. decemberi népszavazás, amikor a magyar nép „önmagát” árulta el (ötvenhat, Duna-ügy, népszavazás – ugyanazon történet). (Illetve egy zsidó–magyar és egy erdélyi–magyar történet szál is végighúzódik a regényen, ekként a 'tragikus magyar sors' dilemmája is fókuszálva lesz.) Ez a történetlánc elmesélhető lenne, tanulsága az, hogy ötvenhat folyamatosan *van* (bár éppen folyamatos jelenlétvése miatt nem lehet[ne] befejezni ezt a [vagy az ötvenhatos] regényt sem).

Ötvenhat azonban megszűnt a magyar szabadság eszményének a szimbóluma lenni. Ötvenhatot először elárulta az a milliós tömeg, amely 1957 május elsején Kádárt ünnepelte, megtagadva a közös sorsot és a közös élményt, majd pedig

az ország jelentős része elidegenedve, közönyössé válva megtagadta és folyamatosan tagadja meg a szabadságeszményt. („Hajdani halálraírt, Mécs Imre szónokol», ennek ma már semmiféle érzelmi töltése nincsen.”) Ötvenhat nem lett lezárva közéleti-politikai síkon, és nem lezárta a magyarországi társadalom sem, hanem kurtán-furcsán elfojtotta (elfelejtette, elbágyatellizálta). A regény első részében az író nagyon sokat (aztán vissza-visszatérően is) foglalkozik az elmesélhetőség kérdésével, a nyelv kérdésével. Az elbeszélhetőség dilemmája nem magával a nyelvvel szembeni kételyből ered, hanem a nyelvnek a világban való elbizonytalanításából. A kádári restaurációval a közösen használt nyelv (*a nyelv*) megszűnt az igazság nyelve lenni, visszazuhan a hazugság nyelvébe (az „ötvenes évek” nyelvébe), s ezt a hazug nyelvet, 'als ob' *mintha* nyelvet használva magát a hazugságot fogadta el az *országglakó*. Nincs közös emlékezet, mert nincs közös értelmezés, közös nyelv, és fordítva, nincs közös nyelv, mert a szabadság-élmény megszűnése megszüntette a nyelvet (és így az elmesélhetőséget) is. Mert nincs közös nyelv és közös emlékezet, közös sors sincs, a regényíró nem írhatja meg az *ötvenhatos nemzet* kultuszregényét (innen értelmeződik a kijelentés, hogy „a magyar forradalom mintha meg se történt” volna, mert a *nemzet/ország* mint nemzet, mint ország kollektíve nem vállalta, nem vállalta), a résztvevő (elbeszélő) egyedül csak saját, személyes emlékeit, magánélményeit, magánélményeit mesélheti el, pontosabban azt, amire, ahogyan emlékezik.

Az elbeszélő nem magyarázatokat keres arra, mi, hogyan és miért így történt ahogyan, hanem megkísérli rögzíteni a személyesen megtapasztaltakat. Emlékezet szilánkokat szedve össze, s megpróbálja azokat összeillesztgetni. Folyamatos filmszakadások vannak az emlékezetben is, a rekonstrukció azonban azért lehetetlen (lásd például a bevezetőben a börtönről való filmkészítés dilemmáit), mert az elmesélhetőség vonatkoztatási pontjai mindig a regényen kívülre is kikerülnek. „Ki kell fejteni mindent, hosszasan, zavarosan. Ahogyan a természet dolgozik. Mindent felejt és mindenre emlékezik” –, írja egy helyütt, s ekként cselekszik. A regényt író elbeszélő minden történetet, emlékezet szilánkot fölkatat, elővesz, új pozícióba helyez, és ezzel a – valójában – nagyon bonyolulttá vált, látszólag kaotikus szöveg-halmazt építi fel az elmúlt fél évszázadnak – rendkívüli ellentmondásosságával együtt – az egységben való olvasatát (illeszti össze a magántörténetet a közös történelemmel, illetve erősíti föl a történet folytonosságát, azt, hogy világunk ötvenhatról egyetlen egész tömb, a jelen ötvenhat nélkül értelmezhetetlen).

Kérdés persze, valóban szükséges-e ennnyire „szét”-írni a történetet, ahogyan Karátson Gábor teszi. Hét-száz oldal soknak tűnik (túlírtnak), koncepciózusabb szerkesztéssel feszezebb és olvashatóbb lenne könyve. Sajátos, szuverén megközelítése miatt azonban úgy vélem, jelentős kisértelként fontos állomása az ötvenhatos irodalomnak. Regényét sikerült megszabadítania az „ötvenhatos regény”-nek azoktól a sztereotípiáitól, amelyek anélkül léteznek, hogy maguk a 'sematikus' kultuszregények tulajdonképpen megíródtak volna, s meggyőzően exponálja azokat a problémákat is, amelyek elvi okok miatt lehetetlenné teszik az ún. ötvenhatos nagyregény megírását.

Karátson Gábor azzal, hogy a jelenig húzza meg a történetet, elfojtott traumákat, indulatokat bolygathat meg. Ha könyve csalódást okoz olvasóinak, vélhetően kevésbé túlírtsága, esztétikai tökéletlensége miatt okoz (noha okozhatna) csalódást, inkább a regény világának és a regényen kívül vonatkozatható világnak az eltérő olvasói értelmezése miatt. Senki sem azt kapja, amit (el)vár. A 'baloldal', mert nem kiegyezésses regényt írt, nem oldozza föl a (poszt)kommunistákat, s mert a szabadságeszme elárulásával vádolja a liberálisokat. A 'jobboldal', mert regénye nem a nemzet hőseposza lett, hanem valamiféle gyanús „posztmodernkedés”. Ha így van, azt jelzi, a történet valóban nincs lezárva, a szerző koncepcionálisan ráhibázott valami lényegre.

PÉCSI GYÖRGYI

Kézikönyv kezdő és haladó harcosoknak

Útmutatás egy életformához, vagy egy bizonyos fajta létmód értelmezése György Attila körülbelül félszáz szövege a harcosok természetéről. Műfaja ingatag ugyan, gerince azonban fokozottan szilárd a kötetnek: hangsúlyozottan *szól valaminről*.

Könyvének címe megcélzott olvasóközönséget szólít meg. Érdekes módon azonban a Harcosok könyve nem bezár egy kört, egyetlen értelemben sem, hanem éppen hogy a bárminemű olvasó kezébe ajánlja magát. Harcosok ugyanis – a szó legeredetibb értelmében véve – nincsenek, mondhatnánk. Akkor kiknek az alapkönyve lesz ez? A meglepetés: hogy valóban a harcosoké. György Attila komolyan gondolja a harcot. Következésképp lehet kimondottan ilyenként is olvasni a könyvet, de természetesen a játéklehetőségek szinte megszámlálhatatlanok. Az értelmezés már a „kulcsszótól” indulva is a lehetőségek sokaságának nyit utat. Ezek között lehet komikus, az élet értelmét kereső, szó szerinti, eltávolodó vagy akár kódex-olvasat.

Az alcímek aztán az interpretáció függvényében illenek, avagy nem illenek bele elgondolá-sunkba. Furcsa módon: az esetek többségében mindenképp logikus láncolatot alkotnak. És az is pusztán olvasói látószögünkön múlik, hogy sértőnek, szórakoztatónak, megnyugtatónak, avagy kifejezetten értelmezendőnek találjuk György szentenciózus megfogalmazásait.

A szövegek olyan mértékben precízek és fesszek, hogy nem lehetséges összegzésüket megírni: minden mondat ugyanis tartalmaz egy-egy igen hangsúlyos állítást. Ezek stílusa többnyire a meghatározásokét követi, s a közlések egymás-

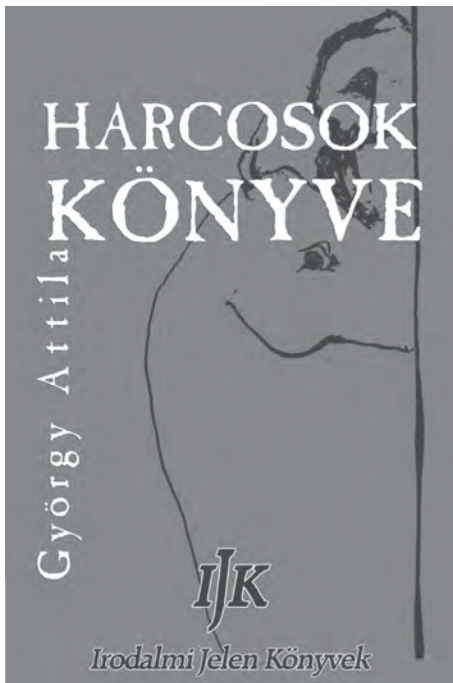
sal szoros kapcsolatot képeznek szövegen belül, de a könyv összefüggéseit tekintve is. Az alcímek segítenek a tájékozódásban. Megtudjuk így, hogy az igazság a jobb kezünkig terjed, hogy mindenki szeretne hosszú válni, hogy a gyűlölet is lehet fegyver, hogy van, aki prédikál és van, aki iszik, hogy a hosszas béke nem egészséges, hogy lelkünk mélyén nomádok vagyunk, hogy a nők is lehetnek harcosok, és hogy Te is az vagy, aki vagy. De beszél a könyv egyébről is: a kíváncsiságról, az egyenlőségről, a testvériségről, a szabadságról, a ragaszkodásról, a barbárságról, a félelemtől, a türelemről, a sebesülésekről, a zsoldról, a parancsról, az állatokról, az örökségről, de a félig kivont kardról is. Mindezt természetesen saját hangon, egyéni prizmán keresztül közvetíti. Az amúgy közhelyként ismert megállapítások, mint például „*Az élet igazságtalanságok sorozata*” felfénylenek a jól megkonstruált szövegkönyvezetben. „*Csak az maradhat igazságosnak, aki lemond az életéről*” teszi rögtön és váratlanul hozzá György, de itt természetesen még közel sincs vége a fejtegetésnek. A közhelytől az irodalomig vezető úton.

A félelem, élet és halál viszonyáról példának okáért így szól: „*Legtöbbször azonban a halál úgy éri a harcosokat, hogy nincs idejük e megtisztító félelem átélésére, és annak árnyéka sem vetül a szívükre. Ezért tanácsolják a harcosok legbölcsebbjei, hogy úgy élj, mintha minden pillanat a halálot hozhatná, s ezt napnyugtától napkeletig, a kezdetektől napjainkig, egymástól független is felismerték az arra érdemesek. A félelmet nem szabad száműzni a szívükből; korában kell tartani, megismerni, és együtt élni vele. Nem szabad elhatalmasodjon hordozóján, de meghalni sem szabad: hozzátartozik a harcos morális fegyvertárához.*” A hosszas béke egészségtelen mivoltát pedig ekképpen látatja: „*A hosszas béke természetellenes: nemcsak a harcos, hanem a közember számára is. A béke a mozdulatlanság, a csend állapota: az elmúlásé – ez ellen pedig lázad az emberi természet. Ahol hosszú ideig nincsen háború, ott elsatnyul az ér-*

telem, gonosszá válnak az emberek, irigység üti fel fejét, erkölcsi szörnyek születnek és ember embernek leszen farkasa.” Mert tulajdonképpen a félelem kiváló közösségteremtő erő, ismeri fel György, hiánya pedig üressé, gögössé teszi a lelkeket. A végső következtetés: ilyen környezetben nem várható más, mint megfogyatkozás és elöregedés.

György Attila műfaji újítása is ez a kötet. Hiszen írt ő már számos novellát, jelent meg regénye, traktátusa, publicisztikai írása – és mindez nem akármilyen színvonalon. Elképzelhető, hogy a Harcosok könyve ezek után kézikönyv lesz?

Kézikönyv, mely útmutatást tartalmaz a harcosoknak vagy a harcosokhoz? Akár mindkét változat érvényesülhet, hiszen György kiragadja a harcost mindenféle összefüggésből, és éppen

György Attila: *Harcosok könyve*, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2005

Széttartás – befogadás

értelmezői magatartására is fényt vet, melynek lényege az irodalmi szöveg fogalmának kiterjesztése („pántextualista megközelítés”) a primer szövegektől a szekunderig, s mely az irodalmat (tehát ennek történetét is) egymást folyamatosan olvasó, ily módon értelmező, következtésképp újragondoló szövegek láncolatának láttatja. A kötet alcímének – *Bevezetés a fiatal irodalom olvasásába* – első szava Esterházy Péter nevezetes könyvűt idézi, egyszerűsített összefoglaló értelmű és didaktikus jellegű, azaz nem minden magabiztosság és kockázat nélküli szándékról árulkodik; a fiatalság kritériuma életkori belátásokon alapszik (az 1967 után született szer-

Németh Zoltán: *A széttartás alakzatai*, Kalligram, Pozsony, 2004

zők); az olvasás pedig a megértés, az egész alcím kontextusába helyezve: a *megértetés* allegóriájaként olvasható. Ennek megfelelően Németh Zoltán könyve szorgalmasan igyekszik megfelelni a maga állította elvárásoknak, még akkor is, ha a jelzett világnak értelemszerűen csupán néhány aspektusát villanthatja fel. Vállalkozásának lehetetlenségéről könyve több ízben számot ad, s épp ez lesz a tanulsága; ahogy a hátsó borítón olvasható: „Németh Zoltán tanulmányokat, kritikákat, interjúkat tartalmazó kötete a fiatal magyar irodalom részletes térképét tárja elénk – mondhatnánk, ha a szerző nem éppen arról győzne meg, hogy a kortárs irodalomban egységes, mindenre kiterjedő nézőpont nem tartható.” A fiatal irodalom – lehetséges – olvasásának, az erről az olvasásról gondolkodó elméleti/történeti szövegeknek ezen az óhatatlanul lehatárolt, szűk mozgásterén ironizál a könyv utolsó fejezete, melyről alább még lesz szó, s melynek túlzásba vitt seregszemléje szinte azonnal a névmutató pánikszerű átböngészését hívja elő, amelyben – jelezve, hogy a szerző számára az irodalom határai beláthatatlanok, Babits Mihálytól kezdve David Beckhamen át Kertész Imrén keresztül Milorad Pavićot érintve Zseboroszlánig – kis túlzással mindenki meg- és feltalálhatja magát.

A borítószöveg nem ver át: a könyvben tényleg tanulmányok, kritikák és interjúk sorakoznak – *A széttartás alakzatai* négy nagyobb egységből áll. Az első fejezet hol elméletibb jellegű, hol olvasmányosabb, de általában könnyen emészthető tanulmányokat, esszéket tartalmaz. A szóban forgó egység, s így a kötet bevezető írása a „döntő szövegkonstruáló erővé” előlépő irodalomelmélet szövegbe írásával jellemezhető műveket, rajtuk keresztül pedig *[a/z 1989-es fordulat prózába írását vizsgálja cseh, szlovák, magyar és a következtetesen idézőjelezett „szlovákiai magyar” szerzők szövegei alapján. Az Irónia, paródia, humor a fiatal magyar irodalomban*

az által, hogy különböző szempontú jellemzéseket, elemzéseket kínál: „*Csak a harcosok azok, akiket meg lehet ölni, ki lehet irtani őket és nemzetségüket, de legyőzni nem lehet, soha.*”; „*És ahogy a harcos nem lehet keresztény, úgy a keresztény sem válhat soha igazi harcosná*”; „*Még a hátat fordító, megfutamodó és cserbenhagyó bajtárs is bajtárs: mindaddig, amíg egy zászló alatt, egy célért és egyazon belső parancsért harcoltak.*”

A harci vágyról írt rövid szöveg egyféleképpen mégis összefoglalja az eddigieket. Teljes terjedelmében is idézhetőek e sorok: „*Vigyázz arra: el ne hatalmasodjon rajtad a harci vágy. Harcolni csak indokolt esetben: kötelességből, lojalitásból vagy hitedért szabad.*” A harcos tárgya a Gondviselésnek itt, az állatok az élet részéi, kiknek társaságát keresni folyamatos feladat. És noha egyenlőnek lenni különösen nehéz, majd-hogynem kizárt, az állatok „egyenrangúak és egylényegűek veled”. A zsold ebben a világban „természetes velejárója a létezésnek – az élethez tartozik, akár az emésztés”. Emlékeztetnek ezek a rövid, kimunkált, szinte kérdés-feleletszerű szerkezetek a katékizmusra is. Talán nem egészen véletlenül.

A könyv végi Függelék teljes hat fejezetet szentel az Uralkodóknak. A személytelenített hatalomról, az önzetlenségről, a természeti egyensúlyról, az álomról és az ébredésről szólnak az írások, és alapvetően a hatalom természetrajzát ragadják meg. Ugyanazon prizmának – ha úgy tetszik – a másik oldala vagy perspektívája mutatkozik meg, reflexió-értékűen. Ime, az uralkodáshoz való viszonyulásról: „*Még a legelfajzottabb emberekből, a lélektelenekből és fogyasztókban is él valami homályos vágya a nagyságnak és az uralkodásnak. Mi mással lehetne magyarázni ezeknek irtózatát mindennemű nagyság és uralkodó iránt? A tömegeknek a kiválók és nemesek iránti gyűlölete irigységből és sóvárgásból fakad. Képtelenek megvalósítani azt, amire vágyanak, ezért elpusztítani szeretnék azokat, akik a megvalósítással saját tehetetlenségükre emlékeztetik őket.*”

Nemcsak műfajában egyedülálló a kötet a kortárs könyvpiacon, hangvétele is figyelemre méltó. Az esztétikai állásfoglalást pedig kimondottan az olvasás utánra, vagy az újraolvasás idejére „ütemezzük be”. Egészében ugyanis egyetlen, jól kidolgozott játékként is működik a könyv. Azok számára, akiket esetleg riasztana a kötet témája, ereje.

FARKAS WELLMANN ÉVA

című tanulmány – fentebb többek között erre is utaltam – mára megkerülhetetlenné vált, s jól megfér a („fiatal”) kritikáról írott esszék mellett, különösen, hogy Németh Zoltán kritikáiról tolla elméleti-történeti szövegein is rendre otthagynya nyomát.

A könyv második, terjedelmesebb egysége a szerző utóbbi években írt kritikáiból, recenzióiból ad válogatást, melynek alapján úgy tűnik, Délvidéken és Kárpátalján nincs magyar nyelvű fiatal irodalom. Alapvetően költői (Ióth Krisztinától Varró Dánielig), prózai (Ficsku Páltól Bartis Attiláig), két esetben (Győrei-Schlachtovszky páros és Tásnádi István) drámai művekről van szó, minthogy azonban Németh Zoltán olvasása vállaltan rugalmas, s a kritikai szöveget is textusként, azaz olyan műként fogja föl, amely elsősorban saját magában – stilisztikájá, nyelve, struktúrája alapján – kell megálljon, a „primer” szövegekről gondolkodó munkák mellett természetesennek tűnik a „szekunder” szövegekről, könyvekről (többek között Bónus Tibor Garaczi-monográfiájáról vagy Bombitz Attila tanulmánykötetéről) írott kritikák jelenléte. A *széttartás alakzatai* harmadik nagyobb egysége hét fiatal kritikussal és íróval (H. Nagy Pétertől Grecsó Krisztiánig) folytatott beszélgetés során, a megelőző fejezetekben kijelölt úton járja körbe a kötetben felvetett problémákat. A negyedik egység pedig a bonusz (*Yu-Gi-Oh, avagy a fiatal magyar irodalom története*), egy szerepjátékszerű metanarratív irodalmi háború („Készülj a harcra és a kudarcra! Már javában zajlik a Pegazus Háború.”), mely a fiatal magyar irodalom állapotát a folyamatosan egymásra „vadászó” szövegek játékaiként írja le, s melyben az elrettentő enumerációk sora – szinte minden név, amely életében egyszer már megjelent folyóiratban – ennek az irodalomnak a kanonizálhatatlanságát, egyben értékszoródását sugallja, miközben az irodalmi lapok dömpingjén is ironizál. S amelynek kimenetele legyen titok, ám a végéről annyit föltétlen el lehet árulni, hogy „Pegazus feltekint a képernyőre, majd ráemeli tekintetét bolygójára.” De hogy elégedett-e? Németh Zoltán szerint annak „kell őt elképzelnünk”. A többi az olvasóra van bízva.

KISS LÁSZLÓ

Komoly lírai (*Istenek*) és prózai (*Dzsigriden, Xanadu*) teljesítményekkel a háta mögött a „harmadik” műnemben is kipróbálta magát Háy János, akinek dokumentarista jellegű novelláiból átdolgozott műveit a Palatinus Kiadó jelentette meg *A Gézagyerek* címmel. A kötet külön érdekessége, hogy a kisprózák és az ezek alapján megírt drámák egyaránt szerepelnek benne (bár a borító szövege csak a drámákról tesz említést). Az olvasó így végigkövetheti, hogyan lesznek a néhány ecsetvonással megrajzolt, laza szerkezetű, a figurákat épp-hogy felvázoló novellákból kidolgozott karaktereket, hús-vér embereket mozgósító, körülhatárolhatóbb, konkrétabb, társadalmilag-referenciálisan beágyazott szövegek. A szerző egyszerű, gyerekrajzokra emlékeztető képeivel (külön felhívnam a figyelmet egy zseniális rajzra, amely a konyhakövet nézegető Gézá-t ábrázolja) bélelt könyv egyes történetei sokszintű, árnyalt összefüggérendszerben állnak egymással. Háy Jánosra korábban is jellemző volt, hogy egy-egy témát (lásd: a hasonlóképp megírt szerelem a *Dzsigriden*ben és a *Xanaduban*) avagy hőst (Marlon és Marion) több alkotásába is beépített. Ez a közös kontextus állandó kommunikációs lehetőséget teremt a szövegek között. A *Gézagyerek* c. kötet mind a négy drámája egy Ipoly menti faluban játszódik, melyben nem nehéz ráismerni az író szülőhelyére, Vámosmikolára (bár ebből azért nem lenne érdemes messzemenő következtetéseket levonni a biográfia és a művek kapcsolatára vonatkozóan). A szereplők itt is, ott is előfordulnak. A kabarék világát megidéző, beszélő nevű „mókamesterek”, Banda Lajos és Herda Pityu *A Herner Ferike faterja* hagyományos értelemben vett főhősei (ez a kategória problémás Háynál – utóbb kitérek rá, miért), *A Gézagyerek* c. drámában az autisztikus címszereplő munkatársai a kőfejtőben. *A Senák*ban mellékesen kerül szóba a nevük, de valószínűleg eb-

ben a műben az apjukról és nem róluk beszélnek – míg *A Pityu bácsi fia*ban pedig egyáltalán nem szerepelnek. Ezekből az elmozdulásokból is jól látható, hogy az alkotó hiába játszatja ugyanazon környezetben, nagyrészt ugyanazon figurák közt a drámáit, alapvetően több szemszögből kerügeti a forró kását, darabjainak központi kérdéseit, a lényegében filozófiai természetű problémákat. Mert legyen szó akár a már kis haszon reményében totálisan lealjasulni képes Senákról, a Pestre költözött rokonról, egy autista fiúról vagy a munkanélküli segélyért árkot kaparó férfiakról, a beszéd átvitt értelemben vagy konkrétan is mindig a fejlődés és a változatlanóság, a sorsszerűség, az isten és a teremtés körül forog.

Az egyes alkotások nem a keletkezés sorrendje, hanem a bennük foglalt történesek időrendje szerint nyertek besorolást a könyvbe. A szerkesztés folyamán az 1960-as években játszódó *A Senák* került előre, ezt követi *A Pityu bácsi fia* (1972) és *A Gézagyerek* (rendszeraváltás után), majd az *A Herner Ferike faterja* zárja a sort, amelyben akár napjaink Magyarországra is ráismerhetünk. De mielőtt valaki azt a következtetést vonná le mindezekből, hogy az alkotó nem kevesebbre vállalkozott, minthogy egy falu utolsó negyven évének alternatív történelmét avagy helytörténetét vessen papírra, sietve leszögezném: szó sincs erről. Amennyire felidézük az adott kor külsőségeit a Háy-drámák, annyira el is távolodnak tőlük – természetesen szándékosan. A szerző célja, már amennyiben rekonstruálható egyáltalán, nem az volt, hogy egy társadalomtudományi (szociológusi-történelmi) szemléletű tablót fessen egy vélt-valós faluról. Az ilyen jellegű beskatulyázási kísérleteknek ellenállnak a művek. A konkretizáció lehetőségét kérdőjelezi meg a címek, amelyek kivétel nélkül egy-egy személyt jelölnek (persze férfit – a nőnek a hagyományos patriarchális szemléletet őrző faluban nincs története, illetve legfeljebb mellékszereplő lehet), ám a szövegek – elvárásainkkal

szemben – nem helyezik feltétlen középpontba címszereplőiket, mert azok csupán valamilyen filozófiai kérdést illusztrálnak. Nyilvánvaló az is, hogy *A Senák* és *A Pityu bácsi fia* „szövegkönyve” távolról sincs köszönő viszonyban a szocializmus korának nyelvhasználatával. Arról nem is beszélve, hogy a szereplők beszédmódja (mintha egy kollektív falusi nyelvezetet használnának) igencsak hasonló, nem elkülönített-individualizált (a szereplők gyenge szellemi kvalitását pontosan jelzi, hogy csak Gézagyerek töltekszavakra és ismétlődő mechanizmusokra épülő parole-jára riasztóan emlékeztető formában tudnak megszólalni). A nyelvhasználat kérdésének kiemelt szerepe amúgy is egyre szembevetőbbé válik az olvasás során. Sok szempontból lehetne közelíteni a Háy-féle beszédmódhoz, de én most csupán egyetlen szegmensére világítanék rá. Könnyen felmerülhet az olvasóban az a gondolat, hogy a drámák nyelvezete „nem megy-e alá” a kortársi elvárásoknak; magyarul: a hétköznapi beszéd közhelyeire, fordulataira, tökéletlenségére, vulgaritására támaszkodó stílus nem nyújt-e nagyon olcsó szórakozási lehetőséget a befogadó számára. Nos, véleményem szerint éppen a banalitásokban megszólaló filozofikus az egyik legfőbb erőnye ezeknek a szövegeknek, amelyek ráadásul általában sikerrel egyensúlyoznak a humor és a tragizáló komolyság keskeny ösvényén. A trendiség vádjá amúgy sem illethetné azt az alkotót, aki a népszínművek elavultnak tekintett műfaját kísérti meg, vagy – ha kedve tartja – a teremtés értelméről, szociális problémákról beszél. Miután a jelenkor színházesztétáinak egy jelentős része negligálta a tragédiát mint műfajt, Háy János tollalából megszületett *A Gézagyerek*, ami – ne szégyelljük kimondani – egy nagyon finom szövött, sajátos, kortársi „szomorújatek”. A kötet legsikerültebb írásának ezt és a *Godot-ra várva* című művet parafrázáló *A Herner Ferike faterját* tartom, de a bűn és büntetés relációját vizsgáló, egyfajta

Háy János: *A Gézagyerek*, Palatinus Kiadó, Budapest, 2005

istenítéssel záródó, balladisztikus *A Senák*, valamint a szabadság fogalmának értelmezési lehetőségeit körbejáró *A Pityu bácsi fia* is jogosan tart igényt az olvasói érdeklődésre.

A tetralógia három darabjának már volt színházi bemutatója, a negyediknek, *A Pityu bácsi fiának* pedig még idén lesz Bérczes László rendezésében, beregszászi színészekkel (Trill Zsolt, Tóth László, Szűcs Nelli) a Tháliában. A drámák tehát kiszabadultak az írói műhelyből, mint ahogy Háy Jánosnak is időben függetlenednie kell majd a kötetre jellemző nyelvhasználati formulák alól, hogy ne essen az önismités csapdájába. A szerző előtt igen nehéz feladat áll, ha a továbbiakban is szeretne drámákat írni (reméljük, igen). Írt négy remek, autonóm, senkinek a hangjával össze nem téveszthető művet, nyelvileg és tematikájában is kiaknázva a bennük rejlő összes lehetőséget – de a későbbiekben valami egészen mást kell majd csinálnia, mert számomra úgy tűnik, a teljesítőképpessége határáig jutott ez a beszédmód. Ezért bölcsen teszi a szerző, ha megfontolja Trepljov mondatait: „Új formák keltenek. Új formák kellenek, és ha azok nincsenek, akkor inkább ne is legyen semmi.”

DARVASI FERENC

A papírrá préselt nő és a többi réteg

trágyázott virágágy, vécévénuszkaágyó vagy pályaudvari klotyó.

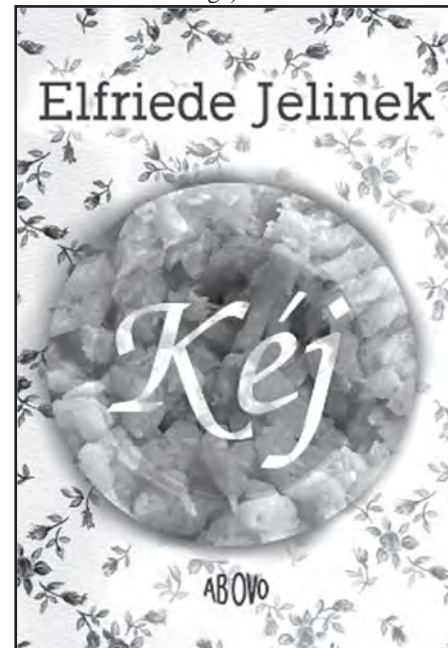
Annak ellenére, hogy a nő a férfival való viszonyában általában valami élettelen vagy legalábbis passzív dologként jelenik meg, a 15. részben, a regény végén műanyag zacskót húz fia fejére, s elégedetten engedi bele a patakba. Így bár a fiú szintén áldozatként tűnik föl (az áldozat anya áldozataként), a narrátor hang nem fordul (mély) gyászba, inkább még egyszer felemlíti a gyermek isteni voltát, „az volt ő, kis hadd el hadi isten”, aki tudta, hogy társaival szemben hol a helye a ranglétrán, konkrétan fölül. A regényből lassan tehát egy hierarchia rajzolódik ki, ahol úgy tűnik, mindenki egyszerre felettes és alattvaló. A férfi is pusztán egy (széles) réteg: „Az igazgató olyan nagy, hogy egy nap még csak körbejárni is képtelenség. Ez az ember minden irányban nyitott, ám elsősorban fölfelé, ahonnan eső jön s napfény. Felette senki-semmi, csak az anyakonszern, amellyel szemben meg úgy sincs védelem senkinek.” (49).

Mindamellet, hogy a regényben nincs pozitív hős, s így a gonosz szerepköre sem azonosítható be egyértelműen, tehát – mint ahogyan arra az előzőekben utalni próbáltam – félrevezető lenne egy olyan értelmezésbe zárni a szöveget, mely szerint csupán az ártatlan nő férfi általi elnyomásáról szól, annak egy központi síkjában (rétegében) mégis a feleség valamilyen lyukra vagy megtölthető felületre való redukálása áll, annak kagylóként, papírként stb. való kezelése, jelezvén, hogy a különböző rétegek eltérő nyomásnak vannak kitéve. Így, amikor Jelinek női pornóként határozza meg művét, az alatt nem a (férfi) pornó ellentéte értődik, nem is annak női utánpótlása, hanem jeleneteinek az analomig történő ismétlése, s azáltal annak leleplezni akarása. Továbbá a szöveg nem engedi, hogy a nőt, Gertit, egy kalap alá vegyük egy másikkal, Erikával (ld. Jelinek *A zongoratanárnő* c. regényének főszereplőjét?): „Erotika – e szó alakja egy bizonyos Erika, nem egy Gerti.”

Az Ab Ovo Kiadó ismét egy igényesen megalkotott Jelinek-könyvvvel lépett a

könyvpiacon (ld. még a *Kis csukák* c. regényt (1998) Tandori Dezső és *A zongoratanárnő*-t (1997) Lőrinczy Attila fordításában). Gondolok többek között a borítóra, melyet Pető Hunor tervezett: virágos környezetben egy tányér darált hús, amelynek a közepe sötétebb. Nem hivatkozom, nem egyértelmű, egyszerűen találó (a német kiadás borítója kék színű, egy barna négyzettel, kép nélkül). A szövegben pedig mindössze két helyesírási hiba (betűkihagyás) tűnt föl.

A fordítást ezúttal is Tandori Dezső készítette, s lapozgatva a német eredetiben: láthatóan kompromisszumokkal. Egyrészt, mert Jelinek szövege hemzseg a szójátékoktól. Már a cím sem egyértelmű, a „Lust” a „kérj”-en kívül jelent még „vágy”-at, „étvágy”-at és „kedv”-et is stb. (de hogy a regényben hol a vágy és hol a kérj, s mindehhez kinek lesz kedve még?). Tehát a cím átültetése

Elfriede Jelinek: *Kérj*, Fordította Tandori Dezső, Ab Ovo, Budapest, 2005

sem zökkenőmentes már (mint ahogyan *A zongoratanárnő* cím sem tartalmazza a „játék” szót, melyet a német *Die Klavierspielerin* igen, s amely bizonyos megközelítések számára jelentéssel bírhat). Továbbá a szöveg sokat emlegetett ritmusának és rímeinek megtartása vagy az azok érzékeltetésére való törekvés szintén enyhe átszabást kíván. Jelinek azonban, úgy tűnik, meglehetősen könnyedén kezeli ezt a problémát, s fordítóinak igen tág teret hagy. Egy interjúban így nyilatkozott: „Nem tudom, hogy a nyelvem lefordítható-e egyáltalán – ez szövegeimnek egy közös problémája. *Die Kinder der Toten* (A holtak gyermekei) c. könyvemet [melyet Jelinek a legjobb írásának tart – G. A.] még nem tudták hollandra áttenni, holott első látásra az egy a némethez igen hasonló nyelv. Sajátos módszerrel írok, permutációkat, alliterációkat, hangátvételket, metatéziseket és felcseréléseket alkalmazok, és a nyelv maga kezd el beszélni. A nyelv a szövegem főszereplője. [...] A szövegem legjobb fordításai azoktól az íróktól származnak, akik azokhoz valami egyénit hozzászólnak, sőt valami újat alkotnak.” (Jolita Vencute interjúja; az idézetet fordította G. A.)

Jelinek regénye talán nem azért született, hogy élvezni lehessen. Nem kellemes, nem kikapcsolódás, sokszor követhetetlennek tűnik. Ennek oka többek között, hogy szívesen változtatja a narrátor személyét és számát (E/3-ból egyes elsőbe majd többes elsőbe ugrik és vissza), vagy mert szünet nélkül ironikus, pontosabban eldönthetetlen, hogy a szerzői intenció szögéből mikor az, s ezért semmi sem bizonyos és egyértelmű. Ha kiemelik nyelvének dallamosságát, ami valóban szép, akkor ő kottatartóról olvassa föl köszönőbeszédét (ld. Nobel-díj, 2004). Egy cikkben úgy nyilatkozik, hogy ahelyett, hogy kommunista, fogalmazzunk inkább úgy, ő egy idealisztikus kereszténység előtti vulgáris marxizmust gyakorol. Úgy nevet, hogy a másiktól torkán reked a nevetés, ennyit tud tenni, mondja ezt abban a hitben, hogy „a nő nyelve, oly ruha, amelyik mindent betakar” (19).

GUBICKÓ ÁGNES

A Phaedia-mítoszt – jelenlegi tudásunk szerint – Euripidész honosította meg a drámairodalomban. Közismert Seneca *Phaedrája*, vagy Racine az isteni beavatkozás és a sorsszerűség helyett a bűnös szerelmi vágyakat előtérbe helyező alkotása – ám ha Tasnádi István szövegének gyökeréig akarunk visszanyúlni, fontosabbnak tűnnek a 20. századi átiratok. Mindenképpen megemlítendő Per Olov Enquist *Ének Phaidráért* című drámája, amely a kortárs ember nézőpontjából játszatja egybe a valóságot az archaikus történettel, mintegy demitologizálva a „regét”. A svéd író úgy állítja be a királyi család hangsúlyozottan napjainkban lebonyolódó sztoriját, mint egy alapvetően barbár, kegyetlen eseménysort, amelyet aztán csupán a történetírók hamisíthatnak mítosszá, az uralkodó elvárásainak megfelelően elhazudva a megtörtént dolgokat. Míg Euripidész, Seneca és Racine megelőlszik a szerelmi szenvedély ábrázolásával, addig Enquist az egyiptomi és a bibliai történethez hűen az asszonyi vágyakozás szexuális természetének bemutatására is időt szentel. A demitologizáció, a kielégítetlen/önkielégítő, magányos nő szexuális túlfűtöttsége és a fiatal Hippolitosz Phaidra iránti tiszteletlen megnyilvánulásai visszaköszönnék Tasnádi István drámájában. De talán ugyanilyen fontos lehet a textus és az előadás előtörténetét illetően a Pesti Színház *A Phaedia-story*-ja, Alföldi Róbert 1997-es rendezése. A több szövegváltozatot (Euripidész, Seneca, Racine, Pasolini, Juhász Ferenc, Enquist, Graves) ötvöző előadás ugyanúgy igyekszik néhány elemében autentikusan felidézni a régmúlt mítoszt, miközben egyéb eszközeivel (például a modern kellékekkel) el is határolódik tőle, akár Schilling Árpád rendezése – az egymástól igencsak különböző játékmódok egybekovácsolásáról és a szexualitás hangsúlyos ábrázolásáról nem is beszélve. Enquist drámája és Alföldi rendezése alapvetően hétköznapi milióbe helyezi Phaedra történetét. Tasnádinál is csak romjaiban mutatkozik meg az „isteni gépezet” és a mítikus hősök transzcendens világa. Persze értelme sem lenne ennek – a hétköznapi világában játszódó, korunk problémáit is megmutató történet nyomban hiteltelenné válna. Tasnádi verziójában a szerelmi tematika mellett kiemelt szerepet kap a társadalom vezetésének, a hatalomnak és a generációk konfliktusának a bemutatása: az eszményekben még valamelyest szilárdan hívó, de a fiatalok számára már hiteltelen, százalmas idősebbekkel szemben egy nihilista, jövőkép nélküli ifjúság áll szemben.

A Schilling Árpád rendezte előadásban (melynek szövege több, lényeges helyen eltér a „taigetosz csecsemőotthon” című kötetben közölt változathoz képest) napjaink valóságának látványvilága fogadja a nézőt. Amikor bebocsátást nyerünk a színházterembe, a színészek többsége már a színpadon van. Először a harsány színek dominanciája tűnik fel: Christoph Gawenda (Hippolitosz) citromsárga alsógatyában és trikóban ücsörög az IKEA-s szobabútorok stílusára emlékeztető kanapén, az asszonyok három fiatal, vonzó nőből álló kórusa kihívó öltözetben, figyelemfelkeltő színekben (világoskék, -zöld, narancssárga) pompáznak. (Ez a retro-dizájn kiegészülve a kar énekeivel, a stilizált, szövegcentrikus játékmóddal és az apró poénokkal [pl. a színészek ki-bejövételére szolgáló hátsó ajtón a nézők által is jól láthatóan ott virít az „ÖLTÖZŐ” felirat] minduntalan Zsótér Sándor vígszínházi *A kaukázusi krétakörét* juttatta az eszembe.) A darab játéktéréből árnyalatnyival kiemelt mikroszínpadon álló kanapé a kényelmes, kellemes családi otthon benyomását kelti. Ide érkezik meg majd Phaidra (a szerző a címszereplő nevének ezt az eredeti, görög írásmódját választotta a szélesebb körben elterjedt, latinos Phaedia helyett) citromsárga törölközőbe csavart hajjal, piros melegítőben. Házias, laza: akárha egy fitness edzésről érkezett volna. És hogy teljes legyen a kép, az előtérben Thészeusz fekszik: arca, keze és lába szintén sárgára maszkírozva. Csak a királyi család tagjain fedezhető fel ez az ősi szimbolikában az istenek ábrázolására használt szín – viszont az sem mellékes, hogy a nyakbahúzott nadragos, fekete bukósisakot viselő, állandóan tetriszével bíbelődő torzszülött, Minitaurusz (sic!) (Bánki

Gergely) nem viseli magán ezt a színt, hiszen – hiába a família tagja – benne aztán tényleg semmi magasztos nem fedezhető fel.

A színszimbolikához hasonlóan a szexualitás jelrendszere is takarékosan hozza játékba az előadás. A kórustagok előtti ládákban álló muskátlik a női nemi szervet példázzák. A macsó Saurus (Ferdinand Dörfler) rá is mászik a virágokra, a rabszolgáinak megerőszakolását imitálva. A kar tagjai énekés közben mechanikusan locsolgatják a virágokat. A műanyag kannából folyó víz, nem nehéz megfejtetni, a férfi ivarsejtekre utal. A víz ereje olyannyira varázslatos, hogy még a vad szónoklatába belejámuló Thészeusz is képes magához téríteni. Érdemes az irányokra figyelni: Saurus mozdulatai és a víz befelé hatol, ellentétben azzal a jelenettel, amikor a kanapén ülő Phaidra (Udvaros Dorottya) po-harából kilötyög a bor, termékletlenségére (hiszen már nem szülhet) és a férfiúi szexualitás (melynek csupán elszenvető alanya a nő) gusztagustalanságára egyaránt célzva. A víz mágikus hatásával szemben a – főhősnő által előszeretettel fogyasztott – bor eltompítja az érzékeket, megfosztja a tisztánlátás képességétől az előadás szimbolikája szerint. Az erotikusan túlfűtött környezetben még inkább fájdalmasnak tűnik Phaidra sorsa. Míg a többiek szexualitása kifelé, a partnerre irányul, ő önmagán vezeti le vágyait. Fialatok közt van és ez állandóan az öregedésére tereli gondolatait. Hiába „gyönyörű, érett asszony”, ahogy Tasnádi István fogalmaz az 1. jelenet instrukcióiban, ha már senki nem vonzódik hozzá. Igyekszik szinten tartani magát, de folyamatos megaláztatások érik. A Phaidra amúgy is hangsúlyozottan férfielvű világban játszódik, ahol a nők használati tárgyak, élvezeti cikkek csupán – de a királynő megcsúfolása életkorával függ össze. Először a Tilo Werner alakította Orvos alázza meg a klimax időszakát és a női szervezet lustaságát ecsetelgetve, okfejtését

egy emlékezetes, hosszan kitartott, infantilis nevetéssel megtoldva. Egy alkalommal a kart alakító nők gyűrűjében dőzsölő Saurus nem szégyelli szolgálaként csicskázni őt, de a végső pofont természetesen Hippolitosz adja neki.

A mítoszátdolgozások egyik legizgalmasabb kérdése, milyen viszonyt alakít ki az új mű az alap-történettel. Bár Tasnádi drámája a női főszereplőre van kihegyezve, nagyobb meglepetéseket okoz Hippolitosz figurájának a hagyománnyal kialakított diskurzusa. Az általában büntetlennek ábrázolt királyfi itt egészen más karakter: a társadalmi problémákra kevésbé érzékeny, az effektív emberi kapcsolatok helyett a virtuális valóságot (chatelést) választó, léha, céltalan életű ifjú. Tisztasága sajátos értelmű – inkább tekintethető az életidegenségből fakadóan kialakult aber-rációnak, ahogyan undorodik a szerinte mocskos dolgoktól (szexualitás, ürfítés). Csak külsőleg törekszik a tisztaságra, lelkiileg nem éppen ma-kulátlán. A királynő Tasnádi olvasatában kevésbé ártéltelmezett: magányos, szeretetre és szerelemre vágyó nő, akit lelkiismerete sokáig visszatart érzései megvallásától („Uralkodni tudni a vágyainkon – ez tesz emberré” – mondja tétel-

A patriarchális világ (ülés)rendje

mondatában, amire Saurus így replikázik: „Ez tesz beteggé.”). Az őt körülvevő durva, patriarchális világban azonban nem bűnös szerelme, hanem védtelensége lesz hangsúlyos.

Az előadás elején Hippolitosz a kanapé bal oldalán, kényelmesen elnyújtózva, karjait a pam-lag tetején pihentetve, kifejezéstelen arccal ücsörög; Phaidra, bár lenne közelebb is hely, a jobb sarokban, szorosan a karfa mellett foglal helyet. Áthatolhatatlannak tűnik a távolság a két ember között, pedig Phaidra szeretne (fiatallá és) Hippolitoszá lenni. Ennek emblemikus megjele-nítése, ahogy Phaidra – Hippolitosz távozását követően – fokozatosan közelebb húzódva lassan átül a fiú helyére. Jelentésszerű, hogy ki hol foglal helyet a kanapén. A bal sarok a fiatalság, a jobb az öregedés helye. Később Phaidra gyakran a bal oldalon ül, mint aki görcsösen igyekszik megőrizni fiatallágát maradványait.

Az előadás szövegváltozata szerint Thészeusz három éve kómában van, csupán a gépek tartják életben. Feltámadására semmi esély nem mutatkozik. Phaidra vonzalma nem nevezhető egyszerűen vérfertőző vágynak – hiszen Hippolitoszban az élőhalott Thészeusz pozitív tulajdon-ságait véli felfedezni, az apát látja meg a fiúban, ráadásul az apa hibái (a szexuális kicsapongások) nélkül. Phaidrának erős, határozott uralkodónak kellene lennie, de ő egy érzéseivel vívódó, magányos nő csupán. Idegensége az előadás kettős nyelvhasználatára révén még jelentékenyebbnek tűnik. A királyi udvar németül parolózó emberei közt egyedül ő és fia, Minitaurusz beszélnek a magyart (persze megértik a másik nyelvet; sőt, a királynő egy fontos pillanatban németül szól a többiekhez). A királynő nem számíthat senkire. A szexmániás Saurus örökké csak arra les, mikor kaphatná meg őt. De zombi fiában sem találhat vigaszra. Mikor elveszi tőle a tetriszt, vad dulakodásba kezdenek (Minitaurusz a nő ölébe fúrva fejét szeretne visszabújni az óvó anyaméhbe), melynek végén leesik Phaidra fejéről a sárga törölköző, az isteni erő jele – innentől válik védtelenné, igazán gyengévé az asszony. Titkaival leginkább még az Analitikushoz (a Phaedia-hagyomány Dajka szerepének korszerűsített változata) fordulhatna, de tőle sem várhat segítséget, maximum problémái meghallgatását. Tilo Werner Analitikusa amolyan megélhetési pszichológus: sűrűn kérdez, de a válaszokra igazából nem kíváncsi – értő közönnyel, sűrű ühümözéssel fogadja az asszony sirámain.

Fotó: Erdély Máttyás

A királynő egyre kevésbé képes leplezni érzelmeit. Végül túlsorduló szerelmi vallomást tesz Hippolitosznak, aki a szavak súlya alatt már-már meginog, közelebb lép Phaidrához, de végül csak annyit mond a gyaníthatóan csókra váró nőnek: „Nem basztlak meg!”. Phaidra monológját egy mikrofonba mondta el – az ilyen teátrális elemek a stilizáció felé billentik el az alapvetően eszköztelen jelenete(ke)t. Van ezekből jó néhány, de a legszembetűnőbbek talán a kórus tagjainak visszafogott, egy-egy apró jelzésre hagyatkozó mozgással elénekelt dalai, amelyek mítoszatlanított, parodizált karénekeknek tűnnek. A kar tagjainak köpönyeforgatását amúgy sem lehet megállni nevetés nélkül. A három nő mindig annak az oldalára áll a királyi-családi belviszályban, akinek az érdeke éppen érvényesülni látszik. „Önként, kéjjel” lekurvázák Phaidrát, pedig az azt megelőző pillanatban

még a mostoháját megerőszakoló Hippolitoszt gyalázták – az aktuális hatalomhoz való lojalításra bármikor kész emberhordákat modellezve.

Thészeusz megölését előbb a felesége, majd a fia kíséri meg. Phaidra szerelmének megval-lásakor tuszkolná kifelé (lőkné szakadékbá?) fér-jét, de Hippolitosz az utolsó pillanatban közbe-lép. Később aztán éppen a fiú lesz az, aki lekap-csolja a gépről Thészeuszt. Az addig céltalan életű ifjú uralkodni, nagy terveit megvalósítani vá-gyik, s ehhez útban lenne az apja. Thészeusz – vélt – halálával Hippolitosz magabiztossága gátlástalansággá fokozódik. Immár nem kell ret-tegnie apjától, aljas vágyait szabadon kiélheti. Porig alázza Phaidrát. Látszólag felkínálja magát neki, majd „megerőszakoltatja” Saurus-szal egy hátborzongató, lassú ritmusú jelenetben. A ko-rábbi szerelmi vallomás közvetítő eszköze, a mikrofon szolgál Saurus nemi szervéül, amelyre – a sterilitás jegyében – aktus előtt óvszer kerül. Hogy a fiatalok perverzítője teljes legyen, Hip-politosz kézikamerával filmezi a sorsát némán tűró Phaidra fájdalmas arcát. (A szexuális per-verzió és a kamerázás Schilling korábbi ren-de-zéseiben, a *Feketeországban* és a *Nexxtben* már összekapcsolódott, de itt egészen más eszközök-ke-l, kifinomultabban, az erős hatáselemeket va-lamelyest kerülve történik meg.) Barbár, öncélú, részvétlen, a legalapvetőbb moralitást is nélkü-löző világ képe körvonalazódik szemünk előtt – igen ám, de feltámad Thészeusz.

A félig isten félig ember Thészeuszt Rác-z Ist-ván operaénekes játssza. A viszontlátás öröme hétköznapi módon kezdet fog fiával, majd a ka-járól érdeklődik, ám ellentmondást nem tűrően zengő hangja mintha egy másik dimenzióból repítette volna családjához – nem kétséges, az erő vele van. Feltámadásától kezdve a színhasználat egy másik sajátossága is értelmet nyer: Thésze-usz teste sárga, hiszen ő valóban isteni tulajdon-ságokkal rendelkezik; Phaidra és Hippolitosz vi-szont csak külsőleg viseli ezt a színt – ők csupán az uralkodó isteni dicsfényének árnyékából ré-szesülhettek. A király feleszmélésével az emberi kapcsolatok viszonyrendszere visszarendeződik. A karizmatikus, magabiztos apa mellett Hippo-litosz engedelmes fiú lesz – ebben a relációban különösen érthetővé válik a semmittevő fiú apa-komplexusa. A sértésből fakadó bosszú kauza-litását szemlélítve, Phaidra – a kanapéra állva – a mikrofon segítségével közli, hogy Hippolü-tosz megerőszakolta. Thészeusz nyomban rendet teremtené, de ereje túlfeszítése és a nem várt hír hatására elájul. Isteni energiái fogytán – a ka-nából itatják meg, hogy magához térjen. Még mielőtt folytathatná erkölcsi prédikációját, fia megmutatja neki az „esetről” készült felvételt. („Oh, my God” – szólal meg egy hang az éppen DJ szerepét betöltő Tilo Werner lemezéről ek-kor.) Thészeusz erre stratégiát változtat, feleségét bünteti. Megkéri fiát, hogy vegye fel, ahogy meghágja a nőt. Phaidra egy szó nélkül enge-delmeskedik, s olyan begyakorlottan tartja a hát-sóját, mint akin nem először hajtják végre ezt a megalázó formulát. Az atya hatalmas, lankadt szerszáma láttára Hippolitosz, vesztére, elneveti magát. Thészeusz isten-ember keverékét szépen jelzi, hogy Saurust egyszerűen egy pisztollyal, fiát viszont egy szertartás keretében jelképesen, egy bárdal öli meg.

A hatalom várományosa, Hippolitosz meg-halt. Egyelőre még Thészeusz uralkodik, de az egyetlen trónörökös Minitaurusz maradt. A jövő Hippolitossszal sem tűnne elkeserítőbbnek. A végső kép egy családi fotóra emlékeztet. Bal oldalt a rendet helyreállító, örökifjú Thészeusz a most éppen neki udvaroló kar tagjainak gyű-rűjében vigad, míg a teljesen megalázott Phaidra a(z) öregséget jelképező) jobb sarokban ül. Ma-gányát hűen tükrözi, hogy a végén a színpadi fény egyes-egyedül az ő arcára szűkül össze.

Tasnádi István: Phaidra

A Krétakör Színház előadása a Trafó-Kortárs Művészetek Háza, a Salzburgi Ünnepi Játékok 2005 (Young Directors' Project), a berlini Busche und Mans és a Sophiensaele (a Hauptstadt-kulturfonds támogatásával), valamint a Schauspiel Stuttgart koprodukciójában.

Wilhelm Droste fordítása alapján a német szövegváltozatot Wolfgang Wiens készítette. Rendező: Schilling Árpád. Dramaturg: Merényi Anna. Zene: Márkos Albert. Koreográfus: Frenák Pál. Díszlet: Agh Márton. Fény: Bánya Tamás. Jelmez: Benedek Mari. Maszk: Nagy Fruzsina. Szereplők: Udvaros Dorottya, Christoph Gawenda, Rác-z István, Bánki Gergely, Ferdinand Dörfler, Tilo Werner, Suse Lichtenberger, Kristin Muthwill, Verena Specht-Ronique.

DARVASI FERENC

A távol-keleti filmek mára már egyáltalán nem számítanak hiánycikknek a tengeren inneni és túli fesztiválok és mozik programján, sőt, egyre nagyobb az érdeklődés irántuk. Csak hogy egy hazai példánál maradjunk: az idei kolozsvári Transilvania Nemzetközi Filmfesztiválon, a TIFF-en a nyitófilm, a dél-koreai *Oldboy* egyik kedvenc filmemmé vált, és a látogatók is előkelő helyet biztosítottak számára a közönség szavazatai alapján összeállított listán. Bemutatása után rögtön az élbolyba repült a *Howl mozgó kastélya* című japán anime is. Az anime kifejezés a japán animációs filmek gyűjtőfogalma, a manga pedig a japán képregényt jelenti. A távol-keleti országban hatalmas táborra van a mangáknak, sokkal nagyobb népszerűségnek örvendenek, mint például a Marvel-univerzum: Pókember és társai. A mangák nem is igazán hasonlítanak a nyugati képregényekhez: a képek gyakran egymásba folynak, gyors lapozással szinte filmszerű vizuális élményt kínálva. Az alakok elnagyoltak, vázlatzerűen festettek. Vannak persze kivételek, mint például a zseniális Shirow Masamune, aki aprólékos gondnal, több éven keresztül festette-rajzolta az azóta kultikussá vált *Kókaku kidótai* (magyarul szörszerint: Páncélozott rohamosztag, de az angol *Ghost in the Shell*-ből fordított Páncélba zárt szellem az elterjedtebb) című manga-sorozatát. A történet angol változata, a *Ghost in the Shell* is egykettőre népszerűvé vált Nyugaton, és nem csak. A mangából két egészestés anime is készült, valamint egy animációs tévésorozat, a *Ghost in the Shell: Stand Alone Complex*. Masamune tavaly jelentette meg a számos alkalommal átrajzolt folytatást is, a *Ghost in the Shell: Man/*

Machine Interface-t (Páncélba zárt szellem: Ember/gép interfész), amely a két anime közötti történeteket mutatja be. Az első képregény alapján 1995-ben készült el az első anime, Mamoru Oshii rendezésében. Az 54 éves japán filmes 17 animét és filmet rendezett eddig, de több filmjének ő volt a forgatókönyvírója és képi világnak megvalósítója is.

Robotok és lelkek

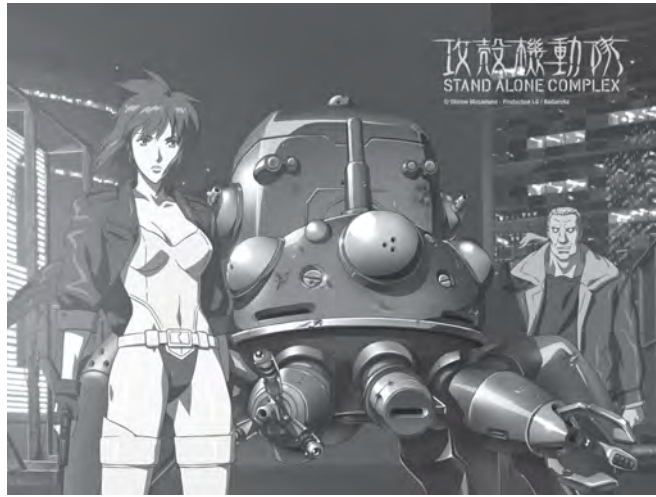
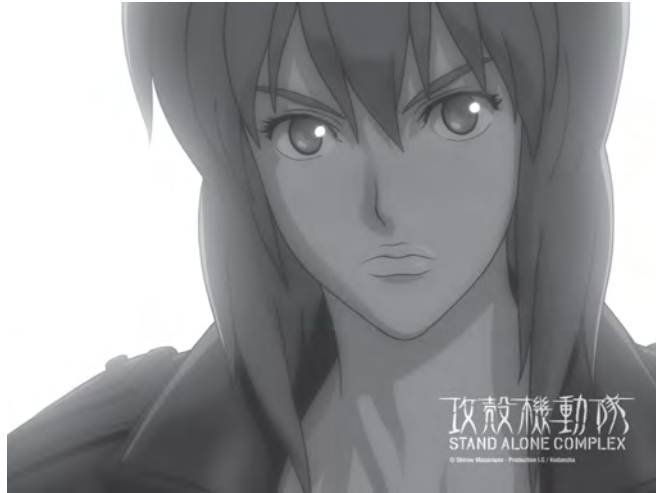
Tokió, valamikor a negyedik világháború és a Mars benépesítése között: a Páncélba zárt szellem egy nem túl távoli és távolról sem hihetetlen világba kalauzol, nem is oly messzire: a történet három évtized múlva játszódik. A geopolitikai határok már nem bírnak akkora jelentőséggel, mint a 21. század elején, a multinacionális szoft- és hardvergyártó cégek, illetve a titkosszolgálatok világa ez. Az információ jelenti a hatalmat. Az emberi test egyre kevésbé fontos: a természet fogyatékoságait implantátumok javítják ki, a kiborgok és emberek között szinte minimális a különbség, és a jövő, úgy tűnik, immár véglegesen a gépembereké. Masamune egyik jegyzetében azt írja, hogy ebben az időben a lakosság tíz százaléka kibernetikus. A különböző fajta szervezetek és (titkos)szolgálatok testet adnak alkalmazottaiknak. Egy 20. századi proletár szakszervezeti vezetőt öngyilkosságra késztető dilemma: ha otthagynak a céget, a munkaruhával egyetemben a kapunál le kell adnod a tested is. Ami a tulajdonod: a *ghost*, azaz a tudat. Ez viszont nem teljesen takarja a lélek megszokott fogalmát, inkább egyfajta metafizikai operációs rendszert jelent. Ugye, a robotnak elsősorban erre van szüksége. Főhősünk, Motoko őrnagy a Biztonsági Szolgálat 9-es osztályának (Section 9), likvidálásra és városi hadviselésre kiképzett kiborg-al alkalmazottja, akinek (nem) mellékesen lelki gondjai is vannak. Az őrnagy ugyanis csupán gerincvelő és agy, teste titánötvözetből készült, ennek ellenére kedvenc kikapcsolódása az, hogy

búvárkodik. Motoko androidokra nem igazán jellemző módon időnként hangokat is hall, de ettől függetlenül bármely Jedi-lovagot megszegyenítő gyilkológép. Munkahelye, a Section 9 feladatkörébe tartozik a terrorizmus elhárítása, ideértve

Páncélba zárt szellem: lélekevolúció-lehetőségek

a játéknak vége szakad. A Bábmester közli, hogy az egésznek csupán az volt a célja, hogy *ghost*-jaik összeolvadjanak, és így egy új entitás jöjjön létre, kettejük leszármazottja, gyereke, hiszen nekik, gondolkodó gépeknek, mesterséges

intelligenciáknak más esélyük nincs a szaporodásra: nem emberek. Az Őrnagyot azért szemelte ki, mert tudja, hogy nem elégedett jelenlegi életének kilátástalanságával, a vég árnyékával: ha a szolgálat visszakéri a titánötvözetből készült testet. A robotnak is van halálfélelme: nem akarja, hogy – mint hasznavehetetlenné vált tárgyat – kidobják. A „lánykérésnek” kisebbfajta háború vet véget. Az utolsó jelenetben Batou lakásán kislány ébred, az android csupán ilyen testet talált a robbanásban megsemmisült Őrnagy *ghos*ja számára. A lány nem árulja el Batounak, hogy mi történt az összekapcsolás alatt, hanem távozik. „És merre menjen tovább az újszülött?” – kérdi magától a lány, de rögtön válaszol is, az éjszakai Tokiót szemlélve: „A Hálózat hatalmas és végtelen...”. A páncélból kiszabadult szellem, az ember-gép-program entitás számára egyaránt nyitott világ a fizikai és a virtuális, ő mindenütt otthon van.

Ártatlan gyilkosok

Jóval filozofikusabb a kultikus anime folytatása, a *Ghost in the Shell – Innocence* (Páncélba zárt szellem – Ártatlanság), amely 2004-ben jelent meg. A két anime között eltelt évtized már az első képsorokon szembetűnő: az animációs technikák sokkal többet fejlődtek, mint a történet, amely az előző résznél jóval elvontabb kérdéseket is taglal. A rajzoló, trükkmesterek, designerek hátborzongatóan gyönyörű képi világot teremtek az Ártatlanság számára, a szinte filmszerűre rendezett képeken csupán a szereplők vannak – tudatosan egyébként – elnagyoltabban megrajzolva, ezáltal is kapcsolatot teremtve az első résszel. A hátterek, az éjszakai város vagy a narancsfényű ködből kibukkanó toronyváros, a csúcsok között szálldosó sirályhadakkal együtt, az autók, a hologramok stb. fanatikus részletességig kidolgozottak. Akárcsak az első részben, Oshii itt is megenged magának néha szinte öncélú, pár perces lírai betéteket, amikoris győ-

nyörően megrajzolt-festett tájképeket, avagy éppen egy keleti karneváli felvonulás képeit úsztatja zenére. Amúgy az Ártatlanság rajzolt-festett film noir, sci-fi környezetben, a szereplők lét-filozófiai kérdéseket vitatnak meg, haikukat, Miltontól, Descartes-tól, Konfuciusztól és Buddhától idézgetnek, hosszú, gyönyörűen kivitelezett beállításokban.

A történet jóval Motoko távozása után kezdődik, amikor Batou és Togusa a Section 9 megbízásából olyan szexuális szolgáltatásokra kiképzett szobalány-robotok, ún. gynoidok nyomába erednek, amelyek több fontos személyt tettek el láb alól. A különleges osztagnak eleinte

csak annyi a feladata, hogy utánanézzon: terrorcselekményről van-e szó, mivel az áldozatok között egyaránt található politikus és nyugalomba vonult rendőr. A nyom akkor kezd forró lenni, amikor a robotokat gyártó cég, a Locus Solus egyik szállítási alkalmazottját módszeresen felboncolja valaki. A helyszínen Batou egy kislány három dimenziós fotójára bukkan, ezt zsebre is teszi. Az android ugyanis egyre inkább egy életunt, idősödő zsarú benyomását kelti, mint aki nem találja helyét az Őrnagy eltűnése óta. Habár soha nem lakásánál száll ki társai autójából, mindig ugyanannál az üzletnél vásárolja meg kutyája kedvenc eledelét. A film érdekes jelenete, ahogy az (előző résznél sokkal emberibb) android hazaér, és szigorú pillantásától lekushad a boldogan előszaladó kutya. Etetés után Batou a fotelbe heveredik egy doboz sörrel, kutyája pedig az ölében alszik el. Ez a napi rutin lesz Batou (majdnem) veszte. A napi körforgásba beleszürkült android már nem annyira óvatos: egy *ghosthacker* feltöri az agyát, Batou pedig kis híján lemészárolja kedvenc üzletének ártatlan vásárlóit. Mint kiderül, nem véletlenül. A nyomozást a két rendőr egy, a Szárnyas fejvadász helyszíneit megszegyenítő városban folytatja, ahol rábukkannak Kimre, a valamikori elitzsaruból profi ghosthackerré sülyedt mesterséges értelemre. Amikor ez sikeresen Togusa elméjét is kezdi, Batou jelet kap őrangyalától, Motoko őrnagytól, aki a hacker agymosó programjába behatolva figyelmeztető jelzésekkel segíti egykori társait. Kim, az általa előidéztet virtuális álomban arról tart kiselőadást a két rendőrnek, hogy mi a különbség ember és bábu között, miért terem az ember folyamatosan bábukat? Mert attól fél, hogy ha a bábok beszélnek, és hasonlítanak az emberre, akkor talán ő is rugókból és alkatrészekből áll össze. „A büszkesége miatt fél az ember” – mondja Kim, aki önként mondott le emberi mivoltáról. Legyőzete után Kim végül elmondja, hogy a gynoidokat egy, a nyílt tengeren horgonyzó hajón gyártja a Locus Solus. A hajóra jutva Batou az életre kelt és ölésre beállított gynoidokkal találja magát szembe, az egyik azonban hirtelen mellé áll a harcban: Motoko őrnagy tölti be magát a bábu memóriájába. Az őrnagy segítségével meg is állítják az androidokat, de a végső csavart ezután veti be a rendező. A hajón tartályokban gyermekeket talál Batou és az őrnagy, akiknek lelkét a Locus Solus lemásolta, és így készített *ghost*okat a gyilkos androidok számára. Ekkor derül ki, hogy nem az androidok a felelősek a gyilkosságokért, hanem a gyerekek, akik gyilkos indulatokat gerjesztettek magukban a másolás alatt, tudván, hogy valaki majd utánanéző a haláleseteknek. Ez Masamune és Oshii végkövetkeztetése: a gép önmagától nem rossz, a rosszat az embertől, teremtetőjétől kapja. „Hagyj mindenkit élni, gondtalanul, rossz nélkül, mint elefánt az elefánterdőben” – idézi Buddhát az őrnagy, mielőtt *ghost*ja kilebben az android-testből, hogy visszatérjen valahová a Hálózatba.

LEPEDUS PÉTER

„San Bernardino ragyogott és izzott a délutáni hőségben. A nagy melegtől olyan volt a nyelvem, mint a tapló. Valósággal lihegtem...” Akár ezek a sorok is eszembe villanhattak volna, amikor beültem a moziba. Raymond Chandler világa. Öltöny, kalap, kőkemény ököl, szinte érzelmesen dörrönő stukker, a pokol minden körét megjáró dantei. Én szája sarkában cigarettaként fel-fel-parázsló becsület. És természetesen az amerikai nagyváros. Ahol a noir igazán otthon van. Mondom, mindez eszembe villanhatott volna, mi több, eszembe is villant, ám Robert Rodriguez új opusza, a *Sin City* nem hagyott sokáig noiros nosztalgiáim függőágyában ringatózni. Az amerikai film fenegyereke ugyanis kihúzta a lábam alól a film noir világának két tartópillérét: a narratívát, illetve az erős karakterrajzot. E csupán stílusból és dimenzióból épült új világ maga a Bűn Városa, amely mellel a kommersz film-történet, és ezen belül a képregény-adaptáció legmagasabb stílárú csúcsa, mondjuk, a Tarantino-féle *Ponyvaregény* óta. A kijelentés érvekkel való alátámasztása érdekében azonban térjünk vissza a korábbi képregény-adaptációkhoz.

Kezdeném is mindjárt a legelsővel, amelyből aztán nagy sikerű adaptáció született. A világ első „képregényes” *Übermensch*e 1929. január 7-én lépett papírra. Ő volt Tarzan, a majomember, az új világ hírnöke, aki késével, öklével és velőtrázó harci sikolyával rendet teremt az őserdő által jelképezett, gazdasági válság sújtotta Amerika káoszában. Aztán 1932-ben jött W. S. Van Dyke, és elkészítette a később 12 „rész”-esre dagadó nagy Tarzan-adaptációt, a többszörös olimpiai aranyérmes, mellel az erdélyi származású Johnny Weismüllerrel a főszerepben. (Zárójeles gondolatként: érdekes, hogy Erdély két nem evilági hőst adott Hollywoodnak, a másik, mint köztudott, Lugosi Béla.) És ha egyszer Hollywood valamiben megszimatolja a pénzt, akkor többé nem engedi ki a karmai közül. Vásonra került a sok comic strip szuperhős: Superman, Batman, Spiderman, Wonder Woman, és a sor nagyon hosszú, és valószínűleg sosem lesz vége, amíg képregény létezik a világon. Ha azonban közelebbről vizsgáljuk ezeket az adaptációkat, kiderül, hogy két lényeges dologban eltérnek a képregényes forrástól. Mindkét eltérés a film természetéből fakad. A filmnek (és itt elsősorban a kommersz filmre gondolok, bár nem csak) szüksége van a többé-kevésbé összefüggő narratívára. Enélkül ugyanis nem több egymás mellé helyezett képek halmazánál. Tévedés ne essék, a képregény is narratíván alapszik (sőt, nem is a legfurmányosabb változatán), csak hogy a képregény természete megkívánja a stilizálást, mondjuk, miként a bábszínház a nagyszínházhoz viszonyítva. A film képtelen a stilizálásnak ezt a felső fokát elérni, legalábbis ez idáig úgy tűnt. A másik eltérés a karakterek szintjén észlelhető. Egy képregény sosem lenne képes bonyolult jellemeket, ne adj isten, jellemfejlődést ábrázolni. Igaz, nem is ez a célja. A képregényhős adott, van, pucér léte elegendő ok a később bekövet-

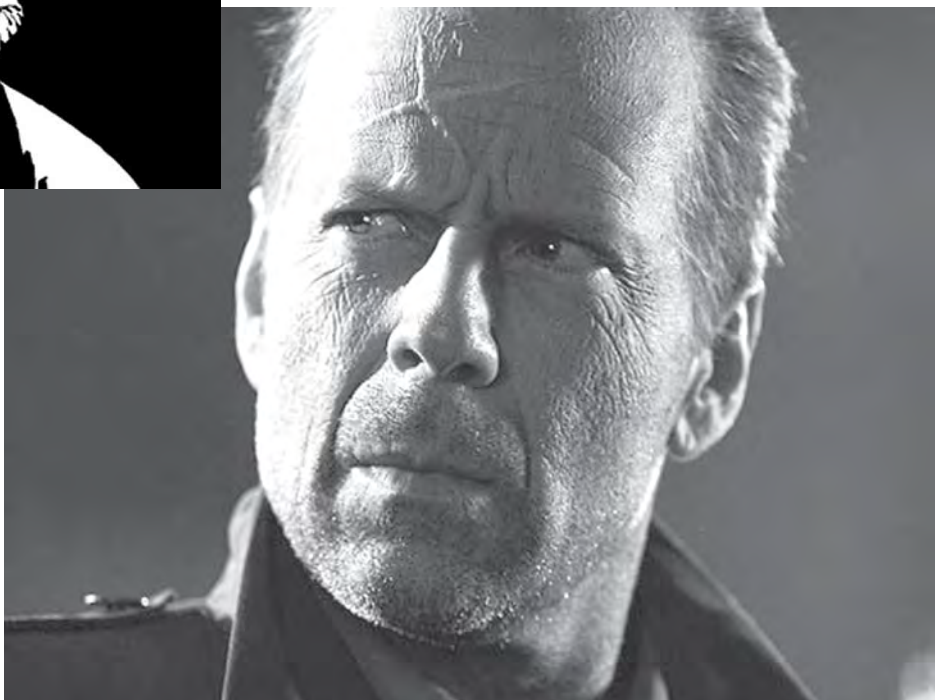

Sin City avagy a Stílus és a Dimenzió

kező szupernaturális történetekre. Egy filmben ez a kétsíkú jellem nem működik, illetve ha igen, akkor általában rossz az opusz. A képregény-adaptációk rendezői mindig ugyanebbe a két akadályba ütköztek, amikor vászonra igyekeztek transzponálni egy-egy szuperhős-történetet. A legtöbben lemondtak a narratíva és a jellemábrázolás elhagyásának kockázatos kalandjáról. Ha az ember megnézi a Batmant (amelynek rendezője pedig nem más, mint a dans macabre-szerű fekete románcok nagymestere, Tim Burton), könnyen belátja, hogy a mozgókép egyszerűen nem tud megenni narratívát és jellemábrázolást nélkül, aminek a képregény lényegében fittyet hány. Aki pedig nem így járt el (lásd például Bryan Singert és az ő *X-Men*jeit), az belebonnyolódott a film és a képregény egymásnak elmentmondó természetéből fakadó ingoványosba. Létezett (sic!, immár múlt időben) egy hallgatólagos szakmai konszenzus arra vonatkozólag, hogy képregényt lehetetlen képregény-szerűen adaptálni. De aztán jött Robert Rodriguez, és egy

elegáns vizuális csapással átvágta a gordiuszi csomót. A *Sin City* ily módon a filmkészítés egyik mérföldköve lett.

A film tulajdonképpen Basin Cityben játszódik. A cím egy előtag-eltávolításnak köszönhető. Az ötlet ezúttal nem Rodriguez elmeszüleménye, aminthogy a sikeres adaptáció sem egészen az ő érdeme. A *Sin City* képregények atyja, Frank Miller végig jelen volt a forgatáson, és kétségtelen, hogy a produktum részben azért olyan, amilyen, mert a rendező hűen követi a milleri világ sablonjait. A stáblistán Quentin Tarantino neve is megjelenik, mint vendégrendező. Hogy ez pontosan mit is jelent, fogalmam nincs, de tény, hogy Rodrigueznek sikerült belevonni a digitális filmkészítéstől egyébként ódzkodó Mestert egy jelenet megrendezésének erejéig. (Megjegyzem, ember legyen a talpán, akinek sikerül kiszűrnia azt a bizonyos jelenetet, ugyanis az egész történet olyan egységes stílusban készült, hogy a filmes „olvasottság”-ból származó homályos sejtésen túl egyszerűen lehetetlen bea-

zonosítani a tarantinói kézjegyet.) Az viszont tény, hogy Tarantino ugyancsak erősen befolyásolta a *Sin City* történetét, mégpedig híres dolgozata, a *Ponyvaregény* által. Rodriguez ugyanazt a körkörös elbeszélésmódot alkalmazza opuszában, mint annak idején Tarantino a sajátjában. És, mint kiderül, ez a módszer kiválóan alkalmas a képregény szaggatott cselekmény-töredékeinek filmes transzponálására. A film lényegében három Miller-féle *Sin City*-epizódból tevődik össze. A történet az első epizóddal kezdődik, majd nyolc évnnyit ugrik előre, a második epizódba, ahol a főhős egy adott ponton találkozik a harmadik epizód hőroszával, anélkül persze, hogy a néző tudná, hogy az illető később főszereplővé avanzsál a harmadik történetben, amelyet az első történet nyolc évvel későbbi folytatása követ, mintegy bezárva az események körét. Ha Rodriguez egyetlen történetet próbált volna elemelni a narratíva szintjéről (mint a korábbi képregény-adaptátorok), több mint valószínű, hogy kudarcot vallott volna, ugyanis a jelenetek szilánk-jellege nem alkalmas egy hosszabb sztori feszes megformálására. A rövidre vágott, sok kihagyással megoldott epizódokat azonban a néző gyakorlatilag „olvasni” tudja a vásznon, anélkül, hogy megkérdőjelezné a történetek logikátlan-ságát. Ezzel a fogással gyakorlatilag Rodriguez megoldotta az első problémát. A narratív kényszertől megszabadulva úgy adaptálja a képregényt, hogy az nem szűnik meg képregénynek lenni a vásznon.

És akkor nézzük, mi történik a karakterekkel. Mindhárom történetnek van egy-egy főszereplője. Mindhárom férfi, nagyon is az. Mintha egy film noirból léptek volna ki. Mondjuk, Philip Marlowe alteregóiként. Nem, pontosítok. Mintha Philip Marlowe önvizsgáló lázálmainak alteregói lennének. A kiindulópont tehát az álom. Ilyen figurák nincsenek. Csak *Sin City*ben. Amely egyébként szintén időn kívüli város. Az épületek, az autók, a ruházat mindent felölel, az 1930-as évektől napjainkig. A díszlet és a jelmez egyaránt arra utal, hogy ez a világ egyszerre van mindenütt és sehol. Vagyis az álmainkban, ha úgy tetszik. És a figurák tökéletesen illeszkednek a miliőbe. Marv (Mickey Rourke), a második történet főhőse leugrik egy sokemeletes épület tetejéről, és semmi baja sincs. Hartigan (Bruce Willis), a nyitó-záró sztori kemény zsaruját szitává lövik, de mintha csak simogatnák a golyók. Dwight (Clive Owen), a harmadik álom fenegyereke (az egyetlen egyébként, aki életben marad) szintén végrehajt egy Supermanhoz méltó ugrást. Ezek a figurák csupán álmaink projekciói, és ekként úgy pattannak elő, mint annak idején Zeusz ágyéből Dionüszosz. Készen, múlt és jövő nélkül. Nem jönnek sehonnan, és nem tartanak sehova. Mint a képregény-figurák általában. A szó legszorosabb értelmében vannak. A dialógusok is ezt a semmiből-eleve-meglétet támasztják alá. Ha valaki odafigyel, szinte láthatja a képregények egyik „márkajelét”, a buborékokat. Minden szereplő buborékban beszél, és ami például a *Blade: Szentháromságban* zavaró – a képből való kibeszélés, mintegy megmagyarázva a nézőnek az első két epizóddal való kapcsolódásokat – ezúttal teljesen a helyén van. A helyén tud lenni, ugyanis a figurák pontosan olyanok, akiktől a néző ebben a partikuláris esetben elfogadja az ilyen jellegű „lábjegyzeteket.”

Rodrigueznek tehát (természetesen Miller segítségével) sikerült legyőznie a két megdönthetetlennek képzelt akadályt: a narratívát és a jellemábrázolást. Ettől a pillanattól kezdve, mondhatni, könnyű dolga volt. Nem volt szüksége egyébre, mint a tarantinói algoritmus szerint felhordani az akciószilánkokat a vászonra. Amúgy képregényesen: hogy a cselekmény pulzusa soha ne süllyedjen, mondjuk 180 alá. És aki megnézi a filmet, érzékelni fogja, hogy a pörgés az első perctől az utolsóig maximális. Akkor is, amikor a felszínen szélcsend van. Ez a képregény stílusa. És Rodriguez az első (szerintem bár), akinek sikerült ezt a stílust átvinni a gyöngyvászonra. És ez mindenképpen bravúr. Ami a dimenziókat illeti, Basin Cityben minden emberfeletti, bár ez nem is igazán jó kifejezés arra, ami ott történik. Az angol nyelv sokkal pontosabb szókapcsolattal rendelkezik a jelzendő állapotra: larger than life. Mégpedig azért, mert a kifejezés tartalmazza a „nagyobb” jelzőt. Minden és mindenki nagyobb ebben a filmen, mint az élet maga. És itt nem az amerikaiak megalomániájára gondolok, inkább a görög mítoszok hősozaira és azok cselekedeteire. Valahogy így lehetne összefoglalni a mondottakat: Rodrigueznek sikerült egy modern mítoszt vászonra vinni. A képregény mítoszáról van szó. És ha mást nem is tett volna, ezzel a dobásával beírta magát az egyetemes filmtörténetbe.

SZÁNTAI JÁNOS

E mber legyen a talpán, aki a magyarországi nyári színházi kínálatban eligazodik, azaz képes látatlanban, gyakran szedett-vedett, még a bemutató napján is módosításra szoruló, nyomdai szarvashibáktól hemzseggő ismertetők figyelembe vételével dönteni arról, hogy az ország melyik zugába zárandokoljon el, ha valódi színházat akar látni. Június elején-közepén még a legkitartóbb kőszínházak is bezárják kapuikat, s új időszámítás kezdődik országszerte, amely legalább három hónapig uralja a színházi látóhatárt: a nyári színházak tisztavirágzása. Félreértés ne essék, nem helyeslem és nem támogatom az illetén, szezonális felosztását a színházművészetnek, a tapasztalat mégis erre indít. Persze, jól tudom: a törésvonal inkább (s elvileg *kizárólag*) jó és rossz színház között húzódik, semmiképpen a téli vagy nyári, az őszi és tavaszi között. Hogy a látottak mégsem erről győznek meg (immár hosszú évek óta), aligha az én hiányosságom.

S hogy miért gondolok a nyári színházra önálló műfajként? Ahogy a nézőnek, úgy az alkotóknak is elégük lehet már ilyenkor az évközbeni hajtásból (megjegyzem: joggal). A minimális szakmai pontosságot ilyenkor aztán gyakran hiába is keressük egy-egy produkcióban: az igényesek (ők vannak kevesebben) naptrától függetlenül dolgoznak, a többieknek meg úgyis mindegy. Dehogy mindegy, kellene most felkiáltani, hiszen a nyereszkeskedő percmemberkék a színház két legfontosabb alkotóját veszik semmibe, s rendelik alá önsz érdekkeiknek: a színészt és a nézőt. A színészt, akit éhbérért hahniztatnak keresztül-kasul az országon, apróbbnál is apróbb pénzre váltva művészi tehetségét, s a tapasztalatlan, a gondolkodásról a televízióval már sikeresen leszoktatott nézőt, akivel elhitetik, hogy ilyen az igazi színház. Alábbi beszámolóm szándékosan nem törekszik teljességre, s elretentő példák kéjesen részletező ismertetésével sem fog szolgálni. Ehelyett néhány alkalmi alkotóműhelyre igyekszem felhívni a figyelmet, ahol valami történni látszott idén nyáron. (Szándékosan koncentrálok a nyári bemutatókra, így a különböző fesztiválokon játszott előadásokra nem térek ki, hiszen azok jórészt az előző évad terméséből szemezgetnek.)

Zsámbék jó évtizede bevált hely, színházi találkozások közkedvelt csomópontja. A festői romtemplom mellől a féltékeny önkormányzat által száműzött csepürágók a(z) idén már műemléki védelem alá sorolt) rakétabázis szürrealisztikus hegyvidékre költöztek néhány évvel ezelőtt. A rakétasilók között bolyongva több tucatnyi (!) helyszín áll az alkotó szellemek rendelkezésére. A Közép-Európa Táncszínházat vezető Horváth Csaba és Sopsits Árpád közösen jegyzett rendezése, a *Passió* a szenvedéstörténetet stílizálja szöveggel dúsított mozgásszínházzá egy elhagyott, romos hangárban, bokáig lisztben. Hiába fogalmaz helyenként megrázó és gyönyörű képiséggel az előadás, az egész mégis kemény dramaturgi beavatkozásért kiált. Pálffy Tibor szemünk előtt válik Krisztussá. A múlt évad sepsiszentgyörgyi Othellójának utolsó útját élő keresztfák szegélyezik – a kép döbbenetes, aki látta, sokáig nem felejt. Gazsó György Pilátus és Kajafás kettős szerepében hozza a showmanbe oltott ősgonoszt. Ugyanígy dramaturgra lett volna szüksége Simon Balázs *D. J., avagy az isten-tagadó büntetése* című előadásának is. A munkabemutató főpróbáját láttam, amely nem is a kiszemelt (másnap megnéztem, elképesztő panorámájú) helyszínen zajlott, hanem a zsámbéki ’művházban’ (ha valamivel, ennyi és ilyen mérvű változtatással igazán zavarba lehet hozni a kritikust). Az eredetihez hűtlenül hűséges Don Giovanni-parafraíz sokszor szórakoztató, máskor indok nélkül trágár (szöveg: Paizs Miklós), de összességében Mozart kifogni látszik a fiatal és szemmel láthatóan lelkes csapaton. Nem a vak hagyománytisztelet mondatja velem, de a féligformán kész előadás (mely a hírek szerint a két nappal későbbi bemutatóra sem öltött végleges formát) csupán egy dologról nem győz meg: arról ti., hogy érdemes Mozart-hoz (így) hozzányúlni. Ez utóbbi nem kérdés Vidnyánszky Attila két éve már itt bemutatót, de mostanra jótékonyan megújult *Három nővér*-előadása kapcsán. Hiába szorongunk kényelmetlen műanyag székeinken három és fél órán át az egyre hűvösebbe forduló nyári estén, a lírai hangvételű előadás elvarázsol és megrendít. A beregszászi társulat vezetője nem rukkolt elő az eddigi recepciót markánsan felülíró öt-

lettel, egyszerűen csak hagyja megtörténni a csehovi drámát. Hommage à Csehov.

Bár a napfény városába lassan évente újabb meg újabb vezetés érkezik, a Szegedi Szabadtéri Játékok továbbra sem látszik rendelkezni meggyőző és határozott művészeti elképzeléssel (a két dolog lehetséges összefüggéseiről nem feldatomb beszámolni). Hol vannak már az olyan, revelatív előadások, mint Juronics Tamás *Fából faragott királyfi*ja vagy a vele egy estén szereplő, Valló Péter-féle *Kékszakállú*? (Előbbiből remélhetőleg felidéz valamit az idei kőszínházi felújítás.) Az évek során eljutottunk oda, hogy óriási költséggel érdektelen népszínházat játszanak a Dóm tornyai előtt. Kesselyák Gergely, az Opera frissen kinevezett művészeti igazgatója tavaly először rendezett itt operát: Verdi *Nabuccója* a nagy siker miatt került idén újra műsorra. Jórészt csalódás az este, hiszen a fiatal rendező megmarad a bevett, s nem épp érdekfeszítő színpadi hagyományánál. Aki most lemaradt róla, a tervek szerint jövőre megnézheti ugyanitt Alföldi Róbert első operettrendezését, a *Csárdáskirálynő*-t. Ezt csupán ajánlani tudom, azoknak is, akik – hozzám hasonlóan – nem rajonganak a műfajért. Alföldi értelmezése ezúttal ha nem is olyan felforgató, mint tőle megszokhatuk, az elcsépelet mondanivaló érzékeny újraolvasásával mégis izgalmas előadást hoz létre. A rendezés éppen attól működik, hogy az operett-rajongó közönséget és ’ellenfeleiket’ éppúgy kiszolgálja, a parádés szereposztás újabb vonzerő lehet sokak szemében.

Itt és most

Metsző élességű szatírává, groteszk korrajzzá válik Bodolay Géza kezeiben Ivan Kušan sikerdarabja, a *Galóca*. A zalaegerszegi nyári bemutató után szeptembertől a Kecskeméti Katona József Színház Üzemszínházának sikerdarabja Bodolay rendezése. Nem is ezen a címen játsszák, joggal, hiszen a Tasnádi István átírtatagizította komédia már nem az első világháború utáni Délvidéken játszódik, s az időben térben hozzánk közel eső délszláv háború utószete bizony teljesen eltérő modort és hangsúlyokat kíván (még ha számos is az egyezés, rávilágítva a Balkánon megállt-megállított óramutatókra). A *balkáni kobra* itt és most mar. Még húsz éve sincs, hogy a darab magyar ősbemutatója megvolt (a budapesti Katona máig emlegetett előadása ez), de maga a darab se érte meg

A színház, ha nyári

(őszirisszanézó)

harmadcik születésnapját. Azóta is kedvelt repertoárdarab klasszikus szabályok szerint építkező, jó tempójú színpadi játék révén.

Bevett és szükséges gyakorlat a színházban az aktualizálás: közelebb kell hozni a poros klasszikusokat, másként elveszítjük a ma közönségét. Kockázatot is vállal, aki aktualizál, hiszen a következtetlenség csapdájába még könnyebb beleesni. Tasnádi és Bodolay közös munkája kapcsán azonban szó sincs erről. A párbeszéd és a helyzetek szinte egytől egyig remekül működnek. Egyesleges regisztrációban sikerül beszéltetni az összes szereplőt. S ez a módor nem csupán a humor ellenállhatatlan forrása a háromórás előadásban, de egyben határozott mozdulatokkal vázolja fel a megfelelő társadalmi és (szub)kulturális hátteret (ebben nagy szerepe van a Monori András szerelte, az utóbbi évtizedben divatosabb váló, kuszturicás hangulatokat idéző balkáni „műzenének” meg Horváth Csaba szögletes mozgásainak és Mira János egyszerre absztrakt és konkrét díszleteinek).

A tér szűkössége miatt ugyan létrejön az intim közönség nézőtér és színészek között, a „minden élő hangszere játszó” Látó Richárdtól azonban sokszor mégsem pontosan hallani a szöveget. Szerencsére az énekes betétek, különösen azok, melyek csoportosan adnak elő, jól érthetőek. Másképp lemaradnánk az ehhez hasonló gyöngyszemekről: „A mi cukrunk: édes íz, / Tengerünkben sós a víz, / Nyersanyag a bányákban, / A kilátónkban látvány van!” Nem ironizálok: az a közeg, melybe (át)helyezték Kusan komédiáját, megkívánja az ilyen strófákat. S az egyre örültebb fordulatokat vevő történetbe jól illenek azok az apró, Bodó Viktor munkamódszerére jellemző gegek, melyek hatásukkal, nem értelmükkel győznek meg szükségesek voltukról.

Kik között járunk? Juraj Ardonjak dús- és úgazdag vállalkozó. Az előbbi folytán bármit megvehet, az utóbbi okán nincs ízlés, s szüksége sincs rá. A Kőszegi Ákos formálta főhőssel nap mint nap találkozhatunk az utcán: egyszerre nevetséges, kissé mégis vészjósló a figura. Öles aranyláncokkal borított szőrös mellkasához tökéletesen passzolnak a csiricsaré ruhák, a rosszindulat és kicsinyesség meggőnyesztette testtartás. Neje, Toplák (!) Ankica (Danyi Judit), aki műveltségét (ál)jezoterikus könyvekből meríti, magát az események mozgatójának gondolja. A házbeli mindenek Tönka (Gidró Katalin) kisvárosi vampnak álcázza magát, az érte lihegő férfiak számát tekintve – sikeresen. A népes férfikar minden tagja egyszerre mulatságos karikatúra és hiperrealisztikus jellemrajz: Borisz Mozsolt (Fazakas Géza) az ügyefogyott, Ankicáért bármire képes hivatalnok. Ardonjak titkára, Frankics (Hegedűs Zoltán) gazdáját kötelességszerűen gyűlölő szürke akatologat (tigrisfejekkel díszített pizsamája felejthetetlen – jellemez: Földi Andrea). Kiss Jenő a régi hatalomban bízó, az újtól még ódzkodó, körülményeskedő óvatos parasztja telitalálat: üres üvegből láthatatlan uborkát falatozni ilyen jó étvágygal még sosem láttam senkit. Makranczi Zalan lényegtelen epizodistából kerekít kulcsszereplőt: kifogástalan eleganciájú attaséja fáradhatatlanul játszik szinte végig – kommentál, felvezet, *jelen van*. Mihályfi Balázs megtestesült rajzfilmmfigura a bérgyilkos Kobra szerepében. A nagyszerű vígjátéki anyagot Bodolay Géza értő kézzel hangszereli át egy manapság divatos hangnembe, hosszú sikerszerűt alapozva ezzel meg.

Rómaiak Szombathelyen

Hatodik éve rendezik meg Szombathelyen a Ludi Savariensest, az egykori Savariára emlékező történelmi játékokat. Duró Győző dramaturgnak köszönhetően 2002 óta a karnevál színházi előadásokkal egészül ki: neves művészek

közreműködésével olyan alkalmi színdarabok kerültek eddig műsorra, melyek Szombathely város kultúrhistóriájának egy-egy szórakoztató, de tanulságos fejezetét taglalták könnyed, ám nem felszínes modorban (ezek a szövegek mára önálló kötetben is olvashatóak). Idén először eredeti ókori alapanyaghoz nyúltak: Horgas Ádám rendezésében Plautus *Aululariáját*, azaz *A bögrét*

játszották az Egyházmegyei Kollégium udvarán. Félve indultam el az augusztus 27-i előadásra, hiszen különösen ókori színművek esetében számos elretentő feldolgozást láthatni országszerte. A szombathelyi *Bögre*-előadás átgondoltsága folytán mégsem okoz csalódást: annak ellenére, hogy a játékok (szerencsére) nem mímelik az alig ismert antik színházi gesztusokat, bizonyos pontjaiban feltételezhetően mégis az akkori élményhez közelít a produkció. Ilyen a bravúros nyitójelenet, melyből a Molière Harpagon-jának történetéhez is alapként szolgáló szűzsé előzményeit tudjuk meg. A szereplők kört formálva ülnek le az egyszerű, római lakóházakat, templomot, s a távolban tájat idéző díszlet elé (Horgas Péter, Bátony György), hogy különös zeneszerszámokon kísérve, szellemes mozgásnyelven (a mozgásokért is a rendező Horgas Ádám felelt) mutassák be a zsupori Euclio családfáját, geneztikus magyarázatot adva az utóbbi kóros fősenységére.

Az előadás sajnos időnként engedményt tesz az általam becsmérőlen nyári színháznak nevezett, előjáróban már bőségesen ecsetelt műfajnak. Ezért éreztem szükségletnek a Devecseri Gábor veretes fordításától szövegükben és mondanivalójukban egyaránt élesen elütő bárgyú dalocskákat (melyek ráadásul playbackról szóltak, az eső áztatta színpadon közlekedő színészeknek újabb nehézséget okozva), továbbá a jócskán túlbeszél, az úri közönséget jóleső borszongással eltöltő altesti poénokat.

Euclio (Jordán Tamás) szeme villanásában ott a kapzsi féltés, bírvágyában akár minket is vagyontalanítana (egy remek jelenet erejéig a ’díszelőadás’ jelen lévő országgyűlési képviselők, egykori és tán leendő miniszterek nagy remülétté). Kiváló partnere Hollósi Frigyes Megadorusa, aki megkérte Euclio megeseit leányának kezét: a jómódú, jovialis öregúr nem érti szomszédja állandó kapkodását. Kettejüket szolgálja a furfangos rabszolga, Strobilus: Bezerédi Zoltán alakításában minden hájjal megkent, saját szabadságáért még az urakat is átejteti merő minden. Megadorus húga, Eunomia (Egri Márta) maga az aggódás és segítőkészség, a fiatal szerelmesek védelmezője. Helyes Annamária csillogtathatja komikai vénáját: az újabb és újabb sérüléseit hősiesen viselő szolgálólány az előadás emlékezetes karaktere. A jó ritmusú előadás a vegyes tapasztalatokat hozó nyári szezon méltó lezárása.

Bár a részletes beszámolóval adós maradok, a fenti színek felvillantása talán elegendő ahhoz, hogy lássuk: Magyarországon nyáron is sokan sokféle színházat csinálnak. Aki nem tud vagy akar az őszi évadkezdésig várni, az jövőre sem tehet mást: járja az országot (a) Színház után kutatva.

JASZAY TAMÁS

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

Kik írják a paródiákat: Önök vagy én?

Egy irodalmi lap postaládájából

Tüzelőt a Költőnőnek!

Tisztelt Irodalmi Jelen szerkesztősége!

Nevem B. Á. A.-né, J. Zs. Á.

Kérem, legyenek szívesek elolvasni levelemet és segítsenek rajtam, ha tudnak!

Én kétszeresen elvált nő vagyok. Van két lányom. K. I., 19 éves és B. E., 11 éves.

Jelenleg öten élünk egy kettő szobás házban, szüleimmel együtt.

Szüleim rokkantnyugdíjasak és én is le vagyok százalékolva.

Mivel én csak 50%-ra vagyok leszázalékolva, csak 21.890 ft. a jövedelemem.

Nagyon rossz anyagi helyzetben vagyunk. Igaz, segít az Önkormányzat.

De sajnos annyi törlesztésünk van, hogy a jövedelmünk még így sem fedezi a kiadásainkat.

Sajnos, nem tudjuk, hogy miből veszünk tüzelőt.

Végso elkeseredettségemben elkezdtem verseket írni.

Ebben a levélben leírom a verseimet.

Kérem, legyenek szívesek elolvasni, és ha megfelel, kérem jelentessék meg!

Kérem, válaszoljanak levelemre, írják meg mi a véleményük arról, hogy szeretnék kiadatni egy verseskötetet! Tudnának-e szponzort ajánlani?

Intézkedésüket, megértésüket előre is köszönöm.

Tisztelettel,

B. Á. A.-né, J. Zs. Á.

Az Irodalmi Jelen Szeretetszolgálatának válasza

Drága Hölgyem! Már hallottunk olyat, hogy éhező poeta egyébirányú munkákra vetemedett, de hogy valaki versírásba fogjon éhező családjának megmentésére... Szóval ugyancsak rossz fába vágta a fejszéjét és aligha lesz ebből tüzelő, télire. Hát nem hallott arról, hogy a költők egyfolytában panaszkodnak nyomoruk miatt?

Annyit megtehetünk, hogy elrettentő példaként publikáljuk néhány verseményét a kacagságos rovatunkban, és a kacagásért cserébe egy havi jövedelmével kárpótoljuk (ez kiemelt honorárium!), de azt tanácsoljuk: sürgősen találjon ki valami más mesterséget.

Álmodozás

Két álmodozó valaha találkozott, összekötötte életét. Együtt álmodoztak tovább, előbb csak kettesben.

Majd 9 hónap elteltével egyik álmuk valóra vált. Már hárman néztek a jövő felé.

A szőke, kékszemű kisleány új értelmet adott álmodozásuknak. De jött a sötét valóság! A gyermek beteg lett.

A pár már nem álmodozott. Sajnos fel kellett ébredniük. S álmodozás helyett együtt imádkoztak.

Imájuk meghallgatásra talált, Isten segedelmével a gyermek meggyógyult.

De az álmodozók sajnos elfelejtették hogyan álmodozzanak tovább gyermekükkel együtt.

Este a családom körében

Este van már, 7 óra.
Ég a villany a házban.
Annyi a munka a kertben,
ott van a család reggel, este.

Vége van már a napnak,
a megérdemelt pihenés jár a családnak.
A nappaliban ülünk le tévézni,

csak az a kérdés, ki mit szeretne nézni?

RTL Klub, MTV1, TV2 a lehetőség,
többre sajnos már nincs tehetőség.
Vacsorát ki kér?
Hangzik el a kérdés.

Vacsora után következik a fürdés.
Ezután még kicsit beszélgetünk,
Majd ezt követve, elfáradva pihenni térünk.

Ébredjetek, Emberek!

Ébredjetek, Emberek!
Nézzetek körül s lássatok!
Vegyétek végre észre,
hogy mit tettetek!

Tönkre tettétek környezeteteket!
Beszennyeztétek vizeiteket,
levegőtöket s földeteket,
pusztítjátok a fákat, élőlényeket.

Hát ébredjetek végre, Emberek!
Ne öljete, teremtsétek!
Ne irtsatok, ültessétek!
S tisztítsátok meg vizeiteket!

Szépítsétek, építsétek!
Óvjátok a Természetet!
Mentsétek meg Földeteket!

Hiszen ez a Bolygó, amin élünk,
a Mi „Bolygónk”.
A Mi életterünk.
Segítsétek hát, Emberek,
Mentsétek meg Földeteket!
„Bolygótokat!”

Tisztelt Hölgyem, Uram!

Lapuk rendszeres olvasójaként vettem a bátorságot, hogy az Önök számára feltehetően egy furcsa kérréssel álljak elő.

Mint a lehetőségeket mérlegelve és a népi bölcsességből merítve, miszerint mindent ott kell keresni, ahol a legnagyobb számban fordul elő, szeretném megosztani gondolataimat a levél olvasójával.

Az életben sok mindent elérhet az ember, kitartással, megfontoltsággal, önfegyelmekkel és még sorolhatnám a jelzőket, melyek egy sikeres élet alappillérei, de legfontosabb a Hit és a Család.

Ezek az emberi létezés nélkülözhetetlen és pótolhatatlan elemei.

Kérésem a gondolathoz kapcsolódik, melyhez az Önök segítségét kérném, ha lehetséges. **Szeretnék egy Erdélyi Hölgygel komoly kapcsolatot létesíteni**, a módját kifejteném bővebben, de engedjék meg, hogy párt sort írjak magamról.

1965. ** *-án születtem M.-on. Jelenleg is itt élek. Humán végzettségű, konzervatív értékrendet előtérbe helyező, hívó katolikus, független férfi vagyok.

Egy vállalkozást vezetek sikeresen, de nem szeretném, ha ez képezné életem fő részét. Mint minden felelősségteljesen gondolkodó ember, vágyom egy hasonló beállítottságú, kedves, megértő társra egy harmonikus jövő kialakításához.

Ha a keresett Hölgyet szeretném jellemezni pár sorban, akkor a következőket jelölném meg: **Vallásos neveltetésű, polgári gondolkodású, családcentrikus, kommunikatív, káros szenvedélyektől mentes, életkorát tekintve 29–34 év közötti, vékonyabb testalkatú legyen.**

Az Irodalmi Jelen Társkereső-szolgálatának válasza

1. Levelét tüstént közöljük, mert az Ön sorsa nem hagyhat hidegen bennünket, hiszen leendő társa csakis az Irodalmi Jelen olvasója lehet, nem pedig társkereső intézményekben vadászó anyagi, kultúrálatlan liba. Várjuk a levele fölcsigázta Erdélyi Hölgyek jelentkezését postacímünkön. Kár, hogy nem mellékelte verset is, a köztudottan romantikus lelketű Erdélyi Hölgyek harapnak a poézisre.

2. Ha már átvedlettünk társkeresővé:

Öregedő és hajléktalan poeta szerelmi házasság céljából megismerkedne magas, karcsú, dúskeblű, humán végzettségű, házias, jóhumorú, szőfogadó szőke hölgygel, gazdag, rákbeteg szülők egyke leányával. Lakás, kocsi legyen; szüzek előnyben.

Továbbá ugyanezen poeta előkészületben lévő szerelmes szonettjének spondeuszaihoz lüktető jambusokat keres, valamint szenvedélyesen ölelkező nőrímeiket. Szűz rímek ugyanvalóst előnyben.

Verses történelmet az emigrációnak!

„...arra gondoltam, hogy nem egy-egy epizódot (Buvár Kund, V. László, Szondy két apródja stb.), hanem az egész magyar történelmet kellene elbeszélő vers formájában megírni. Történelmünk szakaszokra bontható, így azonos (majdnem) terjedelmű, 70–80 oldalas füzet sorozatban jelenhetne meg. (5–6 illusztrációval esetleg). Ilyen szakaszokra gondoltam.

1. Honfoglalás (hunok–magyarok, Gézával bezárva)

2. Kis királyok, nagy királyok (Istvántól II. András fénykora)

3. Jön a tatár! (András hanyatlása, Béla erdélyi királysága, tatárjárás, Árpádok kihalásáig)

(...)

13. A kiegyezés után (Ferencz József, az I. világháború, Tanácsköztársaság, Trianon)

14. Csonkán–bénán (Trianon után, Horthy, az ellenállás paraszai, szövetségek, készülődés a II. világháborúra)

15. Lángoló Európa (A II. világháború, 1945. és az ún. felszabadulás)

(...)

Hogyan kapcsolható ez az Irodalmi Jelenhez?

A magyar migráció történelmi tény. Ha a világban nem lenne szétszóródva annyi magyar, az I. J. sem született volna meg ebben a formában. (...) A korábban kivándoroltakról az új életbe való beletanulás a létküzdelem lekoptatta, elfeledtette a magyar történelem eseményeit, sokszor a nyelvet is. Gyermekeiknek ugyanbeszélnek magyarságukról, de ezt sem történelemmel, de sokan már az anyanyelvvel sem tudják megtölteni.

Az utódokat érdeklí szüleik eredeti hazája, nyelve. Mind többen tanulnak már szervezeten magyart, jönnek nyaranként magyarság-táborokba.

A lap terjesztésének szervezeti formáit felhasználva illetve az I. J. Könyvek eljuttatásához hasonlóan, a sorozat előzetes ismertetésével az idősebb korosztály mellett a fiatalok érdeklődését is fel lehetne kelteni. Mert általa:

1. az idősek feleleveníthetnék
2. az utódok megismerhetnék a magyar történelmet

Az Irodalmi Jelen Történelmi-Nemzettszolgálati és Emigrációs Főosztályának válasza

Nagy sajnálatunkra verseményeket nem mellékel, de elgondolása zseniális, mind a költészet, mind a történelemtudomány, mind a nemzettszolgálat szempontjából, és nem kevésbé közgazdaságilag. Projektjében szívvel-lélekkel támogatni fogjuk. Egy kérésünk volna csak: Ön bizonyára könnyedén be tudja szerezni a másod- és harmadgenerációs nyugati magyarok címlistáját, akiknek igényük lenne ezekre a pompás kiadványokra. Ötezer név és cím, megrendelési szándéknyilatkozattal – és máris küldhetjük nyomdába a hunok–magyarok honfoglalásának verses históriáját. Gézával bezárólag.

Természetesen tudatában vagyok annak, hogy az Önök által szerkesztett újság az Irodalom jeles képviselőit népszerűsíti, és ezt örömmel tapasztalom.

Ezúton szeretném kérni Önöket, hogy levelemet szíveskedjenek továbbítani egy megbízható társközvetítő irodába.

Az esetleges felmerülő költségekről egy számlaszám megjelölésével értesíteni szíveskedjék. Segítségüket előre is köszönöm és a jövőt tekintve sok sikert kívánok!

Tisztelettel,
L. Zs.

P. S. Egy javaslat, fűtési problémáit megoldandó: indítson egy irodalmi lapot, a beérkező kéziratok garantáltan elegendőek lesznek akár egy kemény télre is.

VAGYOK ÉN IS!

Sándorirtás

S. U.

„Oly kései esten / Gondolatban estem / S lelkem a sártengeren / Teng, kiutat kerestem / Mellyen ma könnyen merem! // Kegyetlen érzés / Gyötör engem / Halál s vérzés / Ostromán tengem / S ott elmerengem!” (Gondolatba estem)

A versekhez csatolt, Önt méltató újságcikkből megtudjuk, hogy „igen eleven kisfiúként kezdte általános iskolai tanulmányait. Költői pályafutásának időszámítása is itt kezdődött, hiszen Cs. T.-né tanárnőnek – aki jelenleg a település polgármestere – köszönheti a biztatást, hogy már 10-12 évesen verseket írogatott.” Meg azt, hogy: „Az elmúlt évek sikeres nemzetközi pályázatainak köszönheti azt, hogy verseit számos országban megismerheti a költészetet kedvelő közönség”. Hol, könyörgöm? Burundiban? Vagy a Kiribati Köztársaságban? Vagy netán János Pap országában?

F. Z.

„Maradt, hogy titkon álmodjak majdnem arról, / Amiről édesapám hajdan titkon álmodott. / Szavakat rakosgatott güllába. / Valami nagy-nágy tüzet akart rakni, / Hogy melegedjenek az emberek. / Szavakat rakosgatok én is güllába; / Pedig nálunk van központi fűtés. / Mindegy. / Felírta az orvos.” (Ars)

És mondja, az a mindentudó doki bácsi nem tud valami szert az íráskényszer ellen? Megvásárolnánk a licencet. Amúgy nagyon örvendünk, hogy van központi fűtése. Nekünk is van, bár már javasoltuk a Főszerkesztő Úrnak, hogy építsen inkább kandallót, mert lenne bőven, mivel fűteni.

O. A.

„Nyűgös vagyok ma. / Ma nyűgös vagyok, / kicsit magamnak is teher. / (Ilyenkor halmozottan adok regresszív reakciókat...)” (Szenvelgés)

Én is, én is nyűgös vagyok. Egyetlen közölhető verset sem találtam az ehavi talicskában. Pedig Ön képes lenne többre is, csak írjon már valami érdekestről is.

T. K.

„boldogsághoz buldogságot / pórázon sétáló kutyát / orrodnál fogva nő vezet / mindig más csinos szukád // buldog a férfi hidegen / zömök szívében harag dül / megint nem ő volt ott elől / nagykutyaságáért vadul // buldogság minden harapás / mit boldogságból kiharapsz / és kutyatermesztedért / a szerelemből kimaradsz” (Buldogságos boldogság)

Erről egy régi versike jutott eszembe: „Harap utca három alatt megnyílt a kutyatár / síppal dobbal megnyitotta kutyafülű Aladár”. Meg Uhin Benedek híres dala, egy Rebeka nevű kiskutyáról (Van nekem egy kiskutyám, a Csak veled tudnék boldog lenni. albumról), mely így végződik: „Ez a kutyaszerelem / visz majd a bajba engem”.

Sz. E.

„Visszaüzent az égbolt a tájnak: / A bábok között elaludt egy hangya. / Visszaüzent a levél a fának: / Csak ami nincs, annak van bokra. / Visszaüzent a levegő a lélegzetnek: / A működésben van a nyugalom.” (Üzengetés)

Versében minden második sor remek. Természetesen azokra gondolunk, amelyeket József Attila írt. A közbeeső sorokat, melyeket Ön szerzett viszont nyugodtan ki lehet hagyni.

G. É.

„Sötétedik kinn, lassan leszáll az éj. / Órák múlnak szótlanul, míg alszik a kéj. / Lebben egy kósza árny a falon... / Kinn egyszer szél tombol, másszor nyugalom. / Idebenn félek. Kimondani már nem is merem, / Mennyire jó, hogy itt vagy nekem” (Te)

„Nagyon megörültem, amikor megláttam a verseimet az Irodalmi Jelenben. Ezen felbátorodva arra gondoltam, hogy küldök még két verset, hátha lehetőségem nyílik újra bekerülni az Önök lapjába. Remélem ezek is megállják majd a helyüket. Ezen kívül még szeretném megkérdezni, hogy amennyiben új műveim vannak, beküldhetem-e azokat is Önöknek, vagy ez a megjelenés amolyan bemutatás féle is volt, amire egyszer van csak lehetőség?”

Mi viszont nem örültünk, mikor megláttuk, hogy újabb verseiből csöpög a nyál. Szerezzon be egy palack közhelyírtót és keverje össze a téntával. Amennyiben jó verseket küld, természetesen szívesen publikáljuk, akármikor.

K. E.

„Sztúpa merengés / kegyelem égzengés / Monszun / Burma / Pálma / Amit ázva / nézek / Hallhatok zenét / remetét / Járahatok erdőt / tudás tengerét / S létünk gögösen / csendesen / kenyérrel szükösen / Egben a csillag / Szútrák / fatális karmák / Itt: torzul / Szerelmünk / visszfénye” (Templom Ázsiában)

Próbálja hangosan fölolvadni a verseit. Nem hasogatják a fülét? Mert ha nem, akkor vagy nincs hallása, vagy éppen elrobog Ön mellett a villamos.

C. C.

„A múltam egy kicsiny doboz, / Nem szárad el, mint a toboz, / Mindig bennem él, egyre csak nő, / Maradandó, akár egy szép kő.” (Dobozvár)

„Olvastam a legutóbbi számban a nekem címzett véleményt a verseimről. Tudom, hogy néha közhelyeket használok, igyekszem kinőni. Hogy alternatívák egyes verseim? Van benne valami. Egy kérdés: Mondhatjuk, hogy van írói vénám?”

Van írói vénája, de sűrűn elkeseirít az olyan gagyiságokkal, mint amit beidéztem. A már másoknak is ajánlott közhelyírtó mellé szerezzon már be egy verstankönyvet, és tanulja meg, mi az a rím, meg egyáltalán, minden. Ez egy külön mesterség, nem elég hozzá sem a véna, sem a lelkesedés.

D. J.

„a mozgás / lelassul és a szavak is / épphogy / csak // elhagyják szánkat / földre esnek / szétpattannak // a szilánkvágók szilánkot vágnak” (A szilánkvágók)

„Tisztelt szerkesztőségek! Közel tíz éve írok verseket, és úgy érzem itt az ideje közönség elé lépni valamilyen formában. Nem erős oldalam az önmenedzselés, így egyelőre a kínálkozó leg-egyszerűbb utat választom, és egy 8 versből álló válogatást küldök el minden szerkesztőséghez. Ezek nem tükrözik, nem is tükrözhetik tíz év gyümölcseit, de talán mint futó láttelek, mint pár vonalból álló vázlat, sejtetni engedik azt a lírai világot, amiben én otthon érzem magam. Mondhatni egyfajta „küldetéstudat” hajt, belső hang sugja, hogy a verseimet másoknak is látniuk kell, másoknak is át kell ítatódniuk ezekkel a hangulatokkal, színekkel... egyáltalán a költészet rázásával, mert hát mit ér valami, ha csak ön-

magáért való? Bízom benne, hogy a versrovatok szerkesztői legalább pár sorban reagálnak felvetésemre.”

Az Irodalmi Jelen szerkesztősége jelenti: tetszőleg átítatódunk a futó láttelepből áradó hangulatokkal. De ezt a csodálatos versanyagot, ezt az egész Létet és Létezést átfogó lírai környűrűt nem merészelnék elhappolni a többi irodalmi lap elől. Ja, és: „Ejh, dönts a tőkét, ne siránkozz, / ne szisszenj minden kis szilánkhoz!”

R. T.

„Versesköteteket vásárlók keringése véreimben. / A szisztolé, egyébként. / A rágyújtás hiánya legalább olyan izzó, mint a könyvesboltok leforrázott üresfehér, / mindent eltakaró gőze: / Senki nem tér be lángolásra, életet gyúrni a kötetekbe.” (A hívott szám jelenleg nem kapcsolható – Impressziók bal karra)

Most már megtudtuk, hogy a könyvárusok is korán halnak, akár a mosónők. Nem is csoda, hogy nem bírják sokáig a könyvesboltban gomolygó iszonyú gőzt...

„Szeretem az emberi kapcsolatok igazi, értékes fonálait menteni az ollós kezekről. Céлом, továbbra is az, hogy hódoljak szenvedélyeimnek, a lírának, a prózának, a sportnak (talán most nem sorolom fel mindet)... Szóval nem adom fel az álmaimat, és megmutatom, össze lehet hozni az elmélyült, érzékeny szemléletmódot, egy egzisztenciát teremtő tevékenységgel, skizoid tünetek nélkül.”

Ezt a tünetesdit, az Ön helyében még felülvizsgáltnám...

K. E.

„Szemetek láttára / tűz tiporja földeiteket / paráznává lett a város / gyilkosok orvonok tár- / / sai fegyverrel emészt / meg titeket utolsó / időben léssen, hogy / a pogány útra keljen” (Árvíz 2005)

„Nem érdekel a / honorárium / dicsőség / dicséret / közölj, hogy / szeresselek / boldog / legyenek / mint a vén tölgy- / fa, melynek koro- / nájába beleütt / az örömvillám.”

Ajaj, micsoda apokaliptikus költészet. Mi ihlette a megírására? De, drága Uram, ezt le nem közöljük, még akkor sem, ha ezért nem szeret. Egyéb kívánságai viszont teljesíttetnek: nem részesül honoráriumban, dicsőségben és dicséretben sem. Apropó, mi az az „orvonok”?

B. S. G.

„Gyertya világítja meg a sötét szobát / Elfüggönyözött ablakok... // Éjszaka, félelem az utcán, / Ne gyere közel, tudod, hogy marok.” (Egy dilemmáról Dilannek)

Huh, maga kis perverz!

„Lekötötted kezeim, eltakartad szemeim / Magzat, egy sérthetetlen burokból / Szenyvezett víz volt köröttem, általad / Túl sokat nyeltem, oh, túl sokat.” (Senki, egy senkihez)

Most dönts el, verset ír, vagy...

JOHANN VON KRONSTADT

Nincsenek most igazán kerek évfordulók – szeptemberben volt Bartók Béla halálának hatvanadik évfordulója, és 2006 novemberében emlékezhethünk arra, hogy harminc év telt el Szilágyi Domokos kányafői búcsúja óta –; és nem csak arról van szó, amit éppen a kolozsvári költő verséből idézhethünk, „hogy a feledékenység a jövő halála”. Az idegenség-érzet és az otthonosság, a „szerves gép itt az ember” és a „meghallani a lélek ultrahangjait” ellentétpárok nem dátumokhoz s a magyar múlt egy-két kiemelkedő személyiségéhez kötendők. Szinte bárhol beleolvashatunk a *Bartók Amerikában* monumentális építményébe, és a legmaibb mával találkozunk.

*Fáj az otthon, ki megtagadott.
Fáj az otthon, ha megtagadott.
Halál elől meghalásba menekül, aki él –
út-e az út, mely nincsen?
Kevés helye az életnek ott, hol túl sok a vér,
kevés helye az embereknek, hol túl sok az isten.*

Szilágyi Domokos nem évfordulós megemlékezésre és persze nem megrendelésre írta versét – noha az sem lett volna akadály a remekmű születésének. Riporter kérdésére válaszolta (1972-ben): „Mozart megrendelésre írta az *Eine kleine Nachtmusikot*, a *Rekviemet*, Bartók a *Zenét*, *Divertimentót*, *Concertót*, *Hegedűszólószonátát*s így tovább. Utalhatok Kosztolányi közismert eszmefuttatására, hogy tudniillik a kötöttség – no persze nem a teljes és nem mindegyik – afféle csakazértis-kivagyiság-formán ösztönzi a művészt.”

A *Bartók Amerikában*nyilván nem így született. Azt talán majd eldönti az irodalomtörténet-írás, hogy igaza van-e Láng Gusztávnak, játszott-e szerepet a vers keletkezésében Illyés Gyula 1955-ös *Bartókja*, hogy a párhuzamok véletlenek-e, illetve, hogy József Attila szelleme, egy vélhető „József Attila-minta” milyen mértékben volt meghatározó. A Szilágyi Domokos-filológia tulajdonképpen még el sem kezdődött. Jellemzőnek mondhatjuk magának a *Bartók Amerikában*-nak a szövegváltozatait, azt, hogy mostanáig nemigen tudatosítottuk ezeket. 1964. augusztus 12-én érkezett a Korunk szerkesztőségébe, nevemre, Szisztől egy levél, benne 17 kézirásos lap: a *Bartók Amerikában*; és a következő kíséző sorok: „úgy látszik, Nektek sosem sikerül szűz kéziratot küldennem. No. Most is az Igaz Szótól. Ha kell Nektek, használjátok egészséggel, ha nem, próbáld átpasszolni az Utunknak.” A választ Batizra kéri. Nem ez volt az egyedüli alkalom, hogy Székely János, a vásárhelyi folyóirat költőként kitűnő versszerkesztője visszautasította akkori fiatalok (jó) kéziratait. Nekem szerencsére nem kellett megpróbálnom átpasszolni a verset, a Korunk novemberi számában közöltük, teljes terjedelmében, változás nélkül. Meglepő viszont, hogy az 1965-ben Bukarestben megjelent Szilágyi-kötet, a *Szerelmek tánca* nem pontosan ugyanezt a szöveget adja; leszámítva a kötetbeli sajtóhibákat (egy verssor téves megismétlését, a megnövelt szótagszámot – mármárosi helyett máramarosi –, kisbetű nagybetűre cserélését) meg azt, hogy a betű fölé kitett két pontot, vagyis a székely zárt ě hang jelölését ő betűvel helyettesítették (így lett szögédies a „szöme mönyecskéje”), Mount Vernon helyett Mount Vermontot írtak, a vesssort rossz helyen szakították meg, tördelték új sorba stb. – mindezen hibák mellett több rész hiányzik a könyvből; olyanok, amelyek a Korunk-közlésben megtalálhatók, és amelyek bennmaradtak a válogatott versek 1972-es, még tehát ugyancsak Szilágyi Domokos életében megjelent kiadásában, a *Sajtóértekezlet*ben (s a dedikált példányban a szerző nem jelzett utólagosan hibákat). Találunk viszont a *Szerelmek tánca* változatában egy csak itt közölt, kifejezetten a Bartók-zenéhez kapcsolódó szövegrészt:

*Sikonghatsz nyersen, mint a dzsessz,
vijjogtathatsz vonóásokat,
doboghatod a végtelen
szinkópás ritmusait,
csobogó fényakkordok
gyöngyözhetnek ujjaid alól –
mit számít a köfülléeknek!
Köpj rájuk – másként nem megy.
De senki se tilthatja meg,
hogy néha ne fájjon kegyetlenül.*

Feltételezhetjük, hogy az 1965-ös kötet tartalmazza a legkorábbi változatot – a kéziratot nyilván hónapokkal korábban kellett leadni, mert nem csupán a szerkesztőnek, hanem a cenzorok-

KÁNTOR LAJOS

Szilágyi Domokos Bartókja

(Két fénykép alá)

nak is időre volt szükségük a munkához –; a kompozíció szempontjából fölöslegesnek, túlbeszéltnek vélt részeket kihagyta a költő, illetve hozzá is írt újakat. Hallgassuk az elsőt, amely amellet, hogy Bartók sorsát, tragédiáját akarja megfogalmazni, önmagáról, minden eredeti alkotó kínjáról, kiszolgáltatottságáról vall. Így:

*Van-e jogod elítélni
– hisz benne s belőle is élsz –
a jelent,
mert kínjában kérész-éltű fogalmakat terem?
Aki alkot, visszafele nem tud lépni –
s ha már kinőtt minden ruhát,
Meztelenül borzong a végtelen partján,
míg fölzárkózik mögé a világ.*

Aztán jön egy hosszabb prózarész – a költő meg is magyarázza, hogy miért vált át a versesbeszédről prózába:

*A gondolat végül széttör minden káprázatos formát, – keserves út ez az egyszerűség felé.
Keserves és hosszú út a bizonyítástól a kinyilatkoztatásig, az okolástól az axiomatikáig, – keserves, hosszú út, mert: élet. S az élet a bizonyíték. Lehetnek szegyeinei a logikának az axiomák: de az igazságnak remekei.*

És még folytatja az ismeretelméleti okfejtést, hogy végül az alkotás lényegéhez – minden alkotás: akár zene, akár költészet lényegéhez – jusson el:

*A megismerés üdvöztő módja nem a megfogalmazás, hanem a teremtés.
A fölismerése a küzdelem.
Így születik a nyugalom: nyugtalanságok egyensúlya.*

Ez egyértelműen Bartók Béla művének magyarázata. Ugyanakkor Szilágyi Domokos tulajdonképpen a hatvanas évek közepétől mérhető súlyos lírájának a magyarázata is. De érdeemes tovább követni a *Bartók Amerikában* verskompozíció alakulását, tágulását. Például egy Lászlóffy Aladár-idézet alá tördelt, a történelem, az egyetemes felé nyitó gondolatfutammal, a költő-barát világszemléletnek igenlésével:

*Mit számít a Te, az Ő, az én halhatatlanságom –
egyedül küzdelmünk számít az egyetemes megmaradásért.*

A Korunkban közlésre került vers – eltérően a *Szerelmek tánca* s még jobban eltérve a *Sajtóértekezlet* kötet szövegétől – (*Egy fénykép alá*) című résszel zárul. Ez a reményről szól, három, illetve több szakaszban.

*A remény, az átömlesztett remény
és a boldog emlékezés
nem tágit céljától. S pihenésül
egy arcképet az úr árnyékára vés.*

A filológiai magyarázathoz tartozik, hogy bevalljuk: a gépelő (és a szerkesztő) elnézte, hogy az itt idézett szakasz után a kéziratban kettős záróvonal látható, tehát a kompozíció végső lezárása már nem tartozik „egy fénykép alá”. Vagyis a hatvanas években még így gondolta Szilágyi Domokos, Bartók apropóján:

*Sok csillagot túlélsz –
s ha hisszük, neked is hisszük el,
hogy nem azért, mert a vég közel.*

*Az étellel ekvivalens reményt
– mely mindegyikünk asztalán
jelen lehet naponta (hisz
kenyér-só magában kevés),
haszonnal esszük akkor is,
ha meg sem köszönjük talán.*

Ez utóbbi sorok a *Szerelmek tánca* című Szilágyi-kötetben is megtalálhatók. Teljességgel hiányoznak viszont a válogatott versek kötetéből, 1972-ben. Mint ahogy hiányzik – úgy gondolom, sajnálatosan hiányzik – a „Fából faragott fájdalom”, az „allegro-barbaro-jelen” megidé- zése előtt ez a prózaibb felvezetés is:

*meghallani
a lélek ultrahangjait,
szétrugdalni a valóság határait,
hogy minél többet szippanthassunk
a lehetőségek levegőjéből –*

Egyébként a nagy kompozíció egészére jellemző a fülbemászóan dallamos és a szabadversszerű vagy éppen prózai részek váltakoztatása. Gondolom, ez kifejezetten követi a Bartók-zene szellemét, formavilágát. (A zenetudós Angi István elemzése éppen e zenei-irodalmi megfeleléseket veszi sorra.)

Lezárva a filologizálást (melynek során csak a főbb változásokat neveztük meg), azt még el kell mondanunk, hogy a Korunkban való meg-

jelenést egy külső lektori véleményezés előzte meg.

A főszerkesztő (Gál Ernő), hogy önmagát is igazolja, Földes Lászlót kérte meg szakvélemény elkészítésére. Földes lényegében apróságokat kifogásolt, illetve tett szóvá, referátumának összegzése abszolút méltányosnak mondható: „A költeményt annyi módosítással, amennyire a költő vállalkozik, végső fokon akár módosítatlanul is feltétlenül közlésre javasolom.”

Több mint negyven év múltán már nyugodtan ki lehet jelenteni: a *Bartók Amerikában*-t vállalkozat igazolta az irodalomtörténet. Láng Gusztáv 2001-es tanulmányából idézve: „...e költeménnyel valami új indult el az erdélyi magyar költészetben is. Megtörtént a szakítás az addig érvényesnek tekintett szocreal költészettani elvekkel, úgymint: stíldemokratizmus (azaz közérthetőség), a klasszikus formahagyományok tisztelete, a «polgári» avantgárd irányok elutasítása stb. Olvasók és kritikusok (már akik nem háborogtak olvasási ízlésük ily flagrans megsértése miatt, mert ilyenek is voltak bősége s, s talán nehezebben bocsátották meg a «hipermodernséget», mint a hatalom cenzora) ezt a formaváltást (akkori szóhasználatunkkal: formabontást) üdvözlötték a költeményben, egy merőben formális eredményt tehát.”

Lágnak igaza van, a *Bartók Amerikában*sokkal többet jelentett, mint a forma lázadását. Hasonlóképpen a bartóki zenéhez, a bartóki magatartáshoz, Szilágyi Domokos a szép álságok, szép hazugságok ellen lázadt; azok ellen is persze, akik számára „zongoraszónál szebb zongorafödélén a lakk”, vagy akik a „csiribirivalcer” istennő; de ennél lényegibb „az agyontervezett világ” és a „körömfeketényi szabadság”. Görömbei András hatalmas küzdelemversnek minősíti a *Bartók Amerikában*-t.

„A sokféle szemléleti rétegből – lírai bemutatás, balladaparafrázis, népdalparafrázis, meditáció, bibliai idézet, groteszk-ironikus helyzetkép, fogalmi-filozófiai esszé, logikai érvelés, Lászlóffy-idézet, összegző dal – ezek variálódó ismétlésével nagy belső koherenciájú, struktúrájában, gondolatiságában és hangzásában egyaránt Bartók zenéjét asszociáló (ösi-népit és modern eszközöket társító, lehetetlennek tetsző lét-helyzetben is a cselekvés hitét őrző, a harmóniát disszonanciákból építő) kompozíciót terem.”

Láng Gusztáv továbbmegy Görömbeinél a *Bartók Amerikában* korabeli – és tegyük hozzá: mai – értelmezhetőségének megfigyeltében; szerinte ez a vers „a sokszorosan elnémitott kisebbségi élménykör első nagyhatású megszólaltatója volt a második világháború utáni erdélyi magyar lírában”. Tény, hogy az elidegenedettségek – a vesztély – nem csupán amerikai távlatban, amerikai környezetre leszorítottan szól ebben a valóban korszaknyitó verskompozícióban.

És hogy a vers kapcsán elmondottakon kívül, milyen Szilágyi Domokos Bartókja? Ahogy egy tévéinterjú is tanúskodhat róla (a kérdező Pomogáts Béla volt), zene- és Bartók-szeretettel nem választotta el egymástól. Részlet a beszélgetésből – a *Szilágyi Domokos emlékezete* (2005) című kötet közlése alapján: „... a zenét szeretem, Bartókot különösen. Ahogy én magamnak megfogalmaztam: Bartók fegyvelmezt szenvedélyt; nem is szenvedélyt, hanem indulatoságát a szigorúan zárt formák keretében.

Olyan heves ritmusokban, amelyeket például a két zongorára és ütőhangszerekre készült szonátában, a *Zene híros, ütőhangszerekre és cselesztára* vagy a *Divertimento* című műveiben találunk.” De a játékoság is fontos volt számára. Ugyanitt mondta: Gondoljunk például a *Concertónak* az utolsó előtti tételére. Ez a játékoság hozzátartozik az élethez. Gondolom, enélkül nem érne semmit az egész.” A zenében is otthonos, egykor kolozsvári költőnk, Balla Zsófia írta le: „Nem tudjuk, Szilágyi Domokos honnan szerezte zenei műveltségét, csupán azt, hogy mélységes, többszörös köze van a zenéhez. Az egész életművön végigvonul, a belső zeneiség mellett, a zene megidé- zése. Cím- ben, névvel, utalással, parafrázissal, hangszerek vagy muzsikuss-megjelenítéssel, műfaj-jelölésben.” 76 Szilágyi-verset számolt össze, közvetlen idézéssel. A leggyakoribb név a Mozarté, a Baché és a Beethovené. Ezen a horizonton ragyog – írta a fiatalabb költőtárs – Bartók.

Az erdélyi magyar líra horizontját pedig a *Bartók Amerikában* mutatja méltóképpen. Persze, korántsem egyedül. Szilágyi Domokosnál maradvá, a folytatás sem felelhető, a *Búcsú a trópusoktól* csakúgy, mint az *Apokrif Vörösmarty-kézirat 1850-ből* vagy a *Magyarok*.

KOMÁN JÁNOS

Vörösmarty Ábránd című költeményéről

Novemberben – a 150 éve halott – Vörösmartya is emlékezzünk. A magyarság jelentős része már csak a *Szózat* költőjeként ismeri. Az emberségesebb jövő ígérését hirdető remekművét, *A vén cigányt* világirodalmi gyöngyszemként tartják számon, elsőként a franciák, akik immár tizenkét költőjük tolmácsolásában olvashatják. Az *Ábránd* c. költeménye – ismereteim szerint – ugyancsak ebbe a rangsorba helyezhető, és bármelyik XIX. századi vagy későbbi szerelmes lírai alkotás méltó versenytársának tekinthető. Milyen költői eszközök, esztétikai érték-többletek emelik a legkiválóbbak közé ezt az igazi műalkotást? Erre a kérdésre válaszolnék egy lehetséges értelmezési szempont szerint.

Szerelmedért
Feldúlnám eszemet
És annak minden gondolatját,
S képzelmem édes tartományát;
Eltépném lelkemet
Szerelmedért.

Szerelmedért
Fa lennék bérc fején,
Felölném zöld lombzatját,
Eltűrném villám s vész haragját,
S meghalnék minden év telén
Szerelmedért.

Szerelmedért
Lennék bérc-nyomta kő,
Ott égnék földalatti lánggal,
Kihalhatatlan fájdalommal,
És némán szenvedő,
Szerelmedért.

Szerelmedért
Eltépett lelkemet
Istentől újra visszakérném,
Dicsőbb erénnyel ékesűném,
s örömmel nyújtánám neked
Szerelmedért.

Vörösmarty 1841-ben ismerkedett meg a huszonhat évvel fiatalabb Csajághy Laurával. Az iránta érzett szerelmi érzésnek köszönhetünk több Laura-verset¹, melyek közül az *Ábránd* és *A merengőhöz* címűek – százhatvan év után is – láncreakcióként éreztetik olthatatlan melegségük sugárzó hatását. Vörösmarty lírájában a szerelem értéke tartalmi és formai szempontból is a maga helyére, királyi trónra került. A szerelmes Szép Ilonka „Hervadása liliomhullás volt: Ártatlanság képe s bánatát” (*Szép Ilonka*). A „szabadság és a szerelem” költőjét megelőzve, az élet legfontosabb értékének a szerelmet tekintti: „Amennyit a szív felfoghat magába, / Sajátunknak csak annyit mondhatunk” (*A merengőhöz*). Ugyanilyen értelemben ugyanott a költő filozofikus kérdésre világos feleletet kap a választás elé állított olvasó („Mi az, mi embert boldoggá tehetné? / Kincs? hír? gyönyör?”). Váloszínű, hogy Vörösmarty fiatalkori szerelmi csalódása is hozzájárult ahhoz, hogy fölértékelje ezt a világteremtő emberi érzést és ihletforrást. A költemény címe nemcsak romantikusan hangzó, romantikusok kedvelt szava, hanem Vörösmarty egyik lelki jelenségét megvilágító fogalom, melyről lesújtó véleményt mond élettapasztalata nyomán. „Ábrándozás az élet megrontója, / Mely kancsalul, festett egekbe

néz” – olvassuk *A merengőhöz* c. költeményében. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy Perczel Adélhoz fűződő fiatalkori reménytelen szerelme is hozzájárult ennek a metaforikus gondolatnak a megfogalmazásához. *A vén cigány* jövőbe tekintő kívánsága is magába foglalja ezt a romantikus fogalmat, amikor Földünknek, e „vak csillagnak” egy új világot jósol („S annyi bűn, szenny s ábrándok dühétől / Tisztuljon meg a vihar hevében”). Az ÉrtSz. is az ábránd, ábrándkép, ábrándos, ábrándozás, ábrándozik, ábrándvilág szócsaládot elsőként a romantikusok műveiből származó idézetekkel szemlélteti. Az ábránd szavunkat az ÉrtSz. a következőképpen határozza meg: „Vágytól, reménykedéstől serkentett olyan érzelmes elképzelés, terv, tervezgetés, amely rendszerint nem valósul meg”². A meghatározás szerint értelmezve, Vörösmarty „fogalma” gyanút, kételkedést sugall. Nem hitte volna a költő, hogy Laura szereti, és emiatt lobbant föl ez a forró hangú szerelmes könyörgés? Mert könyörgés ez a vers, imádság a szerelem istenőjéhez. A romantikus költészeti irányzathoz való tartozást a romantika más kedvelt szavai is erősítik: a bérc, a dicsőbb és egy romantikus főnév: a képzelet -im ragos, archaikus alakja (képzelmem)³.

A négy szakasz – annak ellenére, hogy mindenike külön-külön szerkezeti egységet alkot – fölbonthatatlan egységnek nyilvánítható, ami azonos rangú szerkezetépítő elemeinek ismétlődésével magyarázható. Az első szakasz hihetetlen, túlzó fogadalmi („feldúlnám eszemet”, „eltépném lelkemet”) más formai-tartalmi könnyűsége miatt vissza a következő szakaszokban („fa lennék bérc fején”; „meghálnék minden év telén”; „lennék bérc-nyomta kő”, „égnék földalatti lánggal”; „eltépett lelkemet istentől újra visszakérném”). Ezek a hiperbolák ismétlődő, hasonló rangú szóképekkel, szószervezetekkel ötvöződnék és az ismétlésnek (is) köszönhetően a fokozás szerepét töltik be, ami minden szakasznál emelkedő hangnemet kölcsönöz, annyira, hogy a pátosz találó jellemzőjük lett. Esztétikai minőségek. Az említett stílusz eszközök (hiperbolák, ismétlések, fokozások) és a pátosz esztétikai minőség mellett meghatározó harmónia-teremtő szerepet tulajdonítok a reddíció (epan-diplószisz, inclusio) gondolatalkazatnak, mely esztétikai értéktöbbletet kölcsönöz a költeménynek. A mondatokat közrefogó keret, (szerelmedért. szerelmedért)⁴, zárójelként magyarosítható alakzat nyomatókiosító hatásával Burns: John Anderson, szívem, John c. költeményével⁵ vetekszik. Noha az ihletállapotot ihletként realizáló költemények (*Egy gondolat bánt engemet; Esti kérdés, Akarsz-e játszani?* stb.) szerkezete, mondatnani struktúrája, gondolati felépítése egységesebb, mégsem vitatható el az a logikai alakzatnak minősíthető – szakaszokként visszatérő, azonos híron hallható –, pendülő eszmei, nyelvi és érzelmi tartalom, mely az ihlet-versek családjába engedi rangsorolni ezt a költeményt. Szerintem ezek az esztétikai minőségek határozzák meg – ebben az esetben – az igazi műalkotás értékét, és mindenekelőtt az ihlet és a harmónia. Szóképei. A kétszer is előforduló „eltépett lelkemet” a tárgyiasítások családjába tartozó igei metaforaként határozta meg. Még napjainkban is szokatlanul, újszerűen hat. Az ész gondolatát, mely a költő gondolatát helyettesíti, az egészet

a résszel cserélte föl – metonímiaként tartom számon. A „képzelmem tartománya” metafora egy újabb komplex képpé alakult azáltal, hogy az „édes” jelző, mely inkább az „édes képzelet tartománya” szinestetikus-metaforikus szókapcsolással lenne természetesebb, jelzőletolással enallagés szerkezetű alakult. A „fa lennék”, a „bérc fején”, a „villám és vész haragja”, a „lennék bérc-nyomta kő” metaforák, a lánggal égek⁶ hasonlat, a „kihalhatatlan fájdalommal” megszemélyesítés-hasonlat és a „némán szenvedő” szinestetizáció, az „erénnyel ékesített lélek” (költő) metonímia növelik a költemény esztétikai értéktöbblet-súlyát. A képek szép gazdagsága természetes díszítőelemek, nem észlelek semmi mesterkéeltséget, erőltetettséget. Nyelvtani alakzatok, mondatnani jelenségek. A grammatikai figurák harmóniateremtő költői eszközök. Ezek közül az igeekötők (feldúlnám, eltépném, felölném, eltűrném, meghalnék, eltépett, visszakérném), a feltételes mód jelei (összesen tizenegy), a határozóragos (szerelmedért, lánggal, fájdalommal) és tárgyragos szavak (eszemet, gondolatját, tartományát, lelkemet, lombzatját, haragját) ragjai emelhetők ki. A következetesen ismétlődő, feltételes módban szerkesztet mondatok vágy-hangulata hallható a költemény olvasásakor. Ennek az érzésnek nyomatókat ad az igeekötős igék mondat eleji hangsúlyosító kiemelése, csak az utolsó szakaszban halkul el ez a fennkölt hangulat, ahol az igék a mondat végére kerülnek, a szelíd szerénység ajándékígérő mondanivalójához illeszkednek. Verselése jambikus. Rímei – egy kivételével – mind archaikus népköltészeti ragrímek, mégse feltűnőek, nem bántják a mai fület. A hatsoros versszakok verssorainak sajátosan ismétlődő szótagszáma eltér a kor költészetében használt sorok merev szótagszámától. Az első és harmadik szakaszok verssorainak szótagszáma: 4-6-9-9-6-4; a második és negyedik: 4-6-9-9-8-4. Az első és harmadik szakaszok sorainak ütemképlete: 2/2; 3/3; 3/2/4; 3/2/4; 3/3; 2/2. A második és a negyedik szakaszok ötödik nyolc szótagos sorának eltérő ütemképlete: 3/3/2. Ennyi a szakaszonkénti eltérés. Nemcsak eredetiséget, hanem egy új ütemű, harmóniájú zenéiséget fedezhetünk föl ezekben az iramodó sorokban. Szerintem a későbbi formabontó és formateremtő költőkre, Petőfire és Adyra is komoly hatást gyakorolhatott ez a költemény. Ebből a szempontból is érdemes fölfigyelnünk szépségére és jelentőségére.

¹ Hét évszázad magyar versei, I. k. Magyar Helikon. Bp., 1966. 1002, 1007, 1011-1012, 1022. o. Új magyar irodalmi lexikon, 3.k. Akadémiai Kiadó. Bp., 1994. 2271-2273. o.

² A magyar nyelv értelmező szótára, I. k. Akadémiai Kiadó. Bp., 1992. 12-13. o.

³ uo., lásd a jelölt szócikket.

⁴ Világirodalmi lexikon, XI. k. Akadémiai Kiadó. Bp., 1993. 487. o. Adamik Tamás: Retorika. Osiris Kiadó. Bp., 2004. 317. o. Szörényi László: Kis magyar retorika. Helikon Kiadó, 1997. 115. o.

⁵ Énekek éneke. Európa könyvkiadó. Bp., 1966. 226. o.

⁶ Az iskolákban még mindig megelégszenek annak tanításával (és sokszor a toll szerelmesei is), hogy a hasonlatot csak a mint költőző segítségével képezik. Megemlítem még a következő hasonlatképző szavakat, ragokat, képzőket: mintha, akár, hasonlít, hasonló, módjára, azaz, -féle, -szerű, emlékeztető, gyanánt, -ú, -ű, -bb -nál, -bb -nél, -ként stb.

MAGYAR NAPLÓ

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magynap@hu.inter.net
Honlap: www.magynaplo.hu

A Magyar Napló novemberi számában a Nyitott műhely vendége Szörényi László. A folyóiratban Farkas Árpád, Takács Zsuzsa versei, Gyurkovics Tibor prózái szerepelnek. A kulturális folyóiratok helyzetéről Buda Attila, Fázsy Anikó, Ferenczes István, Gróh Gáspár, Kántor Lajos, Kázmér Judit, Kis Pintér Imre, L. Simon László, Oláh János, Szilágyi Márton, Horváth Gergely Krisztián írásai olvashatók (a Magyar Írószövetségben rendezett konferencia anyaga).

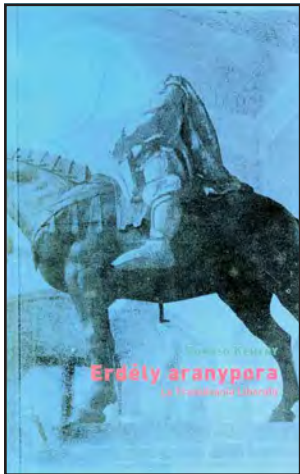
HIRDESSZEN

az IRODALMI JELEN-ben
Megrendeléseket a kiadó címén
veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5;
Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
e-mail: ij@nyugatijelen.com tel.: 0040/257/
280-751, 0040/257/280-596 (fax) Occident
Média Kft.

IJK Irodalmi Jelen Könyvek Tomaso Kemeny Erdély aranypora

Klasszikus és avantgárd, személyes és egyetemes, történelmi és privát, káprázatos és napi aktualitását, tradicionális és szürrealisztikus, esetleges és törvényszerű, magyar és nem magyar, aktuális és archaikus, tudós és mágikus: mindez együtt, s még sok-sok minden, aminek az ötvözete Tomaso Kemeny poemája, amelyben a szerző kivezeti Erdélyt a rabságból, a feledés, a lepusztulás, a gyötrelmes jelen, a lélekgyilkos zsarnokságok fogságából.

IRODALMI JELEN

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft.
és az Occident Média Kft.
Igazgató: Szóke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/ 10 (100 000) lej/ 2,50 €
+ kézbesítési díj
egy évre: 2012 Ft/ 18 (180 000) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Nagyálmós Ildikó felelős szerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irhási János (Interjú), Faludy György, Szócs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).
Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 23 000 példányban jelent meg.

Hirdetéseket
a kiadó címén veszünk fel.

Kulturális hírek

Harold Pinter kapta a Nobel-díjat

A 2005. évi irodalmi Nobel-díjat Harold Pinter angol írónak ítélte a svéd királyi akadémia. Az akadémia kiemelte: Pinter olyan író, aki „színdarabjaiban feltárja a hétköznapi fecsegése alatt tátongó mélységeket, és behatol az elnyomás zárt térségeibe”. A magyar közönség számos drámáját láthatta a magyar színházak műsorán, s egyike volt azon ismert külföldi szerzőnek, aki felemelte hangját az iraki háború ellen. A brit drámairodalom jeles képviselője október 10-dikén töltötte be a 75. életévét.

Meghalt Eörsi István író

Elhunyt a súlyos betegségben szenvedő Kossuth-díjas író. Eörsi István egyetemi éveit Lukács György tanítványa volt. 1952-ben jelentek meg első versei. Részt vett az '56-os forradalomban, mely után 8 évre bebörtönözték. 1960-ban amnesztiával szabadult. 1983–86-ig Nyugat-Berlinben élt, ott mutatták be *A kihallgatás* és *A kompromisszum* című darabját. 1989-től részt vett az SZDSZ országos tanácsának munkájában.

Munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el. 1952-ben lett József Attila-díjas, 1983-ban Frankfurter Autorenstiftung-díjat, 1988-ban osztrák műfordítói díjat kapott. 1990-ben a Színkritikusok Díjával tüntették ki, 1991-ben a Magyar Köztársaság Aranykoszorúval Díszített Csillagrendjét vehette át. 1993-ban Parnasszus-különdíjat és a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának (IBBY) különdíját kapta meg, 1996-ban a Soros Alapítvány életmű-díjával tüntették ki, az idén lett Kossuth-díjas. Eörsi István 74 éves volt.

Bródy Sándor-díj

A kassai születésű, Pozsonyban élő Gazdag József *Kilátás az ezüsfenyőkre* című novelláskötetért Bródy Sándor-díjat kapott. Az Alexander Brody alapította díjat olyan elsőkötetes szerzőnek ítélik oda, aki

az adott év legjelentősebbnek ítélt szépről írt. Az alapítvány bírálóbizottsága Simon Balázst, Szilasi Lászlót (1995), Hamvai Kornélt (1996), Farkas Pétert, Salamon Andrást (1997), Zoltán Gábort (1998), Ajtony Árpádot, Varró Danielt (1999); Juszti Harsonát (2000), Szálanger Balázst (2001), Grecsó Krisztiánt (2002), Dragomán Györgyöt (2003), Murányi Zitát és Nagy Gabriellát (2004) jutalmazta a rangos elismeréssel.

Czine-emléklakett

Első alkalommal adták át a Czine Mihály emléklakett elismerést. A magyar irodalomért végzett állhatatos munkája elismeréseként vehette át a díjat Görömbei András irodalomtörténész, Kovács Tiborné könyvtáros és Pál József irodalmár. A Pro Literatura Alapítvány díját azok kaphatják, akik Czine Mihály szellemiségének megfelelően őrzik a magyar irodalom értékeit.

Idén öt Déry Tibor-díjas

A magyar irodalom művelésében elért kimagasló tevékenységéért az idén öt alkotó részesült a Déry Tibor Alapítvány elismerésében – közölte a Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület. Az idén három költő, Ágh István, Lövétei László és Sajó László, valamint Báthori Csaba költő, műfordító és Dragomán György író, műfordító vehette át a Kossuth-díjas író nevét viselő díjat. A jutalmakat és az okleveleket 20. alkalommal adták át az alkotó születésének évfordulója alkalmából. Az 1894. október 18-án született, 28 éve elhunyt író emlékére létrehozott alapítvány Déry Tibor özvegének végakarátán alapul.

Csukás Istvánt olvasták legtöbben

Csukás István Kossuth-díjas író kapta az V. Győri Könyvszalont alkotói díját. Az elismerést azzal érdemelte ki a gyermekirodalom népszerű szerzője, hogy az elmúlt évben Csukás István munkáit kölcsönözték legtöbben a Rába-parti város gyermekkönyvtárában – mondta Tóth Nándorné. A korábbi években Esterházy Péter, Kertész Imre, Szabó Magda és Závada Pál részesült a díjban. Az október 14-én kezdődött háromnapos program fókuszában ezúttal a gyermekolvasók és a nekik szóló irodalmi művek álltak. A megnyitó napján rendezett konferencia is az olvasó gyermekekről szólt.

Magyarok a Frankfurti Könyvvásáron

Október 19-én nyitotta meg kapuit a Frankfurti Könyvvásár. Ezúttal Korea volt a díszvendég ország, amely *Enter Korea* mottó jegyében mutatta be a kultúráját, a *Books on Korea* című kiállításon pedig a kiadóit és a könyveit. Magyarországról több tucat kiadó és nyomda vett részt a vásáron. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, valamint a berlini Collegium Hungaricum közös standja az 5.0 pavilonban kapott helyet. Itt

került sor a Frankfurti Könyvvásár magyar irodalmi programjára, melynek keretében Balla Zsófia, Báthori Csaba, Konrád György, Kőrösi Zoltán, Máté Imre (Münchenből), Németh Gábor és Spiró György olvasott fel legújabb műveiből.

XI. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár

A Romániai Magyar Könyves Céh 2005. november 10–12. között a marosvásárhelyi Nemzeti Színház aulájában és körfolyosóin immáron tizenegyedik alkalommal rendezte meg a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásárt. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése az elmúlt évtizedhez hasonlóan idén is közös standot állított azon magyarországi cégek számára, amelyek önállóan nem kívánnak kiállítani, de szeretnék, ha könyveiket megismerhetnék és megvásárolhatnák az erdélyi magyar olvasók.

Elhunyt Ba Jin (Pa Csin) kínai író

A szerző 101 éves korában, Sanghajban hunyt el. A Fundan Egyetem kínai nyelv és irodalom tanszékének vezetője, Csen Si szerint Ba Jin halálával a huszadik század legismertebb és legszélesebb körben olvasott szerzőjét veszítette el a kínai irodalom.

Csengduban, gazdag családban született, a Shi-huan provincia fővárosában. Ba Jin választott neve, eredetileg Li Yaotangnak vagy Li Feigannak hívták. Otthonában, majd Sanghajban, 1926-tól 1927-ig pedig Franciaországban tanult. Franciaországban töltött évről az első kínai irodalmi Nobel-díjas, Kao Hszing-csien írt tanulmányt. Itt indult irodalmi karrierje is: első könyve, a *Rombolás* egy romantikus és forradalmi mese. 1931 és 1940 között írta meg azt a trilógiáját, melyről a leginkább ismerték a hazájában és világszerte is: a három rész, *A család*, *Tavaszi* és *Ősz* címeket viselő könyvek különösen népszerűek voltak a fiatalok körében, mivel a tradicionális kínai családmódellet támadták, s a tradicionális családmódel szerint felépülő hierarchikus családi struktúrák személyiségromboló hatásait írták le. A fiatalok küzdelmeit és tragédiáit, szerelmeit és gyűlölködéseit kiváló tehetséggel ábrázolta.

Magyarul a szerzőtől három kötet – *A család*, *A nyugalom kertje* és *Az örök élet tornya* – látott napvilágot az Európa Kiadónál.

József Attila versei franciául

Október 15-től kapható a francia könyvesboltokban a Molière nyelvéen eddig legtöbb művet tartalmazó József Attila verseskötet, melyet *Aimez-moi* címmel a Phébus Kiadó jelentetett meg Kassai György és Jean-Pierre Sicre szerkesztők gondozásában, Jean Rousselot előszavával, a Párizsi Magyar Intézet támogatásában.

A kötet tartalmazza Jean Rousselot 1957-ben a költőről írt, mintegy 50 oldalas tanulmányát, valamint a két szerkesztő, Kassai György (Franciaországban élő műfordító, az INALCO volt tanára) és Jean-Paul Sicre közös, e kiadáshoz írt előszavát.

A francia olvasó megtalálhatja a könyvben József Attila életrajzát, és az általa írt Curriculum vitae francia fordítását, illetve két további rövid prózaí írását. A könyvet ugyancsak Jean Rousselot látta el részletes jegyzetekkel.

Forrás: Új Könyvpiac, Népszabadság, Litera.

Lapszámunk szerzői

Albert Lőrincz Márton – született Csíkkarcfalván. Marosvásárhelyen él, a Sapientia EMTE adjuntusa. Kötete: *Mon-dom magamnak* (1997).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, 1998-ban az ELTE-n magyar szakon, a Miskolci Egyetemen filozófia szakon szerzett diplomát. Az MTA könyvtárának munkatársa. Kötete: *A példának oka* (2003).

Bene Zoltán – 1973-ban született Kecskeméten, író, jelenleg Nagykátán könyvtáros. Kötetei: *Fekete föld* (2001), *Változatok, lehetőségek* (2002).

Boncvidai Éva – 1985-ben született Zilahon. Jelenleg a kolozsvári BBTE Színháztudomány-szakos hallgatója.

Burján Emil – Az ötvenes évek elején született, elvégezte a kolozsvári Ion Andreescu képzőművészeti főiskola szobrászati szakát. Szülővárosának számos emlékművét tervezte meg, filozófiai munkákat, verseket ír.

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar-könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.

Dimény Lóránt – 1981-ben született Nagysármáson. Mérnök, jelenleg Temesváron él. Kötete: *Egy könyv lapjai közé zárva* (2004).

Eszteró István – 1941-ben született Végváron, tanár, költő. Legutóbbi kötete: *Egy könnyű garni* (2005).

Fazakas Attila – 1974-ben született Szovátán. 2000-ben államvizsgázott a marosvásárhelyi Színművészeti Főiskola dramaturgia tagozatán. 1997-ben jelent meg *Rongycsokor Arlecchinónak* című verskötete. Jelenleg könyvtáros Szovátán.

Farkas Arnold Levente – 1979-ben született Nagyváradon. Egyetemi hallgató, a debreceni LÉK irodalmi kör tagja.

Farkas Wellmann Éva – 1979-ben született Marosvásárhelyen. Kötete: *Itten ma donna választ*. 2000-ben Látó-nívódíjat, 2001-ben Mikó András-díjat kapott.

Fejtő Ferenc – 1909-ben született Nagykanizsán. Párizsban él, Széchenyi-díjas író, újságíró, történész. Legutóbbi kötete: *Emlékek életrajza* (2002).

Fekete J. József – 1957-ben született Bácskossuthfalván. Zomboron él, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *P.O.S.T – Szentkuthy Miklós és művei* (2005).

Forgách András – 1952-ben született Budapesten. Dramaturg. **Füzi László** – 1955-ben született Lővön. Irodalomtörténész, kritikus, a Forrás című folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *A semmi közelében* (2003).

Gángoly Attila – 1968-ban született Dunaujvárosban. Író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Zsír Balázs útra kel*.

Gál Éva Emese – 1955-ben született Szatmárnémetiben. Költő, grafikus, újságíró. Legutóbbi kötete: *A tizenegyedik parancsolat* (2005).

Gubicskó Ágnes – 1980-ban született Szeghalmon, jelenleg Szegeden és Füzesgyarmaton él. Magyar–német-irodalomelmélet szakon végzett 2005-ben, a szegedi egyetem irodalomelméleti alapprogramjában PhD-hallgató.

Jánk Károly – 1967-ben született Szatmárnémetiben, jelenleg A Hét munkatársa. Kötetei: *Álom a nyomokban* (1994), *Másvilág* (1997), *Ellenszél* (2003).

Kántor Lajos – 1937-ben született Kolozsváron, szerkesztő, író, újságíró, a Korunk főszerkesztője, többek között 1992-ben Pulitzer-, 1998-ban József Attila-díjat kapott, számtalan kötete jelent meg.

Kiss László – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus, a Gyulai Erkel Ferenc Gimnázium tanára. Első novelláskötete: *Szindbád nem haza megy* (2003).

Komán János – 1944-ben született Marosugrán, költő, tanár. Fiatalkori, merész hangú verseiért hatósági korlátozásokban volt része. Kötetei: *Mégis reménnyel cimborálni*, (1999) *Kalózik hajóján* (2001).

Lipcei Márta – 1943-ban született Nagyváradon. 1965-től fizika szakos tanárként dolgozott. Legutóbbi kötete: *Virtuális világ* (2000).

Lovas Ildikó – 1967-ben született Szabadkán, az Üzenet főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Kijárat az Adriára* (2005).

Lepedus Péter – 1979-ben született Marosvásárhelyen. Újságíró, a Magyar Televízió kolozsvári tudósítója.

Magyari Barna – 1965-ben született Nagyszalontán. Költő, újságíró. 1988-ban Magyarországra települt. Legutóbbi kötete: *Esőre áll a csipő*.

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszentgróton. Irodalomtörténész, kritikus, az Új Könyvpiac főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Olvasáspróba 2* (2003).

Réz György – 1973-ban született Budapesten. Újságíró, publicista, prózaíró.

Szántai János – 1969, Kolozsvár, költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Beszélyek* (2000).

Szerbhorváth György – 1972-ben született Bácska Topolyán. Esszéíró. Legutóbbi kötete: *Viszolygás a várostól* (2002).

Vörös István – 1964-ben született Budapesten. Író, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *A hajnali tolvaj* (2004).

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák – újdonságok – hírek

KÖNYVPIAC

Novemberi számunk:
100 000 példányban megjelenő ingyenes könyvajánló katalógus a kiadók karácsonyra megjelenő újdonságaival!

Keresse a könyvesboltokban!

www.ujkonyvpiac.hu